

060706 01
0134

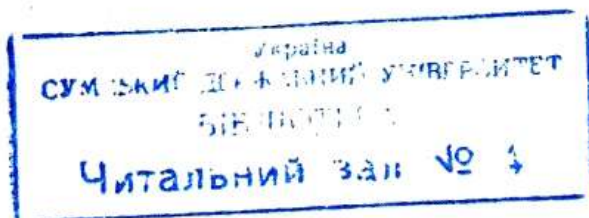
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ, АСПРАНТІВ,
СПІВРОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ
ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

21-25 квітня 2008 року
Частина четверта

Конференція присвячена Дню науки в Україні та 60-річчю
Сумського державного університету

Шановні колеги та студенти!

Цей рік особливий для нашого навчального закладу, це рік 60-річного ювілею, і тому слід звітувати про свої наукові напрацювання.

Останнім часом на нашому гуманітарному факультеті значно поліпшилась ситуація з наукової роботи. Перш за все всі кафедри факультету мають затверджені теми другої половини дня.

Маємо в минулому році 147 статей в фахових виданнях, понад 250 тез доповідей на конференціях. Кафедри нашого факультету співпрацюють з Курським державним технічним університетом, Белгородським гуманітарним університетом, Вармінсько-Мазурським університетом в Ольштині, а також Університетом Марії Складовської-Кюрі в Любліні (Польща), є напрацювання по співпраці з вченими Словацької республіки м. Оломоуц. Подано заявки на участь у грантових програмах. З'явилися госпрозрахункові теми, загальний обсяг тематики складає близько 100 тисяч гривень.

На факультеті в минулому році проведено 2 Міжнародні (по кафедрам філософії та історії) та 3 Всеукраїнські наукові конференції. Викладачі факультету прийняли участь в конференціях різного рівня, які проводились в Києві, Чернівцях, Харкові, Ялті, Одесі, Кіровограді, Донецьку, Бресті, Курську та в Польщі.

На факультеті видається 3 фахових видання.

З метою формування наукового резерву с перших курсів до наукової роботи залучаються найбільш талановиті студенти, як нашого факультету, так і інших факультетів, виходячи зі специфіки нашого факультету. Під керівництвом наших викладачів було отримано 10 перемог у Всеукраїнському конкурсі наукових робіт. Цьому сприяє робота студентського наукового товариства.

Враховуючи всі здобутки, хотілось би побажати усьому професорсько-викладацькому та студентському складу нових творчих досягнень, натхнення та наснаги.

КАФЕДРА ПРАВА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Куліш А.М., к. юрид. н., доцент,
завідувач кафедри права

Проблема реформування правоохоронних органів України останнім часом пригортає активну увагу як науковців, так і політиків та представників громадськості. Але складність та багатоплановість питань реформування правоохоронної системи вимагає сьогодні зосередження зусиль представників всіх галузей права, практиків, представників громадськості, з тим, щоб за допомогою обговорення всіх важливих аспектів даної проблеми визначити оптимальну модель трансформації правоохоронних органів. Потреба у такому реформуванні є загально визнаною та обумовлена демократизацією суспільства та держави, їх трансформацією у зв'язку з необхідністю наближення до європейських та євроатлантичних стандартів, недостатньо ефективною роботою правоохоронних органів за існуючої системи їх організації та діяльності, недоліками правового регулювання правоохоронної діяльності.

Відсутність правового механізму здійснення контролю створює ситуацію, коли вказані правоохоронні та військові структури залишаються поза полем контролю з боку громадськості та деяких спеціалізованих державних інституцій. Критерієм підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи України має бути деполітизація правоохоронних органів. Існуюча пропорційна система викликає чисельні заперечення, пов'язані із неможливістю брати участь у виборах позапартійних кандидатів. Отже, повернення до мажоритарної виборчої системи дозволило б запобігти випадкам, коли працівники правоохоронних органів можуть реалізувати своє право бути обраним до представницьких органів лише шляхом певних непрозорих домовленостей з представниками політичних партій.

Критерієм ефективності реформування правоохоронної системи України є відповідність європейським стандартам у сфері правоохоронної діяльності. Правоохоронні органи і спецслужби у нинішньому вигляді потенційно можуть гальмувати реалізацію

євроінтеграційної стратегії нашої держави. Зокрема, збереження функцій досудового слідства, а також визначення завдання загального нагляду в органах прокуратури суперечать вимогам Ради Європи та інших впливових європейських інституцій.

Також критерієм ефективності реформування правоохоронної системи мають бути об'єктивні критерії оцінки діяльності правоохоронних органів, що повинні ґрунтуватися на рівні довіри населення. Насамперед до них необхідно віднести здатність оперативно реагувати на заяви про вчинені злочини і своєчасне прийняття заходів щодо відновлення прав потерпілих. Кількісні показники оперативно-службової діяльності, які використовуються сьогодні, демонструють відсутність зв'язку із довірою до певного правоохоронного органу та оцінкою корумпованості його працівників: високі у статистичному аспекті результати діяльності певних правоохоронних органів поєднуються сьогодні з низьким рівнем довіри населення. Зрозуміло, об'єктивність вказаних оцінок потребує вироблення надійного соціологічного інструментарію, однак планові показники розкриття певних видів злочинів мають відійти у минуле.

Одним з критеріїв повинна стати пріоритетність профілактичної роботи у діяльності всіх правоохоронних органів. Стан правопорядку в Україні впливає на її соціально-економічний розвиток. Забезпечення правопорядку здійснюється шляхом виявлення винних у вчиненні протиправних дій осіб та притягнення їх до передбаченої законом відповідальності, а також запровадження форм і методів профілактики правопорушень з метою усунення причин та запобігання виникненню умов, що сприяють їх вчиненню. Вказане свідчить про необхідність пошуку нових методів та засобів профілактичної роботи, використання яких дало б змогу активно впливати на формування правової культури населення, формування законослухняності та поваги до приписів законодавчих норм.

Використання визначених вище критеріїв, базуючись на яких, має бути проведене реформування правоохоронної системи, дозволить врахувати найбільш важливі аспекти діяльності правоохоронних органів та зробити ще один крок на шляху побудови в Україні демократичної правової держави.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО УЧАСТІ ЮРИДИЧНИХ СЛУЖБ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ОХОРОНІ ДОВКІЛЛЯ

Горевий В.І., доцент кафедри права

Проблемам економіко-правового регулювання природокористування і охорони довкілля присвячені праці таких вчених, як В.І. Андрійцева, А.П. Гетьмана, С.М. Кравченка, А.К. Попова, В.К. Шульги, В.В. Костицького та ін.

Зрозуміло, що запровадження системи екологічних засобів забезпечення дотримання економічних вимог у процесі господарської діяльності ще не дає гарантії їх дотримання. Тому слід розраховувати тільки на комплексне економіко-правове забезпечення реалізації екологічної функції держави, в якій повинні поєднуватися економічні важелі з управлінськими та використовувався б інститут юридичної відповідальності.

Загальною і єдиною підставою для юридичної відповідальності є правопорушення. Воно розглядається як винна протиправна дія (діяльність). Неправомірна діяльність – це вольова поведінка, яка не відповідає правовим приписам, обмежує суб'єктивні права, не узгоджується з покладеними на особу юридичними обов'язками.

Підставою застосування юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства є правопорушення, вчинені у галузі природокористування, відновлення і охорони навколишнього природного середовища.

Дана форма загального поняття екологічного правопорушення набуває специфічних рис при притягненні до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової і дисциплінарної відповідальності.

Охорона навколишнього природного середовища і раціональне використання природних багатств є одним із найважливіших державних завдань. Активну роль у цій роботі має брати юридична служба.

Роль юридичних служб підприємств повинна зводитись до попередження порушень законодавства про охорону навколишнього природного середовища з боку природокористувачів, суб'єктів господарювання та до захисту порушених прав і законних інтересів перших.

Однією з суттєвих умов попередження порушень законодавства про охорону навколишнього природного середовища є безумовно дотримання вимог, які стосуються підстав для виникнення права власності та природокористування.

Особливо важливим є оформлення відповідного права (землекористування, водокористування, лісокористування та ін.) оскільки цей юридичний акт, як правило, є завершальною правовою дією, що є підставою для виникнення права природоволодіння, природокористування.

Ігнорування цієї умови нерідко призводить до виникнення різних конфліктів, економічних, екологічних збитків і втрат.

До загальних обов'язків законодавство відносить зобов'язання щодо планування природоохоронних заходів, забезпечення раціонального й ефективного використання природних багатств, їх відтворення. До спеціальних обов'язків відносяться, наприклад, зобов'язання щодо боротьби з водною і вітровою ерозією, бур'янами (для землекористувачів), із забрудненням та виснаженням водних ресурсів (для водокористувачів), недопущення втрат корисних копалин при їх видобутку тощо.

Юридична служба у разі видання наказів, ухвалення рішень з питань охорони навколишнього природного середовища або використання природних ресурсів повинна попередньо ознайомитись з їх проектами, візувати їх, якщо вони відповідають вимогам законодавства України. Якщо зазначені документи не відповідають вимогам чинного законодавства, то юридична служба повинна приймати заходи щодо приведення зазначених документів у відповідність до законодавства.

Юридична служба зобов'язана вести облік законів, нормативних актів з питань охорони навколишнього природного середовища.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що юридичне обслуговування підприємств спрямоване на зміцнення законності в діяльності підприємств. Його забезпечення досягається, по-перше, шляхом забезпечення виконання і дотримання вимог норм природоохоронного законодавства, по-друге, практичною правовою допомогою юридичних служб, спрямованою на належне правозастосування, тобто завдяки їхній роботі місцеві і господарські суди мають можливість належним чином розібратися у конкретній справі, дати оцінку юридичним фактам, врахувати особливості в суб'єктивних правомочностях сторін і прийняти правильне рішення.

Сучасне юридичне обслуговування підприємств є з одного боку, важливим елементом організаційно-управлінської діяльності органів управління підприємств в сфері охорони навколишнього природного середовища, з іншого – формою надання юридичної допомоги підприємствам фахівцем, який володіє спеціальними законами.

Юрисконсульт зобов'язаний приймати безпосередню участь у забезпеченні дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища, фіксувати факти порушень права природокористування або права власності на природні багатства та забезпечувати правове супроводження складених документів до їх кінцевого вирішення”.

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ У МЕХАНІЗМІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Сінченко Ю.П., *ст. викладач кафедри права*

Україна, ставши на шлях розбудови своєї державності, має нетипову і дещо суперечливу форму державного устрою. Проблема обумовлюється тим, що до складу держави входить автономне утворення – Автономна Республіка Крим. І вже давно постало питання, пов'язане саме з визначенням її конституційного статусу у складі України.

Україна була і залишається унітарною державою. Світовий досвід конституційного вирішення питання про взаємовідносини держави у цілому з окремими її складовими частинами показує, що найбільш оптимальним є шлях надання територіям з історичними, національними, географічними та іншими особливостями статусу територіальної автономії. Це означає, що територіальні одиниці, які самоуправляються, володіють самостійністю в рамках Конституції.

На відміну від суб'єктів федерації автономні утворення хоч і мають деякі ознаки державності проте державами чи державно-територіальними утвореннями вважатися не можуть. Адже визначальними рисами будь-якої держави є наявність державного суверенітету. Ці ідеї і були покладені в основу визначення в розділі 10 Конституції України правового статусу відновленої Автономної Республіки Крим, який набув подальшого розвитку саме як статус автономної територіальної одиниці у складі унітарної України.

Оптимальною назвою територіальних автономій є автономна область, регіон, провінція, округ, а назва її основного нормативно-правового акту – статут. Проте для збереження назв “Республіка” і “Конституція” стосовно визначення статусу Криму були відповідні підстави політичного та етнічного характеру, з якими не можна було не рахуватися. Тому ці терміни і застосовані в розділі 10 чинної Конституції України. Це не означає, що Автономна Республіка Крим є державою у складі суверенної України. Ст. 134 Конституції України визначає Автономну Республіку Крим як невід’ємну складову частину України, підтверджуючи і закріплюючи тим самим цілісність і недоторканість території України в межах існуючих кордонів. Такий припис повністю знімає питання щодо можливості приєднання Криму до будь-якої іноземної держави або набуття статусу суверенної держави. З цієї ж статті випливає, що опитування населення автономії чи проведення місцевого референдуму щодо цих положень є антиконституційним і не може мати правових наслідків.

В сучасному українському суспільстві багато в чому штучно роздмухуються протиріччя між заходом та сходом, вибудовуються мовні, ідеологічні та інші перешкоди. Так, вони дійсно існують і замовчувати їх не

слід. Але не меншою помилкою було б не бачити того, що кримсько-татарський меджлис не знімає зі своїх прапорів гасла створення в Криму мусульманської держави, а в якості її першої стадії – кримсько-татарської автономії. Якщо прийняти до уваги, що в Україні проживає декілька мільйонів росіян, 200 тисяч румунів, греки, поляки, угорці (цей перелік не повний), можна стверджувати, що всяка спроба федералізації стане початком кінця України як держави.

Можна зробити наступні висновки: Україна за формою державного устрою є унітарною відносно децентралізованою державою, якій притаманні ознаки унітаризму: єдина для всієї держави система права, стереотипна система організації підпорядкування органів влади, єдина Конституція, спільна центральна влада “урядова вертикаль”; верховна суверенна влада цілком зосереджена в центрі, а складники держави не мають ознак політико-державної самостійності. Відбувається поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади.

Поряд з цим, входження до України Автономної Республіки Крим робить останню дещо нетиповою по відношенню до її устрою. Автономна Республіка Крим, що входить до складу України, є територіальною автономією, що підтверджується наступними рисами: автономія – форма децентралізації державної влади в унітарній державі на рівні регіону, який відрізняється своїми історичними, географічними, економічними, національними та іншими особливостями, автономія надається державою; автономія не вважається державою або державно-територіальним утворенням, бо не має державного суверенітету.

Підставами для побудови саме такої форми державного устрою України були чинники політичного, історичного та етнічного характеру, з якими не можна було не рахуватись.

Слід визначити, що найбільш оптимальною формою державного устрою України є унітаризм, який дає можливість більш оперативно вирішувати питання по управлінню процесами, які відбуваються в суспільстві, що дуже важливо в період подальшої розбудови української держави. При цьому статус Автономної Республіки Крим, який робить український унітаризм дещо нетиповим, виступає засобом найбільш оптимального, цивілізаційного вирішення національного питання, надання населенню Криму самостійно вирішувати питання свого суспільного життя в межах єдиної держави.

Становлення унітарної форми державного устрою в Україні, що стало головною метою дослідження в роботі, дає змогу зрозуміти процес державотворення нашої держави в минулому, а головне служить серйозним попередженням на майбутнє.

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ВІДПОВІДАЧА У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Курдес О.Л., *ст. викладач кафедри права*

У розбудові України як демократичної правової держави визначна роль належить судовій владі, на яку Конституцією України покладено здійснення правосуддя з усіх правовідносин, що виникають у державі.

Відповідно до положень статей 4-2, 4-3 ГПК України правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Господарський суд створює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства.

Відповідно до Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України № 02-5/289 від 18.09.1997 р. «Про деякі питання застосування Господарського процесуального кодексу України» (із змінами від 10.02.2004 р.) розпочинаючи судовий розгляд, суддя має встановити, чи повідомлені про час і місце цього розгляду особи, які беруть участь у справі, але не з'явилися у засідання. У даному Роз'ясненні акцентовано увагу на тих обставинах, що розгляд справи за відсутності будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду, є безумовною підставою для скасування рішення місцевого або постанови апеляційного господарського суду.

З огляду на викладене вище, при поверненні до суду з позначкою пошти «адресат вибув» або «за даною адресою не знаходиться» всіх процесуальних документів у справі, направлених на адресу відповідача, господарський суд процесуально позбавлений можливості здійснювати розгляд справи за наявними в ній матеріалами, відповідно до положень ст. 75 ГПК України, оскільки ухвали про порушення та відкладення справи повернуті до суду і відповідач автоматично позбавлений можливості надати суду свої доводи і заперечення по суті заявленого до нього позову.

За таких обставин суд змушений зобов'язати позивача надати уточнені відомості про адресу відповідача та докази направлення відповідачеві за уточненою адресою копії позовної заяви. Як свідчить судова практика, у переважній більшості випадків, позивач не може уточнити місцезнаходження відповідача і надає суду попередню адресу відповідача та довідку Державного реєстратора зі змісту якої вбачається, що відповідач зареєстрований за адресою вказаною позивачем при поданні позову до суду, за якою суд направляв йому процесуальні документи у справі. З цього моменту починається пошук розв'язання на перший погляд «простої» процесуальної ситуації щодо вирішення долі поданого позивачем позову. З одного боку, суд, як орган судової влади, повинен забезпечити позивачу реалізацію захисту порушеного права у

суді, бо відповідно до ст. 4-2 ГПК України правосуддя у господарських судах здійснюється па засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, але за відсутності відповідача, який не повідомлений про дату, час і місце проведення судового засідання, суд не має права розглядати справу по суті, бо такі дії призведуть до порушення конституційного принципу змагальності сторін.

Тобто, суддя позбавлений можливості розглянути справу за відсутності відповідача, оскільки останній належним чином не повідомлений про дату, час і місце проведення судового засідання. Крім того, розгляд справи за даних обставин унеможлиблюється ще й з огляду на ті обставини, що Конституцією України закріплено принципи рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, а також змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Крім того, при оцінці доказів, які подаються суду як доказ місцезнаходження відповідача, позивачі часто надають такий вид документа як довідка статуправління. Але не можна обійти увагою той факт, що довідка статуправління не є правовстановлюючим документом, оскільки зазначені в ній для статистичних цілей дані не повинні мати безпосередніх правових наслідків для суб'єктів господарювання. Ці питання визначаються виключно чинним законодавством України, зокрема, Цивільним кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Таким чином, за наявності в матеріалах справи документів, які свідчать про те, що відповідач належним чином не повідомлений про дату, час та місце його проведення, суд змушений вишукувати процесуальні форми вирішення господарських спорів за відсутності відповідача у судовому процесі, що є доволі проблемним в умовах чинного господарського процесуального законодавства, оскільки проблема вирішення спорів за відсутності відповідача обумовлена як об'єктивними труднощами, так і неоднозначністю існуючої судової практики.

Якщо позивач на вимогу суду не надав витребуваних документів, то суд має всі правові підстави залишити позов без розгляду на підставі п. 5 ст. 81 ГПК України, але вирішення ситуації ускладнюється у випадку, коли позивач виконав усі вимоги суду, а відповідач так і залишився належно не повідомленим про час судового засідання.

Тому було б цілком доцільно для розв'язання цієї процесуальної прогалини запропонувати законодавцю при опрацюванні нового Господарського процесуального кодексу чітко врегулювати дане питання на процесуальному рівні шляхом прийняття відповідних процесуальних норм, які б регламентували дії судді при вирішенні спорів за відсутності відповідача, реальне місцезнаходження якого в ході судового розгляду виявилось невстановленим.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Бордюк Ю.В., *ст. викладач кафедри права*

Земля – об'єкт, обмежений у просторі. І цей об'єкт нерухомий, більш нерухомий, ніж будинки чи споруди. Земля – не лише екологічний об'єкт і засіб сільськогосподарського виробництва, а ще й майно. Конституція України визначає землю як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави..

Право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками.

Відносини власності становлять основу життєдіяльності будь-якого суспільства і матеріальну основу існування кожної людини. Власність завжди була пов'язана з матеріальним буттям і наявністю влади.

Відповідно до ст.14 Конституції України, ст. 78 ч.3 Земельного кодексу земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності. Чинний Земельний кодекс вслід за Конституцією змінив і послідовність закріплення приватної, комунальної та державної земельної власності у законодавчому порядку, поставивши на перше місце приватну власність.

Це дає підстави для ствердження про деяку пріоритетність приватної власності на землю над комунальною і державною земельною власністю.

Суб'єктами права власності на землю, відповідно до Земельного кодексу України, є: громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності; територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування – на землі комунальної власності; держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади – на землі державної власності. Однак наведений в Земельному кодексі перелік суб'єктів права власності на землю не є вичерпним.

Громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі:

- придбання за договорами купівлі-продажу, дарування, міни та іншими цивільно-правовими угодами;
- безоплатної передачі із земель державної та комунальної власності;
- приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування;
- прийняття спадщини;
- виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

С.В.Разметаєв, аналізуючи чинне законодавство, зробив висновок про те, що під землею як об'єктом права власності слід розуміти верхній ґрунтовий шар, що використовується для сільськогосподарського і лісогосподарського

виробництва, дно морів (в межах державного кордону) та інших водоймищ, а також іншу поверхню земної кори в межах територіальних кордонів України. Більш докладно поняття “землі” в юридичному значенні, згідно з чинним законодавством, дає В.І.Андрейцев: “Земля – це головна територіально-просторова частина довкілля в межах території України як матеріальна основа її суверенітету і національної безпеки, що характеризується особливістю природної структури – ґрунтового покриву, розміщення, розповсюдження рослинності, водних об’єктів, корисних копалин і інших ресурсів.

Передача земельних ділянок у власність і надання їх у користування є складними юридичними фактами як за здійсненням відповідних реальних дій, так і за документальним оформленням. При приватизації земельних угідь підприємств земельні ділянки передаються їх працівникам, а також пенсіонерам з їх числа з визначення кожному з них земельної частки (паю). Земельні ділянки у приватну власність працівникам і пенсіонерам з їх числа передаються безоплатно. Земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійсненої в Україні у зв’язку з переходом економіки держави до ринкових відносин.

Сьогодні важливим є також розроблення механізму компенсацій орендарю за набуту родючості ґрунту. Власник землі або інший орендар повинні купити набутий приріст родючості, який є власністю орендаря, який вклав кошти та працю в поліпшення якості ґрунту, розмір компенсації повинен окупити витрати орендаря на підвищення родючості землі. Якби він вклав свої гроші в банк під проценти, то мав би від них певний доход, який повинен дорівнювати сумі щорічного додаткового прибутку, отриманого за рахунок приросту родючості землі, тобто якщо ми капіталізуємо суму компенсації за приріст родючості ґрунтів. Дещо проблемним сьогодні залишається питання використання земель сільгосп підприємствами без правостановлюючих документів, частина земель використовується без укладення договорів оренди.

Необхідно щоб суть економіко-правового механізму полягає в тому, щоб кожний власник, природо користувач (громадянин чи юридична особа) повинні бути поставлені в такі економічні умови господарювання щоб економія на підвищення родючості ґрунтів була не тільки не вигідна йому, але і господарською недоцільністю.

На нашу думку, доцільним було б здійснювати проведення агрохімічних обстежень на наявність у ґрунті як корисних так і шкідливих речовин не менше як раз на п’ять років, особливо при одержанні землі у власність чи користування або зміні власника чи користувача земельних ділянок. Доцільно було б встановити не короткострокову а довгострокову оренду земельних ділянок.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У НОВОМУ ТРУДОВОМУ КОДЕКСІ.

Чередниченко Н.В., *ст. викладач кафедри права*

Розділ 24 проекту Трудового кодексу присвячено питанням відповідальності працівника перед роботодавцем.

Статтею 34 проекту передбачено, що на підставі типових правил внутрішнього трудового розпорядку роботодавець за погодженням з профспілковим органом затверджує місцеві правила трудового розпорядку, що є обов'язковими для роботодавця і всіх працівників. Формулювання цієї норми відразу ж викликає запитання: як бути в разі, коли профспілок на підприємстві, в установі, організації чи в іншій юридичній особі немає і відсутній, відповідно профспілковий орган? У такому разі інтереси працівників під час затвердження правил внутрішнього трудового розпорядку має представляти орган або особа, уповноважені на представництво трудовим колективом (колективом працівників).

У ст. 334 проекту зазначено, що підставою для дисциплінарної відповідальності працівників є порушення ними своїх трудових обов'язків. Як вважає кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник інституту держави і права ім. В. Корецького НАН України Н. Хуторян у ч. 2 має йтися про кілька умов.

Насправді ж йдеться лише про одну умову дисциплінарної відповідальності – вину, що по суті не є умовою, а елементом підстави – дисциплінарного проступку. Згідно ч. 2 ст. 334 проекту притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності можливе лише за умови наявності вини працівника. При цьому вина визначається як невиявлення належного рівня дбайливості під час виконання трудових обов'язків. Але ж таке поняття вини повністю суперечить загальнотеоретичному його поняттю. Вина характеризується двома моментами: інтелектуальним – усвідомлення працівником або роботодавцем (в особі його посадових осіб, працівників) шкідливого для іншої сторони характеру своїх діянь (дії чи бездіяльності), і вольовим, тобто бажанням настання шкідливих наслідків або байдужим до них ставленням.

Вину працівника чи роботодавця (фізичної особи) можна визначити як психічне ставлення до вчинюваної протиправної дії чи бездіяльності, що полягає в невиконанні чи неналежному виконанні своїх трудових обов'язків, та її наслідків, виражене в формі умислу чи необережності.

Статтею 336 передбачено наступні види дисциплінарних стягнень, що мають застосовуватися до працівника або роботодавця: попередження, догана, зниження заробітної плати до 20 % розміру заробітної плати та звільнення.

У чинному КЗпП України (ст. 147) передбачено лише два види дисциплінарного стягнення – догана і звільнення. Як свідчить практика, обмеження заходів дисциплінарного стягнення лише двома видами не дає змоги вибрати захід, який би відповідав ступеню тяжкості дисциплінарного проступку, ступеню вини, особливостям особи порушника трудової дисципліни. За частиною 2 ст. 336 проекту Трудового кодексу законодавством може бути передбачено для деяких категорій працівників й інші види дисциплінарних стягнень.

Дисциплінарне стягнення до працівника згідно з проектом може застосовуватися роботодавцем не пізніше одного місяця з дня виявлення дисциплінарного проступку, не рахуючи часу відсутності працівника на роботі незалежно від причин, а в разі, коли для застосування дисциплінарного стягнення потрібна згода інших осіб (представницьких органів) – часу для її отримання. Воно не може бути накладено пізніше шести місяців з дня вчинення проступку, а для осіб, які безпосередньо обслуговують майно роботодавця або майно інших осіб, виконуючи обов'язки за трудовим договором, - трьох років з дня споєння проступку, пов'язаного з обслуговуванням майна. Час провадження в кримінальній або адміністративній справі в зазначений термін не враховується.

У ч. 4 зазначеної статті проекту передбачено, що до застосування дисциплінарного стягнення роботодавець має зажадати від працівника, який порушив трудову дисципліну, письмових пояснень. Про факт відмови працівника надати пояснення складається акт довільної форми.

Частиною 5 встановлено, що за кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише дисциплінарне стягнення. Під час обрання виду стягнення згідно з ч. 6 ст. 337 проекту роботодавець зобов'язаний урахувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заповідяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника.

Частини 8 -10 ст. 337 проекту Трудового кодексу регулюють порядок оскарження, термін чинності дисциплінарного стягнення та порядок його зняття. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення.

Під час обрання виду стягнення згідно з ч. 6 ст. 337 проекту роботодавець зобов'язаний урахувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заповідяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника.

Враховання цих зауважень у проекті Трудового кодексу України сприятиме його вдосконаленню і однозначному тлумаченню практичними працівниками після його ухвалення

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗВЕРНЕННЯ

Кононенко О.Я., *ст. викладач кафедри права*

Право на звернення встановлене у ст. 40 Конституції України передбачає можливість кожного направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування і службових осіб цих органів, які зобов'язані об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги, а у разі визнання заяви необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення.

Закріплення цього права є вираженням демократичності нашої держави і відповідає загальноновизнаним міжнародним стандартам.

У Законі України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. детально регламентуються питання практичної реалізації конституційного права людини на звернення. Звернення мають розглядатись і вирішуватись у місячний термін від дня їх надходження, а ті, що не потребують додаткового вивчення, — невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання.

Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів (ст.20 закону).

За порушення передбаченого законом порядку розгляду звернень, а також за переслідування громадян, що подали звернення, законодавством України передбачається цивільна, кримінальна та адміністративна відповідальність.

Прошло більше десяти років з дня прийняття вищезазначеного закону, але до сих пір з громадян не знає як користуватися правом на звернення, частину населення не задовольняє порядок розгляду їхніх пропозицій, заяв, скарг.

Продовжуються порушення прав громадян на звернення з боку службових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування. Це перш за все несвоєчасне реагування посадовців на обґрунтовані звернення та неякісне забезпечення їх вирішення.

Люди, наткнувшись на глуху стіну нерозуміння їхніх проблем, шлють листи у вищі інстанції. Кількість звернень до органів влади не зменшується, а навпаки – зростає. Збільшується кількість таких звернень до Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів та Верховної Ради. Це говорить про

те, що багато авторів листів не сподіваються на конкретну допомогу на місцях.

Залишаються невирішеними до кінця питання щодо забезпечення прав громадян при розгляді їх звернень, передбачених ст. 16 Закону, насамперед таких, як участь у перевірці поданого звернення (заяви чи скарги), ознайомлення з матеріалами перевірки та присутність під час розгляду заяви чи скарги. Суть зазначених прав на законодавчому рівні не розкрита, як не розкритий і механізм їх реалізації.

Хоча громадяни і мають право звертатися до суду про захист своїх порушених прав, часто вони це не роблять. По перше, мало хто вірить в справедливий судовий захист, а по друге громадяни не вважають за потрібне звертатися до суду з приводу незадоволення їх законних вимог.

Адміністративні суди ще не виробили практику ефективного реагування на звернення громадян.

Відповідно до ст. 25 Закону громадянину на його вимогу і в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги.

Однак, в судовому порядку ще не в повній мірі вирішуються питання відшкодування збитків, якщо вони стали наслідком порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Не менш актуальним є питання щодо реалізації положення ст. 24 Закону, яка передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність посадових осіб за його порушення.

По суті, до цих видів юридичної відповідальності посадові особи за порушення права громадян на звернення не притягаються.

Для того щоб захистити права громадян, законодавчому органу потрібно встановити чітку відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян

Отже, підвищення правової освіти населення з питань взаємин громадян та державних та муніципальних чиновників, чітке визначення механізму реалізації прав громадян при розгляді їх звернень, посилення адміністративної, кримінальної, дисциплінарної відповідальності за порушення Закону України «Про звернення громадян», та усунення інших недоліків в цій роботі сприятиме подальшому забезпеченню конституційних прав і свобод людини і громадянина, стане ще одним кроком на шляху України до утвердження демократичної, соціальної, правової держави.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО ЗМІНЕНИХ ОРГАНІЗМІВ

Сайко Л.Ю., *ст. викладач кафедри права*

Останніми роками в Україні збільшилось несанкціоноване розповсюдження генетично модифікованих організмів (далі ГМО) та продукції, отриманої з їх використанням. У зв'язку з цим виникає необхідність у посиленні контролю за їх ввезенням, транзитом та використанням. Україна 12 вересня 2002 року приєдналась до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, ратифікованого Законом України "Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття".

Крім того, з 21 червня 2007 року набрав чинності Закон України "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів". Найголовніші претензії до прийнятого закону такі. Він не відповідає міжнародній угоді «Картахенський Протокол про біобезпеку», яка ратифікована в Україні. Порушує існуючі Закони «Про захист прав споживачів» і «Про безпечність та якість харчових продуктів». Немає в ньому жодного положення щодо гарантування питань безпеки при використанні ГМО, не кажучи вже про «систему біобезпеки», яка, власне, й мала бути запропонована даним Законом, виходячи з його назви.

Відповідно до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, ратифікованого Законом України "Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття" та Закону України "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" необхідно встановити порядок державної реєстрації генетично модифікованих організмів та продукції, отриманої з їх використанням. Оскільки на сьогодні зазначений порядок не існує, а також не визначена процедура державної реєстрації, тому виникає необхідність її розроблення.

Для України проблема біобезпеки генетично модифікованих організмів є актуальною у зв'язку з відсутністю та недостатнім розвитком, на даний момент, матеріально-технічної, законодавчої та нормативно-правової бази з питань забезпечення державного контролю у відповідній сфері державної політики. Сусідство України з країнами, які офіційно дозволили використання на своїх територіях генетично модифікованих організмів, зумовлює імовірність несанкціонованого проникнення генетично

модифікованих організмів на територію України та подальшого їх неконтрольованого розповсюдження.

Як Сторона Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біорізноманіття, Україна повинна вжити необхідних та вичерпних заходів для виконання своїх міжнародних зобов'язань, передбачених Протоколом. Кабінет Міністрів розробив Державну цільову екологічну програму в галузі біобезпеки генетично модифікованих організмів на 2009-2013 роки. Розроблення Програми зумовлено необхідністю визначення механізмів і заходів, спрямованих на забезпечення послідовної реалізації державної політики у галузі біобезпеки генетично модифікованих організмів відповідно до вимог Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» та міжнародних зобов'язань, які впливають з участі України у Картахенському протоколі про біобезпеку до Конвенції про біорізноманіття. Але на превеликий жаль ця Програма на даний момент так і не схвалена.

На даний момент необхідно також розробити і прийняти нормативно – правові акти у галузі біобезпеки генетично модифікованих організмів, спрямовані на закріплення правових основ забезпечення належного рівня захисту здоров'я людини та навколишнього природного середовища від потенційних ризиків, пов'язаних із генетично модифікованими організмами; розробити регламентуючі нормативно-правові акти з питань адміністративного та організаційно-технічного забезпечення процедур надання попередньої обґрунтованої згоди на транскордонні переміщення генетично модифікованих організмів, проведення державної екологічної, санітарно-епідеміологічної та науково-технічної експертизи, надання відповідних висновків і дозволів, здійснення державної реєстрації генетично модифікованих організмів та продукції, яка містить зазначені організми у своєму складі, маркування продукції, яка містить генетично модифіковані організми, їх частини або компоненти; удосконалити законодавство України, зокрема, внести зміни до законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про екологічну експертизу”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, а також “Про місцеве самоврядування” та інші нормативно-правові акти у зв'язку з необхідністю їх приведення у відповідність до положень Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біорізноманіття та Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів»; розробити нормативно-правові акти з питань доступу громадськості до інформації щодо біобезпеки генетично модифікованих організмів та продуктів, що містять зазначені організми у своєму складі.

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ “ДОВІРЕНІСТЬ” ТА “ДОРУЧЕННЯ”

Яцина О.М., *ст. викладач кафедри права*

Договірним є представництво, яке виникає як акт узгодженої волі довіреної особи та її представника.

Довіреною особою може бути лише той, хто наділений відповідним обсягом цивільної дієздатності. Не може бути нею той, хто визнаний судом недієздатним. З огляду на це, помилковим був п. 91 Інструкції Про порядок вчинення нотаріальних дій від 14 червня 1994 р., який визначав порядок посвідчення довіреностей від імені недієздатних. За Законом України «Про нотаріат», однією з нотаріальних дій є посвідчення «доручення», тоді як у чинному на момент його прийняття Цивільному кодексі 1963 р. містилися два окремих поняття: «довіреність» як акт однієї особи і «доручення» як вид договору.

Автори проекту Закону України «Про нотаріат», певно, сподівалися, що цим їм вдасться витіснити термін «довіреність». Але такого не сталося.

Пропозиція про проведення термінологічної інвентаризації вносилася при підготовці проекту Цивільного кодексу України до першого читання, але не була підтримана.

При науковому доопрацюванні проекту це питання уже не порушувалося. В результаті, як і в Цивільному кодексі 1963 р., у Цивільному кодексі України маємо «довіреність» та «передоручення». Мало би бути щось одне: або «довіреність» і «передовіреність», або «доручення» і «передоручення».

Згідно ст. 64 Цивільного кодексу 1963 року, довіреністю визнавалося «письмове уповноваження, яке видається однією особою іншій особі, для представництва перед іншими особами». Але що означав термін «видається для представництва»?

Таке уявлення про довіреність сприяло поширенню в правовій літературі думки про те, що довіреність є односторонньою угодою: «її видача не вимагає згоди представника, а прийняття довіреності або відмова від неї є правом представника»

На такій позиції стояла і судова практика.

Відповідно до частини 3 статті 202 ЦК України, односторонній правочин може створити обов'язок для іншої особи лише у випадку,

встановленому законом, або за домовленістю з цією особою. Однак в такій ситуації мова, по суті, йде уже про двосторонній правочин.

До речі: щодо слова «уповноваження», то воно не могло трактуватися як «право»: хочу - чиню певну дію, не хочу - не чиню. Адже інакше втрачається правовий сенс цього уповноваження.

Погляд на довіреність як односторонню угоду був підданий сумніву. Було запропоновано трактувати довіреність лише як документ, який ґрунтується на попередній домовленості між двома особами про представництво та обсяг повноважень.

Довіреність - це спрощена форма договору доручення.

Без попередньої домовленості «уповноважений» має право не зрушити з місця. Адже з ним слід обумовити не лише вид тієї юридичної дії, яку він має вчинити, але і розмір винагороди за затрачені час та зусилля.

Без такої домовленості довіреність - простий папірець, який нікого ні до чого не зобов'язує. Але це не означає, що при посвідченні довіреності нотаріус повинен вимагати підтвердження згоди довіреної особи: така згода припускається.

Наведені аргументи дають підставу стверджувати, що окремих представництв за договором доручення та за довіреністю немає. Є єдине договірне представництво, яке може текстово оформлятися довіреністю або договором доручення.

Теорія договірної основи довіреності закріплена у статті 244 ЦК України: представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю; довіреністю є письмовий документ, який видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Такий погляд на юридичну природу довіреності має міцне історичне коріння, є зрозумілим, відповідає реаліям життя.

Оскільки у статті 237 ЦК України йдеться не про уповноваження, а про обов'язок, це ще більше наблизило довіреність та договір доручення, водночас ще з більшою силою підтвердило, що у відносинах між фізичними особами дарма сподіватися на широке використання договору доручення. Адже завжди, коли до досягнення мети є шлях складніший і шлях простіший, обирають останній. Тому і надалі договір доручення залишатиметься «напівживою» правовою конструкцією.

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ, ЯК НОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ковальчук Є.Ю., викладач кафедри права

1990 р. знаменує собою початок реформування відносин власності і ринкових перетворень в економіці України. Безперечно, певні передумови цього були закладені раніше, починаючи з 1985 р. і до кінця 90-х р. в СРСР. У цей період невдачами закінчувалися спроби реформування економіки і створення так званого соціалістичного ринку.

Після прийняття в 1986 р. Закону СРСР "Про індивідуальну трудову діяльність" у країні формується поза волею партійно-владних структур новий соціальний прошарок населення. Крім традиційної індивідуальної діяльності (ведення особистого підсобного господарства, певних видів кустарно-ремісничих промислів) громадяни дістали право займатися багатьма новими видами діяльності, які раніше заборонялися (у сфері побутового і соціально-культурного обслуговування, надання транспортних послуг тощо). По суті започатковувалися якісно нові з економічного і правового погляду суспільні відносини, що зумовило водночас і потребу визначити походження і зміст власності даної категорії громадян, особливо власності на засоби виробництва.

Наведені соціально-економічні процеси набули нового прискорення після прийняття 26 травня 1988 р. Закону СРСР "Про кооперацію в СРСР", який спричинив створення нового кооперативного сектора економіки (приватна або дрібна приватна власність мислилася як допоміжна, яка мирно співіснувала з особистою власністю громадян). Загалом же напередодні прийняття нового законодавства про власність ніхто з учених-юристів у науковій літературі не піддавав сумніву доцільність збереження особистої власності. Йшлося лише про ті чи інші модифікації особистої власності з урахуванням обраного країною курсу на формування соціалістичного товарно-ринкового господарства.

Реальним втіленням споконвічного прагнення українського народу до утвердження своєї державності стало прийняття Верховною Радою України 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, яка заклала основоположні політико-правові, соціально-економічні принципи побудови Української держави. На основі Декларації 3 серпня 1990 р. Верховна Рада України прийняла Закон "Про економічну самостійність Української РСР", в якому визначено зміст, мета та основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави. 6 березня 1990 р. був прийнятий Закон СРСР "Про власність в СРСР", введений у дію з 1 липня 1990 р.. У ньому відображено нові прогресивні рішення багатьох економіко-правових проблем. І нарешті настала довгоочікувана подія в Україні. 7 лютого 1991 р.

Верховна Рада України прийняла Закон УРСР "Про власність", який набрав чинності з 15 квітня 1991 р. (на даний момент закон втратив чинність 27.04.2007 р.). Переваги застосування поняття "право власності" в українському законі очевидні, оскільки в даному законодавчому акті йшлося про суспільні відносини, врегульовані правом, а не про відносини в економічному їх розумінні. Загальним для обох законів фактором стало також те, що норми про право власності громадян містяться перед нормами, які регулюють відносини інших форм власності (колективної і державної).

Варто зазначити, що до Закону України "Про власність" пізніше вносилися відповідні зміни та доповнення. Визначною подією стало прийняття Верховною Радою України 7 липня 1992 р. Закону України "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України", відповідно до якого було вилучено поняття "індивідуальна власність" і введено нову форму власності — "право приватної власності", що ознаменувало перемогу прихильників ринкових реформ. У зв'язку з прийняттям Закону України "Про власність" фактично втратила чинність переважна частина норм ЦК України 1963р., щодо власності, хоч законодавчих рішень з цього приводу довгий час не приймалося. Це породжувало небажаний правовий вакуум у правовому регулюванні значної і важливої сфери цивільних правовідносин. Лише 16 грудня 1993 р. Верховна Рада України прийняла закон про внесення змін до ЦК 1963р. та деяких інших законодавчих актів. Праворегулюючого значення для відносин власності цього періоду тією чи іншою мірою набули норми багатьох законодавчих актів України, зокрема законів України "Про приватизацію майна державних підприємств", "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)", "Про підприємства в Україні", "Про підприємництво", "Про господарські товариства", Земельного кодексу України, Житлового кодексу України, Кодексу законів про шлюб та сім'ю (сьогодні Сімейний кодекс України). З моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України до прийняття 28 червня 1996 р. нової Конституції України, другий — з моменту прийняття нової Конституції України і до нинішнього часу.

В новій Конституції України закладено принципово нову структуру побудови державної власності, оскільки від державної власності була відокремлена комунальна власність, яка набула повної автономності у правовому регулюванні. На самому початку становлення української державності на юридичне закріплення за Україною частки загальносоюзної власності, розташованої і створеної на території України, спрямовувалися спеціальні нормативні акти. На даний момент ЗУ "Про власність" втратив чинність, тому відносини права власності регулюються нормами Цивільного кодексу України від 1 січня 2003 р.

ОМБУДСМЕН У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Міщенко О.М., викладач кафедри права

Люди різних національностей, різних можливостей, різних віросповідань і різного кольору шкіри мають рівні права. Це один з основних принципів Загальної Декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 році. А права людини починаються з прав дитини.

У світовій практиці найбільш ефективним таким механізмом визнано діяльність такої інституції як „Омбудсмен у справах дітей”.

Хто ж він такий „омбудсмен у справах дітей”?

Омбудсмен - (від швед. *ombudsman* - представник чиїх-небудь інтересів) - спеціально обрана (призначена) посадова особа для контролю за дотриманням прав людини різного роду адміністративними органами, а у деяких випадках - також приватними особами та об'єднаннями. Отже, дитячий омбудсмен - це громадський представник прав дітей в місцевій владі, а також в державних органах - всюди, де потрібно адвокувати та захищати права дітей

Перший омбудсмен (*Varneombud*) у справах дітей був створений у Норвегії в 1981 році з метою захисту прав та інтересів дітей на всіх суспільних рівнях, а також для запровадження необхідних змін у політиці охорони дитинства.

Значна кількість омбудсманів у справах дітей була запроваджена шляхом створення окремих законів, що регулюють їх діяльність, з наданням необхідних повноважень та влади. Подібні структури загалом характеризуються незалежністю від уряду. Тому вони є відносно захищеними від політичного втручання та можуть звинувачувати і критикувати законодавчі ініціативи уряду, а також його обіцянки про політичні та ресурсні гарантії для дітей. Єдине обмеження в діяльності омбудсмана стосувалося розв'язання конфліктів в сім'ї або справ, що вже подані до суду, що діє на основі норм статутного та цивільного права. Інститут омбудсмана має право доступу до всіх документів у всіх справах, що стосуються дітей і які розглядаються органами державної влади, а також право доступу до державних установ.

Зважаючи на те, що кожен омбудсмен у справах дітей є унікальним, визначають, здебільшого, чотири основні моделі їх утворення, розвитку, статусу та повноважень: самостійний орган, тісно пов'язаний з парламентом, так званий „парламентський” або „класичний” омбудсмен; омбудсмен, запроваджений в межах існуючих виконавчих державних органів, так званий „виконавчий” омбудсмен; омбудсмен, створений при конкретних міністерствах на основі законодавства про соціальний захист дітей;

омбудсмен, створений на базі неурядових організацій, так званий „громадський” омбудсмен.

Така класифікація умовна. До неї вдаються лише для того, щоб краще пояснити функції, права та повноваження різних типів омбудсменів, що існують нині.

Основна функція омбудсмена або уповноваженого у справах дітей – декларувати фундаментальні людські права дітей попри те, що за традицією дітей вважають власністю дорослих або особами, які ще знаходяться на стадії розвитку. Діти ніколи не зможуть отримати визнання та увагу, на яку заслуговують, якщо до них не ставитимуться, як до пріоритету.

У 2006 році в Російській Федерації діяло 15 уповноважених у справах дітей на рівні суб'єктів Федерації і 52 - на муніципальному рівні. Основними завданнями Уповноваженого з прав дитини є забезпечення гарантій державного захисту прав і свобод дитини; розвиток і доповнення існуючих форм і засобів захисту прав дитини; координація діяльності державних органів і громадських організацій в цій сфері; всебічне сприяння відновленню порушених прав дитини; формування єдиного підходу до політики охорони прав дітей; підготовка пропозицій з удосконалення федерального, регіонального та місцевого законодавства з прав дитини і приведення його у відповідність з міжнародними стандартами.

Чи доросла Україна до того рівня, щоб захищати права своїх маленьких громадян, чи буде запроваджено у нас інститут уповноваженого з прав дитини? Красномовні цифри свідчать: із близько 3 тис. дітей, які сьогодні перебувають в 11 виховних колоніях, 41% ніде раніше не навчалися й не працювали. Більше того, щороку до таких закладів потрапляє 70—90 неписьменних школярів. І кожен день перебування в колонії віддаляє дитину від того, чого звичайна дитина навчилася у віці 5—6 років, а відтак — від нормального суспільного життя.

Зазвичай “дорослі” омбудсмени не забороняють дітям звертатися до них, проте й не беруться за вирішення проблем, що стосуються дітей, з власної ініціативи. Більше того, “дорослі” омбудсмени рідко здійснюють свої заходи таким чином, аби діти дізналися про існування цієї інституції. До того ж, часто вони навіть не усвідомлюють, що проблеми, з якими стикаються діти, значною мірою відрізняються від тих, що зачіпають дорослих, і що сутність прав дитини та механізми підвищення поваги до них також різні.

Вітчизняний дитячий омбудсмен повинен вимагати справедливого відношення до дітей з боку різноманітних органів влади, допомагати дітям в реалізації належних їм прав, а також сприяти визнанню за дітьми тих прав, які ще не знайшли своє законодавче закріплення.

ДЕЯКІ КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ СПАДКОВОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Гончарова А.В., *асистент кафедри права*

За останній період вітчизняна цивілістика поповнилася дослідженнями з окремих, а саме загальних питань інституту спадкування, разом з тим в Україні до цього часу немає жодної фундаментальної роботи, присвяченої всебічному дослідженню спадкування за правом представлення.

Ідея спадкування за правом представлення була відома ще в римському праві і незважаючи на те, що була в тій чи іншій мірі рецепійована новітніми цивільно-правовими системами, тим не менш і в теперішній час залишається однією з проблематичних як в доктрині цивільного права, так і в практичному застосуванні.

Аналіз останніх публікацій та досліджень, в яких започатковано аналіз даної проблеми, свідчить, що даний правовий інститут досліджується такими науковцями, як М.Ю. Барщевський, В.В.Васильченко, О.В. Дзера, Ю.О. Заїка, С.Г. Пасічник, Є.О.Рябокоть, В.І. Синайський, Є.І.Фурса та ін.

Необхідно визначити історичну та юридичну природу інституту спадкування за правом представлення, з'ясування сутності та особливостей застосування на практиці.

Головне завдання – проаналізувати момент виникнення терміну “спадкування за правом представлення” та прослідкувати його регресію в сучасних умовах.

ЦК України не дає вичерпного визначення поняттю спадкуванню за правом представлення.

Під спадкуванням за правом представлення розуміється такий порядок закликання до спадкування, коли правонаступники спадкоємця за законом певної черги на випадок його смерті до часу відкриття спадщини займають місце померлого предка і спадкують ту частину спадщини, яка б належала за законом йому, якби він був живий на час відкриття спадщини.

Термін „спадкування за правом представлення”, є досить умовним, оскільки особа, яку „представляють” померла до відкриття спадщини. З такою точкою зору погоджується В.І. Синайський, який зазначає, що в дореволюційній цивілістиці термін “спадкування за правом представлення” вважали невдалим, як такий, що не відображує сутності цього явища, а спадкування внуків та правнуків називали поколінним наступництвом. Спадкування за правом представлення було сформульоване в новелах Юстиніана, де було розширено коло спадкоємців. Згідно цим новелам, спадкоємці по праву представлення не є спадкоємцями ні свого батька, ні матері (які не пережили відкриття спадку), а самого спадкодавця.

Починаючи з 1918 і до 1945 рр. вітчизняне законодавство не передбачало спадкування за правом представлення.

Відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 березня 1945 р. „Про спадкоємців за законом і за заповітом”, за яким відповідні зміни були внесені до ЦК УРСР, за правом представлення до спадщини закликалися внуки і правнуки спадкодавця у разі, якщо їх батьки померли раніше спадкодавця.

ЦК України значно розширив коло спадкоємців, які можуть спадкувати за правом представлення, це: внуки, правнуки, прабаба, прадід, племінники, двоюрідні брати та сестри.

Що стосується зарубіжних країн, то аналіз їх спадкового законодавства дає можливість прогнозувати перспективи подальшого розвитку інституту спадкового представлення України.

Так, у ЦК Бразилії зазначено, що спадкування за правом представлення відбувається по прямій низхідній лінії, але ніколи не у висхідній лінії. (Зазначимо, що пряма низхідна лінія визначається від пращура до нащадка: прадід, дід, батько, син, онук). У боковій лінії право представлення здійснюється тільки на користь дітей братів, сестер померлого. На відміну від ЦК України, закони Бразилії не зазначають двоюрідних братів та сестер, як суб'єктів спадкування за правом представлення.

Право Сербії, Чорногорії, Хорватії встановлює суворо обмежене коло осіб, які спадкують за правом представлення, - це внуки і правнуки спадкодавця.

Коло осіб, які зазначені у ст. 1266 ЦК України доречно було б звужити до внуків, правнуків та племінників.

Неоднозначно сприймається й виняток з загального правила, за яким прадід і прабаба наділяються правом спадкування за правом представлення, оскільки спадкування за правом представлення померлих родичів по низхідній лінії обмежується черговістю спадкування, зокрема друга черга спадкоємців. За числом народжень прадід та прабаба мали б відноситися до третьої групи спадкоємців. Інакше виходить, що вони та їх діти за правом представлення отримують право на спадкування раніше ніж тітка чи дядько, які віднесені до третьої черги, але мають третій ступінь споріднення як і прабаба та прадід.

Дослідження проблемного питання спадкового права дозволяє зробити висновок, що спадкування за правом представлення є специфічним порядком спадкування за законом, потребує законодавчих удосконалень. Необхідний новий теоретичний та практичний підхід у вирішенні цього колізійного питання, з метою зняти всі існуючі проблеми в питаннях, пов'язаних із спадкуванням за правом представлення.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС – МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гапіч Н.О., співробітник кафедри права

Приєднанню України до Болонської декларації та інтеграції вищої освіти України у Європу Знань на думку більшості фахівців немає альтернативи. Вхідження у Болонський простір є для українського суспільства важливим та необхідним через потребу вирішити проблеми визнання українських дипломів за кордоном, підвищення ефективності та якості освіти і відповідно конкурентноздатності українських вузів та їхніх випускників на європейському й світовому ринку праці. Адже Болонський процес вийшов за межі Європейського Союзу та Європи і стає частиною процесу глобалізації вищої освіти та глобального ринку праці. Приєднання до Болонського процесу сприятиме утвердженню принципу автономії в університетській освіті України, послабленню, а в перспективі зникненню жорсткого адміністративного та фінансового контролю з боку державних органів за функціонуванням університетів, ефективному залученню та використанню власних ресурсів у навчальному процесі, організації стажування та обмінів для студентів та викладачів. У внутрішньосуспільних процесах ці зміни сприятимуть розвитку громадянського суспільства, формуванню громадянської культури та відповідальності, поглибленню демократичних трансформацій. Успішні кроки України у цій сфері співробітництва та інтеграції з ЄС позитивно вплинуть на прискорення процесів співробітництва в інших сферах, сприятимуть зміні ставлення ЄС до України, подоланню існуючих стереотипів. Отже, вхідження України у Європейський простір вищої освіти є одним з важливих чинників у реалізації визначеного стратегічного напрямку інтеграції України до ЄС.

Наказом Міністра освіти та науки України (№ 49) від 23.01.2004р. "Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки" визначені основні напрями та заходи по реалізації вимог та принципів болонських документів. 20 травня 2005 року на конференції міністрів освіти країн Європи у м.Бергені (Норвегія) українська делегація на чолі з міністром освіти та науки С.Ніколаєнком підписала Болонську декларацію, визнавши цілі та принципи Болонського процесу пріоритетними для розвитку та реформування вищої освіти.

Після приєднання до Болонського процесу перед українською вищою освітою стоїть завдання до 2010 р. гармонізувати систему вищої освіти відповідно до європейських стандартів, втілених у болонських принципах, не втрачаючи при цьому надбань та національних особливостей. Це вимагає розробки та прийняття нормативної бази та її втілення у навчальному

процесі, переходу від експериментальних практик запровадження елементів болонської системи (кредитної, модульної системи, тестування, моніторингу якості викладання) до їхнього системної та загальнонаціональної реалізації. Це вимагає не лише нормативних та організаційних змін у навчальному процесі, але й прагнення, волі викладачів, адміністративних працівників і безперечно студентів жити, працювати та навчатися за європейськими стандартами. Це вимагає від суспільства загалом переосмислення ролі освіти науки у нашому суспільному розвитку та у реалізації тих завдань, які перед ним поставили.

Щоб досягти конкретних результатів в сфері інтеграції у Болонський простір, Україна повинна виконати ряд вимог та умов, зокрема: впровадження сучасних стандартів викладання та оцінки знань студентів (кредитно-модульна система), широке використання Інтернету в навчальному процесі, впровадження дистанційного навчання і т.п., організація обміну студентами на етапі навчання між університетами різних європейських країн. Запровадження європейської кредитної системи сприятиме не лише підвищенню якості знань та вмінь студентів, але й прозорості української вищої освіти за кордоном, допоможе студентам та фахівцям, які отримали диплом про вищу освіту в Україні, працювати, продовжувати навчання та здійснювати дослідження у Європі, зробить українську вищу освіту привабливішою для іноземних студентів.

Водночас українській вищій освіті та університетам необхідно подолати немало труднощів та обмежень на шляху до Європейського простору вищої освіти: адаптація поки що незавершеної реформи системи освіти України до вимог та принципів Болонської декларації (зокрема, введення системи кредитів, реформа наукових ступенів згідно із загальноєвропейськими стандартами, взаємне визнання наукових ступенів, отриманих за кордоном та в Україні і т.п.) потребує збільшення фінансування вищої освіти. Економічне становище України є суттєвим обмеженням для адаптації та продовження реформ у вищій освіті, приведення її до європейських стандартів. Щодо узгодження дворівневої системи, то ця проблема не була б занадто складною, якби перед нашою системою освіти не постала в повному обсязі проблема вирішення долі технікумів і коледжів. Необхідно завершити реформу наукових ступенів згідно з європейськими стандартами. Триступенева система бакалавр - спеціаліст - магістр суттєво відрізняється від європейських традицій за змістом, методами викладання, не є відповідною ступеням бакалавра та магістра у європейських вузах.

Ці та інші перешкоди погіршують розпізнавання нашої системи вищої освіти зовнішнім світом, підсилюють ізоляціоністські тенденції, погіршують мобільність наших студентів, викладачів і науковців в межах європейського освітнього простору і ринку праці.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Шелест М.В., *асистент кафедри права*

Для участі в цивільних правовідносинах держава, як особливий суб'єкт права приватного, повинна набути певного правового виразу (статусу), який притаманний суб'єктам приватного права. Дане питання сьогодення не вирішене ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні, що в свою чергу породжує безліч питань та проблем з участю держави в цивільних правовідносинах. Такими питаннями, зокрема є:

а) необхідність розгляду держави в якості юридичної особи в цивільних правовідносинах;

б) механізм участі в цивільних правовідносинах органів державної влади, як самостійних юридичних осіб і держави водночас;

в) розмежування відповідальності держави та створених нею юридичних осіб в зобов'язальних відносинах.

В радянській юридичній літературі професором О.А. Пушкіним була висловлена точка зору, відповідно до якої, Радянська держава діє в цивільних правовідносинах саме в якості суб'єкта цивільного права – юридичної особи. Необхідно зазначити, що дана теорія має своїх прибічників і сьогодні. При цьому концептуальним аргументом на підтвердження такої позиції є судження стосовно того, що учасниками цивільних відносин, окрім фізичних осіб, можуть брати участь лише ті штучні утворення, які набули форму юридичної особи приватного чи публічного права. Натомість, на думку автора, розглядаючи державу в якості логічної закономірності розвитку суспільства, взагалі постає питання про її штучність.

Вивчаючи питання про визначення держави в цивільних правовідносинах в якості юридичної особи не можна не враховувати те, що держава, яка є суб'єктом публічного права, має владні повноваження, які вона не повинна використовувати в цивільних правовідносинах. Але, на даний час жоден законодавчий акт не обмежує державу в застосуванні владних повноважень під час її участі в цивільних правовідносинах, тим більше держава сама є творцем законів. В такій моделі правовідносин приватна особа має розумітися як потенційно слабша сторона при задекларованій рівності суб'єктів. Більш того, професор В.П. Грибанов зазначав, що держава сама визнає себе суб'єктом цивільного права, визначає об'єм і зміст своєї цивільної правосуб'єктності. Автор висловив точку зору, що в деяких цивільних правовідносинах (наприклад, конверсія державних позик) права держави можуть носити владний характер. В наші дні з даною точкою зору важко погодитися, оскільки наявність у відповідних цивільно-правових відносинах владних ознак взагалі ставить питання про їх належність до

приватноправових. Конструкція владного суб'єкту зі статусом юридичної особи, для участі в цивільних правовідносинах, породжує низку невідповідностей статусу держави, як особи публічного права. Більш того, до держави не можуть бути застосовані деякі положення щодо юридичних осіб, зокрема, положення про створення та припинення юридичної особи. Таким чином, можна зробити висновок, що суто цивільно-правова конструкція юридичної особи є певним чином не прийнятною до публічно-правових утворень.

Щодо другого питання, то вивчаючи цивільне законодавство та доктринальні положення цивільного права можна дійти висновку, що суттєвою підставою участі юридичних осіб в цивільних правовідносинах є їх майнова відокремленість, яка в свою чергу виключає можливість участі в правовідносинах і держави в цілому і окремої її частини водночас. При одночасній участі цих суб'єктів одне й те ж майно визначало б майнову основу різних осіб, що є неприпустимим для цивільних правовідносин. Але створена державою юридична особа наділена майном щодо якого вона має правомочності володіння, користування та розпорядження, а титул володільця майна належить іншій особі – державі, яка в свою чергу має ще й контрольні повноваження щодо розпорядження даним майном. Тобто, ні про яку майнову незалежність та самостійність створеної державою юридичної особи не може бути й мови.

Отже, існує прямо пропорційна майнова залежність юридичної особи від її засновника – держави, що наводить на думку про можливість такої особи самостійно приймати участь у цивільних правовідносинах, гарантуючи їх виконання належним їй майном. Питання цивільної відповідальності держави тривалий час залишаються поза увагою законодавця незважаючи на його істотне значення. Необхідно чітко визначити та розмежувати на законодавчому рівні порядок відповідальності держави чи окремих її органів, яких саме органів та в яких саме правовідносинах. Не визначене питання майнової основи відповідальності держави та її органів, оскільки залишається не визначеною та сукупність майна, за рахунок якого ці суб'єкти можуть відповідати за своїми зобов'язаннями. Виникає необхідність створення чи визначення єдиного державного органу, який би представляв державу і був єдиним суб'єктом відповідальності, незважаючи на те, що в цивільних правовідносинах беруть участь різні державні органи.

Таким чином, враховуючи викладені проблемні питання, участь держави в цивільних правовідносинах потребує досконалого вивчення правовою наукою. Можемо констатувати, що дослідження даних проблем науковцями наразі не дає бажаних результатів, тому дана проблема залишається актуальною і потребує подальшого досконалого вивчення і законодавчого врегулювання на належному рівні.

ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Макаров Валдим, студент гр. Ю-74

Питання про походження, сутність, основні риси та наслідки панування тоталітаризму є надзвичайно актуальним у наші дні. Україна та інші держави пострадянського простору лише недавно вийшли з тоталітарної держави - СРСР. Щоправда, тоталітарний режим на той час уже впав, але залишалося дуже багато його пережитків та наслідків, з якими боротися довелося уже новим, незалежним державам. Одне з самих головних питань - тоталітарне мислення та ігнорування правових норм. Крах тоталітарних систем укладається в схему: тоталітарна держава - військова диктатура - демократія. В Німеччині та Італії роль військової диктатури відіграли окупаційні війська. За цією схемою перехід здійснювався в Іспанії, Португалії, Польщі. Як ми бачимо, держави Прибалтики твердо стали на шлях демократії і їм навряд чи загрожує військова диктатура чи повернення до тоталітаризму, принаймні в найближчому майбутньому. В Білорусії утвердився авторитарний режим О.Лукашенка, який може або стати перехідною формою до демократії (за умови ліквідації), або еволюціонувати до тоталітаризму.

Розглянемо як здійснюється державна влада в тоталітарній державі. Державна влада - це "організована і централізована здатність державного апарату, як системи всіх державних органів, нав'язувати свою волю громадянам країни". Відповідно, ті способи і прийоми, за допомогою яких відбувається це "нав'язування" можна вважати методами здійснення державної влади. Серед них виділяються методи переконання та державного примусу. До методу переконання примикає метод матеріального і морального стимулювання. Демократичний режим прагне максимально використати методи переконання та стимулювання, застосовуючи державний примус у випадках, коли індивід порушує ті норми права, що захищені силою держави (наприклад, вчиняє злочин). Тоталітарний режим частіше використовує метод примусу, що означає психологічний, моральний або фізичний вплив повноважних органів і посадових осіб держави на особу з метою змусити її діяти з волі пануючого суб'єкту в інтересах держави. При цьому державний примус виражатися як у формі правового примусу, так і формі державного свавілля. Прикладом державного свавілля можуть бути таємна організація вбивств відомих діячів (вбивство Кірова, 1934 р.), примусове відправлення дисидентів у психіатричні клініки в колишньому СРСР. Тоталітаризм часто називають феноменом ХХ сторіччя. Це не зовсім так, оскільки в минулому існували держави подібного типу, зокрема держава асасинів-ісмаїлітів. Однак, якщо мати на увазі спробу справді масового встановлення цього типу режиму та масштаби репресій та суспільного контролю, ним встановлених, то дійсно, аналогів ХХ ст. не знайти. Причому, незнищений відбиток в минулому столітті залишили не тільки дві світові війни та жахи націонал-соціалізму, а й диктатура комуністичного режиму в Радянському Союзі. Також для тоталітарних держав характерним є недодержання законів та порушення прав людини. Адже про які норми законності, дотримання прав і свобод людини могла йти мова у 1937 р. - році масових репресій?! За першою ж підозрою, неправдивим доносом, просто вказівкою високопосадовця будь-яка людина могла стати жертвою репресій.

Свобода мітингів та демонстрацій, задекларована в Конституції, означала лише можливість та обов'язок пройти в святковій колонії мимо трибун з партійним керівництвом 1 Травня та , 7 листопада. Свобода слова перетворювалася в реальному житті на виступ на зборах трудового колективу у руслі останніх партійних постанов та славослов'я у газетах на адресу вождів. Таким чином, існуюча система права у тоталітарних державах спрямована на підтримку правлячого режиму, є в основі своїй антигуманною, а закони - неправовими. Це тим більше справджується у тих випадках, коли в законах записуються ті чи інші демократичні норми. Вони розглядаються владою лише як вимушена необхідність, необов'язкова формальність, на яку можна послатися, якщо буде поставлене питання про дотримання прав людини у країні. Між дослідниками ведеться дискусія щодо того, чи є обов'язковою ознакою тоталітаризму ліквідація багатопартійності й абсолютне панування у суспільному житті однієї партії. Зокрема, В.Якушин зауважує, що у деяких країнах з тоталітарним режимом зовсім немає політичних партій, в інших - одна, ще в інших дозволяється діяльність кількох партій, які визнають провідну роль партії-гегемона.

На даний момент в Україні майже встановився демократичний устрій. Ми повинні перекласти якомога більше зусиль, щоб провести повну демократизацію нашої країни і не допустити повернення до тоталітаризму, чи переходу до військової диктатури. Внаслідок існування тоталітарних держав, людство отримало колосальний урок, однак, заплатило за нього страшно, неймовірну ціну - мільйони людських жертв, скалічене життя та деформована свідомість людей (упередженість, національна нетерпимість, антисемітизм, вороже ставлення до "класових ворогів", перекручені моральні цінності). Слід відмітити, що тоталітарні режими у певний час відповідають суспільним очікуванням значної маси населення (принаймі, їх захоплюють гасла політичних вождів - носіїв тоталітарної ідеології). Тоталітарні режими також мають сильні та слабкі сторони. Сильними сторонами є спроможність тоталітарної ідеології захопити перспективою виконання величної місії великі маси людей, які з ентузіазмом і відданістю будуть працювати для втілення цієї ідеї, можливість концентрувати всі ресурси суспільства на виконання поставленої мети, створення робочих місць та надання засобів до існування найбільш вразливим верствам населення; ефективність на певному етапі використання примусової праці. Слабкими сторонами тоталітаризму є той факт, що централізоване управління за великих масштабів економіки не може довго залишатися ефективним; поступово беруть гору місцеві, відомчі інтереси; збільшується бюрократичний апарат, який стає неповоротним і малоефективним; неможливість легально втілити підприємницькі якості призводить до розвитку "тіньової" економіки; ізоляція від світового ринку обмежує конкурентні можливості економіки, уповільнює науково-технічний прогрес; тотальний контроль над економікою породжує безкінечні дефіцити; поступово тоталітарна ідеологія деформується, починається її криза.

Сінченко Ю.П., *ст. викладач кафедри права*

ПОХОДЖЕННЯ І СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Авраменко Олександр, студент групи ЮМ-73

Держава і право в суспільстві не існували завжди. Основною причиною виникнення держави і права були розпад первісного ладу, потреба у здійсненні управління людьми у нових умовах, поява соціально-неоднорідного, класового суспільства, суперечностей між класами, що не могли бути подолані суспільною владою первісного суспільства.

Держава є політичною організацією всього населення країни, його загальним надбанням. Без держави неможливі суспільний прогрес, існування і розвиток цивілізованого суспільства. Загальновідомо, що у давнину держави не було, її створенню передував первісний лад — суспільно-економічна формація, певний тип суспільства, що характеризується колективною формою об'єднання людей, які спільно виробляли примітивні знаряддя праці, засоби для свого існування, і де панувала колективна власність і суспільна влада. Це був найтриваліший за часом етап історії людства. З метою захистити себе від зовнішніх небезпек протягом тисячоліть людина утворює спільність і пов'язує з нею своє буття. Здобування харчів, виготовлення одягу, будівництво житла могла забезпечити лише колективна праця, яка має великі переваги завдяки розподілу виробничих функцій між різними людьми: чим більше виробляється, тим більше можна споживати. У своєму розвитку первісний лад послідовно пройшов кілька етапів, але тільки на певному з них він став переростати в державно організоване суспільство. У цей період з'являється первісне стадо. Змінюються і виробничі відносини: колективне присвоєння продуктів природи переросло в колективне присвоєння продуктів праці, а спільне володіння знаряддями праці і продуктами споживання трансформувалося в общинну власність. Стала іншою і суспільна організація: первісне стадо замінюється більш досконалим об'єднанням людей — виникає окрема родина.

Перехід від племінної організації до наступної стадії організації суспільства - держави - не можна собі уявляти як певний рішучий і революційний крок. Дійсно, держава створювалася поступово: племена осідали на певній території, створювали організацію з ознаками держави (територія, населення, що постійно перебуває на цій території, та влада, яка в межах цієї території підпорядковує собі це населення). Необхідність утворення держави здебільшого пов'язується з появою у суспільстві нерівності серед його членів, його диференціацією на певні соціальні верстви, зміною форми і характеру зв'язків між ними та суспільством, змінами у суспільному виробництві, свідомості людей.

Людство знає два способи виникнення держави — природний і штучний. На відміну від штучного природний спосіб не передбачає активної і свідомої діяльності людей у процесі створення держави.

Основними ознаками держави вважаються публічна влада, територіальна організація громадян і суверенітет умови її існування, територія та населення, наявність органу політичної влади, який характеризується здатністю встановлювати загальнообов'язкові норми права; те, що за своєю сутністю вона є організацією політичної влади суспільства.

Необхідно розкрити поняття і особливості поняття «сутність держави». Сутність держави не лишається незмінною. По-перше, змінювалися класи, політичним знаряддям яких була держава, а зі зміною місця класу в історичному процесі змінювалася і сутність держави. По-друге, змінилися Соціальні умови існування класів, політичні відносини між ними. Поводитися з вільною людиною так, як можна було поводитися з рабом, неможливо у принципі. Держави, сутністю яких була диктатура одного класу, поступово перетворювалися у такі, сутністю яких стають соціальне партнерство, соціальний компроміс і соціальна злагода. Процес зміни сутності держави обумовлений серйозними причинами. По-перше, зникають класи в їх марксистському розумінні (як великі групи людей, визначені соціальним ставленням до засобів виробництва). По-друге, серйозні зміни відбуваються у визначенні місця людини в суспільстві, у системі виробництва і розподілу.

Сучасна держава — соціальний арбітр, орган керівництва загальними справами, організатор багатьох важливих заходів, без здійснення яких неможливе функціонування суспільства.

Одне з перших місць у цьому процесі належить закріпленню, забезпеченню прав і свобод людині, екологічній безпеці, технічному прогресу. Безконфліктному існуванню суспільства, забезпеченню гідного прожиткового рівня, підтримці науки, культури освіти.

Держава повинна перешкоджати різкій диференціації суспільства, щоб уникати гострих соціальних конфліктів. Сучасна держава — суб'єкт легалізованого примусу. Їх компетентні органи зобов'язані стримувати тих, хто характеризується суспільно небезпечною поведінкою, вони здійснюють певний соціальний контроль за дотриманням законів, принципів, правил людського співжиття. Це питання дуже актуальне на сьогодні і стоїть дуже гостро, оскільки Україна як молода країна ще стоїть на шляху свого розвитку. Потрібно ще дуже багато подолати і зробити, щоб дійсно виконувати свої обов'язки перед громадянами, відповідати еталону демократичної, правової, соціальної держави; на пряму реалізувати своє соціальне призначення.

Сінченко Ю. П., ст. викладач кафедри права

ЧИ ПОТРІБНІ ЗМІНИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ?

Синиченко Надія, *студентка гр. Ю-75*

Україна дуже молода держава, яка пройшла досить складний шлях до отримання своєї незалежності. Конституція України, яка була прийнята 28 червня 1996 року, стала визначальним кроком до становлення верховенства прав і свобод кожної людини і формування демократичного суспільства. Правники різних країн світу, а також Європейська комісія за демократію визнали Конституцію України такою, яка відповідає європейським стандартам. Але на сьогодні відсутність у певної частини українського народу політико-правової культури, байдужість, а також небажання влади дотримуватись правових приписів, що ми спостерігали, призводить до гальмування розвитку України як правової держави. Тому зараз постало досить актуальне питання подолання проблем, які склалися в нашій державі сьогодні. Для цього потрібно забезпечити віру громадян в чесну демократичну владу, а також верховенства Основного Закону. Тому ми визначимо і проаналізуємо недоліки в сучасній Конституції та запропонуємо внести свої зміни та пропозиції.

Конституція України 1996 року, вона відповідала конкретним історичним, політичним та соціальним умовам, що на той час склалися у даному суспільстві. Україна характеризувалася існуванням сильного президента, який з часом свого правління, привласнив собі повноваження, які не надавалися йому Основним Законом України. Україна обрала шлях виходу із цієї ситуації, і цей процес завершився прийняттям 8 грудня 2004 року Закону України "Про внесення змін до Конституції України". На даний момент Конституція потребує деяких змін. Це спричинено виникненням двовладдя в країні, через дублювання функцій президента та прем'єр-міністра вони приречені на постійний конфлікт. Це призвело до корупції, розкрадання бюджетних коштів, тіньової приватизації, а також до відсутності притягнення до юридичної відповідальності. Наступна проблема пов'язана з судочинством в Україні. Її залежність від інших гілок влади призвела до прийняття відверто неправосудних рішень. Через відсутність реальних механізмів народного волевиявлення, народ повістю усунутий від здійснення безпосередньої влади.

Як бачимо, сучасній державі потрібні зміни, які б знайшли своє відображення в Основному Законі України. Як зазначає Ігор Коліушко, Голова Правління Центру політико-правових реформ, та Юлія Кириченко, експерт Центру політико-правових реформ, що першочерговим питанням при внесенні конституційних змін є обрання такої форми державного правління, такої моделі взаємодії органів влади, яка зможе найефективніше працювати в Україні, враховуючи існуючі на сьогодні політичні та соціально-економічні реалії нашого суспільства. Серед них можна виділити, зокрема, такі: незріла багатопартійна політична система, що проявляється у відсутності ідеологічно визначених стійких політичних партій з свідомою громадською підтримкою, нечисельність середнього класу та гостро виражена соціальна поляризація суспільства, відсутність демократичних традицій та стійкого політичного режиму, що сприяє досягненню консенсусу в суспільстві, високий рівень централізації влади, слабке місцеве самоврядування та відсутність регіонального самоврядування, неефективна система врядування, успадкована з радянських часів, корупція, зокрема, корумпована судова влада, низький рівень правосвідомості політичної еліти, домінування політичних домовленостей і торгів над правом, слабкість інститутів громадянського суспільства.

Ми пропонуємо такі зміни: чіткого розподілу повноваження між гілками влади; вдосконалення процесуальних гарантій захисту прав та свобод людини та громадянина; удосконалення механізму народовладдя, забезпечення постійної комунікації між владою та громадянами. Але слід погодитися зі словами Лідії Суржик: “З часу проголошення незалежності України діяла стара Конституція і ми спокійно жили. І сильного перевороту в житті від того, що стара лицемірна “брежнєвська” Конституція була замінена на щось нове, люди не відчували. Це відчуття пригнічене й задоволене економічними негараздами, й зараз невідомо, що люди цінують більше — благополуччя матеріальне чи відчуття свободи”.

Та все ж таки зміни в Конституції України потрібні, оскільки країна не стоїть на місці і поступово виникають проблеми в розподілі владних повноважень, а також деякі суспільні відносини, які потребують врегулювання. Тому проект Конституції повинен бути винесений на всенародне обговорення.

Сінченко Ю.П., *ст. викладач кафедри права*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Савінова Олена , студентка групи Ю-51

Останнім часом спостерігається тенденція до підвищення показників вчинення злочинів неповнолітніми особами. Провадження кримінальних справ щодо неповнолітніх, що вчинили злочини, здійснюється у межах повноважень єдиної системи процесуальної діяльності органів розслідування, прокуратури і суду, спрямоване на досягнення спільних цілей кримінального процесу і ґрунтується на його загальних принципах. Проте воно має й свої особливості, які спрямовані на вирішення питань відповідальності й покарання неповнолітніх за вчинені злочини. Ці особливості пов'язані з предметом доказування у справах, колом і статусом осіб, які беруть участь у судочинстві з метою підвищення правової захищеності неповнолітніх, здійснення окремих слідчих дій, гласністю судочинства тощо.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кожна особа, яка вчинила злочин, повинна нести кримінальну відповідальність. Однак законодавець залежно від віку поділяє осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, на кілька категорій і встановлює для них певні процесуальні гарантії з метою захисту їх конституційних прав.

По кожній кримінальній справі про злочин неповнолітніх повинні бути допитані батьки, вчителі, вихователі та інші особи, які можуть надати відомості, але вивчення слідчої практики свідчить, що свідченням батьків, як найважливішому джерелу інформації про неповнолітнього, його поведінку, зв'язки, причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, слідчі не приділяють належної уваги. Неповнолітній обвинувачений викликається до слідчого, прокурора чи до суду через його батьків або інших законних представників. Якщо неповнолітній перебуває під вартою, то викликається він через адміністрацію місця попереднього ув'язнення.

Злочинність неповнолітніх має ряд особливостей: невинуватість, жорстокість, садизм, використання холодної та вогнепальної зброї.

Однією із труднощів є те, що за наявності у Кримінальному кодексі України норми про обмежену осудність поки ще науковцями і практиками не відпрацьовано критеріїв обмеженої осудності. Ця обставина і призводить до того, що вкрай рідко неповнолітні з психічними аномаліями визнаються обмежено осудними. Із усіх існуючих аномалій судам здавна знайомі лише легка розумова відсталість, синдром залежності від психоактивних речовин та органічний розлад особистості. Інші ж аномалії видаються зовсім новими і не дають ніяких орієнтирів відносно того, як слід діяти судам при розгляді справи та призначенні покарання неповнолітнім.

Втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, негативно впливає на молодих людей, прищеплює асоціальні ідеї, негативні навички та погляди, а також впливає на рівень злочинності неповнолітніх.

Забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві є конституційною засадою, так як провідним завданням держави Конституція України проголошує правовий захист особи, у даному випадку матеріальну і моральну підтримку дитинства.

Отже, слід зауважити, що інститут обов'язкової участі захисника у справах неповнолітніх є однією з основних гарантій належної охорони прав та законних інтересів неповнолітніх, які залучені до кримінального судочинства.

Потрібно щоб у кримінально-процесуальному законодавстві було більш детально звернено увагу на те, щоб захисника запрошували до участі у справі не тільки з моменту визнання особи підозрюваною чи обвинувачуваною, а й раніше – з моменту, коли щодо неї розпочалися примусові заходи чи інші процесуальні дії, що стосуються права і свободи неповнолітнього.

Отже, підвищена увага держави та суспільства до проблем злочинності неповнолітніх виникає через те що, по-перше, неповнолітні – це особи, які перебувають у стадії формування основних ціннісних орієнтацій, життєвих позицій; по-друге, злочинність неповнолітніх – пов'язана із формуванням батьками негативних чи позитивних рис характеру своїх дітей; по-третє, протиправна поведінка неповнолітніх осіб більше піддається корекції, ніж поведінка дорослих, із цього слідує, що організація системи запобігання злочинній поведінці неповнолітніх забезпечить зниження рівня злочинності в майбутньому та зміцнення правопорядку в суспільстві; всебічне вивчення і аналіз злочинності неповнолітніх передбачає її постійне вимірювання у масштабах усієї країни та в межах окремих регіонів; для забезпечення одностайного тлумачення терміна та усунення суперечностей у правозастосовчій діяльності, а також використання положень терміна «неповнолітній» треба розуміти, що такою особою вважається з народження і до досягнення 18 років.

Правове виховання повинно сприяти формуванню у кожного підлітка усвідомлення прав і обов'язків перед суспільством, уявлення про дозволені та заборонені вчинки, поваги до закону. Профілактична робота з попередження вчинення злочинів серед неповнолітніх – це система заходів виховного, правового, соціального, культурного характеру, спрямованих на усунення причин і умов, що мають негативний вплив на поведінку неповнолітніх.

Курдес О.Л., ст. викладач кафедри права

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ

Андреева Катерина , *студентка групи Ю-52*

Правові проблеми застосування принципу презумпції невинуватості досліджувались і продовжують досліджуватися в науці кримінального процесу України й інших держав світу.

Стаття 62 Конституції України закріпила принцип презумпції невинуватості. Згідно з ч.1 цієї статті особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Зазначений принцип не є чимось новим для права. Презумпція невинуватості є необхідною умовою для виникнення і реалізації права на захист, обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість. Надання ним доказів своєї невинуватості в жодному разі не можна розцінювати, хоча б побічно, як доказ його винуватості. Тобто навіть у тих випадках, коли обвинувачений фактично не захищається, захист його інтересів здійснює презумпція невинуватості, вимагаючи надання безсумнівних доказів його вини. На підставі презумпції невинуватості суд, починаючи судовий розгляд, не може вважати підсудного винуватим. Лише в ході судового розгляду, коли кожна сторона наводить свої докази і досліджуються всі обставини справи, у суду формується переконання у винуватості або невинуватості підсудного, яке і знаходить свій прояв у вирокі. В цьому виявляється зв'язок змагальності й презумпції невинуватості.

Принцип презумпції невинуватості пов'язаний з принципом встановлення об'єктивної істини, які зумовлюють один одного. Реальне втілення цих принципів можливо лише завдяки їх взаємодії. Обидва ці принципи вимагають, щоб в основу вироку були покладені лише істинні докази; вирок не може ґрунтуватися на припущеннях, сумнівних доказах. Принцип об'єктивної істини не дає відповіді на запитання, як слід вчинити у випадку виникнення сумнівів. А презумпція невинуватості чітко встановлює, що всі сумніви повинні тлумачитись на користь обвинуваченого (підсудного). Також, діючи ізольовано, принцип об'єктивної істини не зміг би один вирішити ситуацію, коли винуватість підсудного не доведена. Проте принцип презумпції невинуватості стосовно цього випадку свідчить, що недоведена винуватість є доведеною невинуватістю.

Кримінально-процесуальні основи, у тому числі принцип презумпції невинуватості, є загальними для всіх стадій судочинства і знаходять у кожній із стадій своє специфічне вираження. Вияв розглянутого принципу на стадії

порушення кримінальної справи передусім визначається завданнями, що стоять перед стадією, і характером процесуальної діяльності слідчого щодо їх виконання.

Слід зазначити, що принцип презумпції невинуватості впливає на пізнавальну діяльність компетентних посадових осіб при розгляді ними всіх без винятку приводів до порушення кримінальних справ. Так, при надходженні заяв чи повідомлень підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади чи громадськості, окремих громадян вимоги принципу презумпції невинуватості зумовлюють обов'язок слідчого перевірити інформацію, що міститься у приводі, на предмет їх відповідності дійсним подіям.

Складнішою є ситуація з появою приводу до порушення кримінальної справи у вигляді явки з повинною. У даному приводі міститься інформація, що з найбільшим ступенем вірогідності вказує на особу як на таку, яка вчинила злочин. Однак, як вважають деякі вчені, і в цьому випадку ретельному аналізу повинні піддаватися такі елементи: чи містяться в діянні особи, про яке вона повідомляє, ознаки злочину, а також її особистість і мотиви явки. Разом з тим інші автори не погоджуються з позицією щодо необхідності зупинення на більш ретельному вивченні перелічених вище обставин. При дотриманні правила про визнання особи винною тільки за вироком суду, що набрав законної сили, на стадії порушення кримінальної справи провадиться якомога більш повне встановлення ознак злочину, що дозволяє захистити особу від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, а вивчення особистості і мотивів явки з повинною забезпечує унеможливлення обмови і само обмови.

Отже, при аналізі приводів при порушенні кримінальних справ з позиції забезпечення позитивної реалізації принципу презумпції невинуватості можна зробити висновок, що явка з повинною має ті самі ознаки, що й інші приводи, у зв'язку з чим вона повинна піддаватися такій самій ретельній і всебічній перевірці. Слід зазначити, що явку з повинною не можна розглядати і як різновид заяви про злочин, тому що в явці міститься не тільки інформація про діяння, а й одночасно дається оцінка винуватості у вчиненому злочині.

Таким чином, можна зробити висновок, що принцип презумпції невинуватості безпосередньо пов'язаний з іншими принципами кримінального процесу України, а прийняття законного, обґрунтованого і мотивованого рішення про порушення кримінальної справи або про відмову у її порушенні можливо лише при виконанні ряду умов, що входять у зміст принципу презумпції невинуватості.

Курдес О.Л., ст. викладач кафедри права

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НОТАРІАТ

Ситнік Яна, студентка групи Ю-65

Проголошений Конституцією принцип верховенства права надає можливість та зобов'язує вчених переосмислити чинне законодавство про нотаріат і нотаріальну практику з метою вдосконалення процедури охорони і захисту прав громадян, юридичних сторін та держави в нотаріальному процесі. У зв'язку з цим постає завдання – комплексно дослідити вплив конституційних принципів на проблему охорони і захисту прав фізичних і юридичних осіб у нотаріальному порядку.

Під поняттям «нотаріат» необхідно розуміти не лише систему існуючих органів та посадових осіб, а й нотаріальну процедуру та правовідносини, що притаманні кожному угрупованню, поряд з організаційною структурою системи. У контексті вищезазначеного можна уточнити, що не органи входять в систему нотаріату, а окремі нотаріуси, їх об'єднання та посадові особи, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії.

Необхідною для існування нотаріальних органів є доступна для широкого кола суб'єктів інформація про спеціальну процедуру, тобто нотаріальний порядок. Саме такої, спрямованої на заінтересоване коло читачів, літератури в державі бракує. Є спеціальна, розрахована на фахівців, є реклама, спрямована на осіб, які шукають нотаріуса для посвідчення окремих угод, тощо.

Але конкретної інформації про зміст нотаріальної діяльності, про всі процесуальні можливості та гарантії, що передбачені для осіб, які бажають посвідчити юридично вагомі дії в нотаріальному порядку не має. Отже, розраховувати в наш час на адекватне сприйняття широким колом суб'єктів цивільних правовідносин переваг реалізації їхніх прав саме у нотаріальному порядку немає підстав.

Нотаріальна та судова інформація, що поширюється не тільки через засоби масової інформації, а й безпосередньо через громадян, має доводити необхідність та доцільність звернення до нотаріального порядку в усіх юридично вагомих випадках. А відсутність негативної інформації про наслідки та результати нотаріальної діяльності - це найкраща реклама для людей.

Українське процесуальне законодавство не надає жодних переваг нотаріально посвідченим документам. Так, ст. 62 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що жодні докази не мають для суду заздальгідь встановленої сили. Слід законодавчо закріпити положення про те, що нотаріально посвідчені угоди або документи не можуть бути оспорені показаннями свідків.

Пропозиція щодо допиту свідків як одного із способів забезпечення доказів, яким пропонується наділити нотаріуса, а саме - правом попереджати свідка про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, явно

перевищує межі повноважень нотаріуса. Так за ст. 178 Кримінального Кодексу України кримінальна відповідальність настає в разі дачі завідомо неправдивих показань при проведенні дізнання, попереднього слідства або в суді. Ці випадки абсолютно не стосуються допиту свідків нотаріусом, а тому вони є незаконними. Застосування за аналогією норм Кримінального кодексу до нотаріальних правовідносин неприпустиме.

Норми, які регулюють забезпечення доказів у порядку цивільного судочинства, не можуть поширюватись на нотаріусів, оскільки визначають процесуальну діяльність тільки суддів щодо забезпечення доказів. Тому норми, які б регулювали процесуальну діяльність нотаріусів щодо забезпечення доказів, повинні знайти своє відбиття в законодавстві про нотаріат.

Згідно зі ст. 10 Закону, за вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси стягують держмито у розмірах, встановлених чинним законодавством. Розмір же оплати нотаріальних дій, що вчинюються приватним нотаріусом, визначається за домовленістю між нотаріусом і заінтересованою особою без фіксування в Законі її вищої межі. При цьому фіксується, навпаки, нижча межа, оскільки, відповідно до п.1 Указу Президента України «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій» від 10.07.1998р., розмір плати, що справляється за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами не може бути меншим за розмір ставок державного мита, що справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії.

Вирішувати це питання необхідно виходячи з таких міркувань.

По-перше, нотаріат - це орган, що захищає права й законні інтереси громадян та юридичних осіб, і тому він має бути доступним для осіб, що потребують його послуг. Гарантією доступності нотаріату має бути суворо встановлена такса. Для заінтересованих осіб не повинно мати значення, до якого нотаріуса звернутися.

По-друге, можливість визначити розмір оплати вчинюваних нотаріальних дій надає нотаріату комерційного характеру і може призвести до конкуренції між нотаріусами, що є абсолютно не допустимим.

Однією з прогалин Закону України є те, що шкода, спричинена особі внаслідок незаконних чи недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України (ст. 21), а приватного нотаріуса – у повному обсязі.

Без створення і розвитку науки про нотаріат, яка зможе відповідати не тільки існуючим суспільним відносинам, а й буде прогнозувати та запроваджувати нові напрямки діяльності нотаріусів з захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб та держави, робота нотаріуса буде одноманітною і не зможе задовольнити потреби розвитку цивільних відносин.

Бордюк Ю.В., ст. викладач кафедри права

КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Устименко Юлія, *студентка групи Ю – 62*

Сьогодні в Україні функціонують підприємства, організації і господарські товариства, засновані на різних формах власності. Це створює різнобій і складності в організації кредитних правовідносин між банками, з одного боку, та підприємствами, організаціями і товариствами, з іншого.

В умовах ринкової економіки змінився характер кредитного договору. Активну роль стали виконувати обидва його суб'єкти на паритетних засадах, що вимагає зміцнення правового поля діяльності кредитора та позичальника. Головними ланками кредитної системи є банки та кредитні установи, що мають ліцензію Національного банку України. Вони одночасно виступають у ролі покупця і продавця існуючих тимчасово вільних коштів.

Кредитні відносини виникають між різними суб'єктами. Найбільш поширені вони між банками з одного боку, і підприємствами — з другого.

Набувають подальшого розвитку кредитні відносини між банками та населенням. Населення кредитує банки через вклади в них, купівлю ощадних сертифікатів тощо. Водночас банки надають населенню споживчі кредити. Кредитні відносини між підприємствами, організаціями з одного боку, та населенням — з другого, набувають важливого значення. Відповідно до чинного законодавства кредитуванням громадян можуть займатися не тільки банки, а й інші організації ломбарди, кредитні спілки тощо. Крім того, кредитні відносини можуть виникнути між фізичними особами.

Для того щоб виникли кредитні правовідносини, необхідно укласти кредитний договір. Кредитний договір — згода сторін, на підставі якої кредитор зобов'язується надати кредит позичальникові у розмірі та на умовах, що передбачені договором, а позичальник зобов'язується повернути його у строк з відповідною платою за користування.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів. Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів. Кредити в іноземній валюті можуть одержувати тільки юридичні особи-резиденти України для проведення діяльності, передбаченої їх статутними документами.

Комерційний кредит — це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності. Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють

свої господарчі відносини і можуть створювати платіжні засоби у вигляді векселів — зобов'язань боржника сплатити кредиторві зазначену суму у визначений термін. Об'єктом комерційного кредиту можуть бути реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги щодо яких продавцем надається відстрочка платежу. У разі оформлення комерційного кредиту за допомогою векселя інші угоди про надання кредиту не укладаються.

Лізинговий кредит — це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг — це форма майнового кредиту. Його об'єктом є різне рухоме (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка) та нерухоме (будинки, споруди, система телекомунікації та ін.) майно. Суб'єктами лізингу можуть бути лізингодавець (суб'єкт господарювання, що є власником об'єкта лізингу і здає його в оренду), користувач (суб'єкт, що домовляється з лізингодавцем на оренду про набуття права володіння та розпорядження об'єктом лізингу у встановлених лізинговою угодою межах), виробник (підприємство, організація та інші суб'єкти господарювання, які здійснюють виробництво або реалізацію товарно-матеріальних цінностей).

Таким чином, банківські кредитні правовідносини - це урегульовані нормами банківського права відносини між банком і позичальником, в силу яких останній зобов'язується використати наданий йому кредит на зазначені у договорі цілі та повернути його у встановлений термін і відсотками банку.

В Україні із прийняттям Конституції 1996 року банківське законодавство не зазнало суттєвих змін хоч Основний Закон їх вимагає. Головна сфера банківської діяльності – кредитування – в Україні фактично не має спеціального законодавчого забезпечення. Нині правовідносини в галузі кредитування регулюються окремими положеннями глав 32 і 33 Цивільного кодексу України та Положенням “Про кредитування”, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 246 від 28 вересня 1995 р. Норми чинного Цивільного кодексу щодо кредитування не відповідають вимогам сьогодення, а нормативне регулювання кредитних відносин центральним банком не має системного характеру і не забезпечує сталого функціонування та розвитку кредитних ресурсів України. Усе ще не прийнято такі важливі для банківської діяльності нормативно-правові акти, як нові Цивільний кодекс, Податковий кодекс, закони про бюджетну систему, про банки і банківську діяльність тощо. хоча в цьому напрямі вже зроблено важливий крок – прийнято Закон “Про Національний банк України”.

Бордюк Ю. В., ст. викладач кафедри права

ЄДНІСТЬ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРАЦІ

Лукаш Тетяна, Олтушевська Наталія, *студенти групи Ю-62*

Однією з особливостей трудового права є застосування принципу єдності й диференціації в правовому регулюванні праці. Відповідно норми трудового права поділяються на дві групи: загальні норми, які поширюються на всіх працівників; спеціальні норми, які поширюються на окремі категорії працівників (неповнолітніх; жінок; інвалідів; працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці; осіб, котрі працюють у районах з особливими природними географічними та геологічними умовами тощо).

У співвідношенні загальних і спеціальних норм виражається єдність і диференціація трудового права. Принцип єдності виявляється в загальних нормах, а диференціація — в спеціальних.

Диференціація правового регулювання праці за категоріями працівників проводиться різними правовими способами: шляхом включення в загальні законодавчі акти про працю спеціальних положень стосовно тільки певної групи працівників (наприклад, в КЗпП України є окремі глави "Праця жінок", "Праця молоді"), прийняття особливих нормативно-правових актів, що розповсюджуються тільки на ту або іншу категорію працівників (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. №648 "Про умови оплати праці осіб, які працюють в гірських районах"; Рекомендації про порядок надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затверджені наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 10 жовтня 1997 р. №7 та ін.).

Диференціація виявляється у встановленні особливостей прийому і звільнення окремих категорій працівників, регулювання робочого часу і часу відпочинку, пільг і переваг в оплаті праці; додаткових підстав припинення трудового договору, посиленні дисциплінарної і матеріальної відповідальності та в інших особливостях.

Важливим є питання про критерії диференціації.

Диференціація — це шлях або до пільг, або до обмежень, тому дуже важливо визначити її об'єктивні критерії:

- відношення працівника до майна підприємства, установи, організації; національна приналежність засобів виробництва (майно підприємства);
- приналежність підприємства до державної форми власності; суспільна значущість трудової функції, що виконується працівником; особливі природні географічні та геологічні умови; умови підвищеного ризику для

здоров'я; тривалість строку дії трудового договору (тимчасова чи сезонна робота);

- можливість укладення контракту, коли це передбачено законом; соціально-демографічні критерії.

Вважаємо, що цей перелік слід доповнити таким критерієм як особливий характер праці. Йдеться про особливості регулювання трудових відносин окремих категорій працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням, та працівників з ненормованим робочим днем.

Професор О. В. Смирнов виділяє три напрями диференціації умов праці в нормах російського трудового права: - характер і особливості виробництва (галузева диференціація);

- статево-вікові, кваліфікаційні та інші особливості працівників (суб'єктна диференціація);

- місцезнаходження організацій, де застосовується спільна праця (територіальна диференціація).

У трудовому праві деяких зарубіжних країн використовується такий критерій для диференціації правового регулювання праці як розмір підприємства, тобто кількість працівників на підприємстві.

У зарубіжному трудовому праві спостерігається загальна тенденція до зменшення диференціації, нівелювання її стандартів.

Диференціацію правового регулювання праці потрібно відрізнити від дискримінації працівників. У чинному КЗпП України не вказується на заборону дискримінації, тобто сам термін не вживається.

Згідно із ст. 1 Конвенції МОП №111 про дискримінацію у галузі праці й занять термін "дискримінація" включає:

- будь-які розрізнення, недопущення або перевагу, що здійснюються за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження, котрі призводять до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять;

- будь-які інші розрізнення, недопущення або перевагу, що призводять до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці й занять, які визначаються відповідним членом після консультації з представницькими організаціями підприємців і трудівників, де такі є, та з іншими відповідними органами.

У новий Трудовий кодекс необхідно включити норму про заборону дискримінації в галузі праці.

Чередниченко Н.В., ст. викладач кафедри права

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗМЕЖУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА СУМІЖНИХ З НИМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Варламова Людмила, *студентка групи Ю-51*

Трудовий договір займає особливе місце в трудовому праві. На основі трудового договору виникають трудові відносини працівника з роботодавцем, що неминуче спричиняє включення цих суб'єктів у цілу систему відносин, які регулюються трудовим правом. Інакше кажучи, немає трудового договору – не буде і трудового права.

Організаційно-правовими формами найманої праці є трудовий договір та цивільно-правові договори про працю. Проте між ними є істотні відмінності. Трудовий договір покликав до життя цілу систему правових норм, яка знайшла своє вираження в формі системи трудового законодавства, де інститут трудового договору займає центральне місце.

Предметом трудового договору виступає жива праця, інакше кажучи, процес праці. У цивільно-правових договорах предметом є матеріалізований результат праці або завдання одноразового характеру. Уклавши трудовий договір, працівник включається в штат підприємства і зобов'язаний підкорятися правилам внутрішнього трудового розпорядку, затвердженим на конкретному підприємстві. Процес праці регламентується правовими нормами різного рівня – від централізованого до локального. Працівник, виконуючи ці норми, повинен в процесі праці виконувати певну міру праці в певну частину робочого часу – норми праці, дотримуватися правил охорони праці й виробничої безпеки. При виконанні цивільних договорів про працю, процес праці не регламентується правом і здійснюється особою самостійно на свій розсуд.

Є відмінності і в оплаті праці. За трудовим договором оплата праці регулюється законодавством про працю, колективними договорами і угодами, умовами трудового договору. Законом встановлюється структура оплати праці, мінімальна зарплата, норми оплати при відхиленні від звичайних (тарифних) умов оплати, правила індексації, терміни виплати зарплати, компенсація зарплати при затримці її виплати. У цивільному ж договорі механізм оплати праці (обсягу робіт) досить простий, він встановлюється угодою сторін. І навіть виплата попереднього авансу не змінює юридичної природи такої оплати – вона цивілістична.

Істотною відмінністю трудового договору від цивільно-правового є глибока соціальна природа трудового договору, яка виявляється в його більш широкому соціально-правовому змісті. Уклавши трудовий договір, власник не тільки використовує працю працівника, але і приймає на себе обов'язок по наданню певних гарантій, пільг, а також по участі в соціальному забезпеченні

працівника. Уклавши цивільно-правовий договір, власник за чинним законодавством також несе витрати по внесках на соціальне страхування. Однак цим і вичерпується його соціальна діяльність. У трудових правовідносинах роботодавець має дисциплінарну владу стосовно працівника, він може залучити працівника за порушення трудової дисципліни до дисциплінарної відповідальності аж до звільнення. У цивільно-правових відносинах роботодавець не володіє дисциплінарною владою по відношенню до працівника. Тут взагалі не може бути застосоване поняття дисципліни праці.

Є істотні відмінності і в порядку укладення трудового і цивільно-правового договорів. Трудовий договір укладеться, як правило, на невизначений час і припиняється лише за підставами, передбаченими законодавством. Цивільно-правові договори про працю укладаються про виконання певної роботи, яку працівник виконує самостійно, і вичерпуються виконаною роботою (послугою, продукцією). Всі перераховані відмінності наочно свідчать про принципову різну правову природу трудових і цивільно-правових договорів про працю. В основі наукових концепцій про зближення трудового і цивільного права лежить неправильне уявлення про працівника і роботодавця як про рівноправні сторони трудового договору. Роботодавець завжди сильніший за працівника. Він встановлює умови трудового договору, оскільки володіє капіталом, засобами виробництва. Забезпечення гарантій і соціальних внесків, виплат спричиняють додаткові витрати роботодавця, які часом перевищують зарплату працівника. Крім того, якщо цивільно-правовий договір розрахований на однократне застосування, то трудовий договір – ефективна соціально-правова форма найму. З урахуванням децентралізації законодавства про працю, розширення договірних засад у регулюванні трудових відносин роль трудового договору буде зростати. Не можна не враховувати і того факту, що в країнах з розвиненою ринковою економікою трудовий договір продовжує залишатися ядром всієї системи трудового права.

Особливий характер як трудової діяльності, так і роботодавця проявляється в акті призначення працівника. Тому трудові відносини виникають зі складного юридичного складу – трудового договору і акту призначення. Трудове законодавство до них застосовується в частині, неврегульованій спеціальними законами. Разом з тим ст. 3 КЗкП містить перелік тих гарантій, які мають загальний характер і повинні надаватися всім працюючим у порядку, передбаченому законодавством про працю, на відміну від цивільно-правових договорів, в яких роботодавець не гарантує ніяких гарантій відносно виконуваної роботи.

Чередниченко Н.В., ст. викладач кафедри права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Гайдін Дмитро, студент групи Ю-75

Чорнобильська катастрофа — це найбільша техногенна катастрофа сучасності, що сталася на Чорнобильській АЕС, і яка продовжує негативно впливати на життя та діяльність значної частини населення України. Наслідки Чорнобильської катастрофи дають знати про себе і в наш час. Вибух на четвертому блоці Чорнобильської АЕС відповідає п'ятистам вибухам атомних бомб, скинутих на Хіросіму й Нагасакі. І лише у 2006 році вперше, на надання пільг і компенсацій усім категоріям чорнобильців передбачено близько 4 млрд. грн..

За даними спостережень, 26 квітня реактор виділяв 20 – 22 млн. кюрі, 2 травня – чотири, 6 травня – 12 млн. кюрі. Рівень радіаційної активності відчутно знизився лише в кінці травня. У результаті вибуху та руйнації реактора на Чорнобильській атомній електростанції в навколишнє середовище було викинуто величезну кількість радіонуклідів, що призвело до забруднення 53,4 тис. км² території України. У 2293 населених пунктах цієї зони мешкало понад 2,3 млн. осіб. Усього ж від наслідків катастрофи постраждало понад 3 млн. громадян України. Підвищений радіаційний фон спостерігається на третині території України. Забруднення цезієм охоплює 7% території, у тому числі 15% лісів, 5% сільгоспугідь. У зв'язку з високим рівнем забруднення понад 15 Кі/км² з обігу вилучено 180 тис. гектарів орних земель і 157 тис. гектарів лісів.

За даними Державного комітету статистики України станом на 01.01.2003 чисельність громадян, які мають статус постраждалих внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС, становила 2930,2 тис. осіб, з них 99,2 тис. осіб – інваліди. Станом на 01.01.2004 чисельність громадян, які мають статус постраждалих внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС, становила 2772 тис. осіб (або 5,8 % до загальної чисельності населення, що проживає на території України), з них 103 тис. осіб - інваліди, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, майже 755 тис. постраждалих - діти. Порівняно з 2000 роком загальна кількість таких постраждалих зменшилась на 506,5 тис. осіб, проте кількість інвалідів збільшилась на 11,8 тис. осіб. У 2003 році щорічний диспансерний огляд пройшло 2539,7 тис. постраждалих, з них 73,8 % потребували лікування. Найбільша питома вага хворих серед ліквідаторів - 91,5 відсотка. Триває стійка тенденція до зростання захворюваності та смертності серед потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи від онкологічних захворювань, захворювань системи кровообігу, органів дихання та

органів травлення. На виконання Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", для комплексного медико-санітарного забезпечення постраждалих громадян необхідне фінансування із державного бюджету на 2003 та на 2004 роки у сумі 313,4 млн. грн. і 71,8 млн. грн., відповідно, як це передбачено незатвердженою Верховною Радою України Національною програмою мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Виникає проблема з фінансуванням заходів щодо ліквідації та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи. Тому в основі державної соціальної політики, як зазначалося на парламентських слуханнях, покладається принцип соціальної реабілітації активних індивідів і спільнот. Але не зважаючи на всі проблеми пов'язані з фінансуванням цих заходів, Організація Об'єднаних Націй підтримує громадян, які проживають на територіях, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Відповідно до гуманітарних акцій Японії та ООН, які забезпечили населення медичними засобами та ліками, за забезпечення окремих лікарень спеціальним медичним обладнанням. За окремими програмами (із залученням коштів міжнародних фондів) державні органи влади планують розширити мережу таких міжрегіональних центрів у місцях проживання постраждалого населення Волинської, Вінницької, Рівненської, Чернігівської, Черкаської областей, що допоможе вирішенню соціальних проблем постраждалих, до чого можуть долучитися й організації Японії.

Основними видами соціального захисту є надання пільг і компенсацій потерпілим дітям та їх батькам, у тому числі безкоштовне перебування дітей в дошкільних закладах, безкоштовне харчування дітей у навчальних закладах (на забруднених територіях та дітей-інвалідів), санаторно-курортне лікування та оздоровлення дітей, виплати по догляду за дитиною до трьох років у подвійному розмірі; виплата компенсацій інвалідам, які втратили здоров'я внаслідок Чорнобильської катастрофи, та щорічної допомоги на їх оздоровлення; виплата одноразової компенсації сім'ям за втрату годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати вартості продуктів харчування за фізіологічними (медичними) нормами особам, віднесеним до категорії 1 (50%) та 2 (25%); забезпечення автотранспортом інвалідів; забезпечення санаторно-курортним лікуванням всіх категорій постраждалих, включаючи дітей, або виплата компенсації за невикористану путівку; пільги (50%, 100%) з оплати житлово-комунальних послуг (1 та 2 категорії); безплатне придбання ліків за рецептами лікарів тощо. Відповідно до моїх відомостей – ця проблема залишається й на далі однією з найголовніших в внутрішній політиці нашої держави.

Кононенко О.Я. , ст. викладач кафедри права

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Ігнатенко Максим, студент групи Ю-75

Боротьба з правопорушеннями неповнолітніх — одна з найбільш важливих сторін усього процесу викорінювання злочинності в нашій країні. Значне місце в цьому процесі займає кримінально-правова діяльність. Головний її зміст полягає у виховній роботі, попередженні правопорушень з боку підлітків, усуненні причин і умов, що сприяють злочинності неповнолітніх.

Усі ці задачі можуть бути успішно вирішені лише за умови найсуворішого дотримання процесуального законодавства, що регламентує порядок попереднього розслідування по справах неповнолітніх.

Відповідно до закону вік кримінальної відповідальності — 16 років. Лише за обмежене коло навмисних злочинів, окремо зазначених у Кримінальному Кодексі України, до кримінальної відповідальності можуть залучатися особи з 14 років.

Розслідування злочинів, скоєних підлітками, має значні особливості. Вони обумовлюються психологією неповнолітніх, ступенем їхнього розвитку, здатністю реально оцінювати події, що відбуваються, і т.п. У силу недостатнього життєвого досвіду, підвищеної сугестивності підліток не здатний повною мірою використовувати свої права на попередньому слідстві, зокрема, право на захист. Ця специфіка і знаходить своє законодавче відображення в особливих процесуальних нормах.

Нерідко підлітки роблять ті чи інші протиправні діяння (дрібні крадіжки, хуліганство) на ґрунті бешкетництва, не усвідомлюючи до кінця значення наслідків своїх дій. Тому до затримки, арешту неповнолітнього, залученню його до кримінальної відповідальності треба підходити обережно, ретельно з'ясовувати мотиви зробленого їм правопорушення, відрізнити бешкетництво і витівку від навмисного злочину.

Необхідно виключити факти залучення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, котрі зробили дії, що лише формально підпадають під ознаки злочину, але в силу малозначності не представляють суспільної небезпеки.

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх залежить від слідчого й органів дізнання особливо чіткої організації праці. Її необхідно будувати таким чином, щоб причини й умови, що сприяли здійсненню злочинів підлітками, установлювалися по кожній справі, щоб у відношенні неповнолітніх були зовсім виключені порушення закону

Відповідно до меті визначені такі завдання :

- Визначити причини скоєння злочинів неповнолітніми .
- Знайти способи запобігання порушень серед неповнолітніх.
- На основі аналізу розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Повністю вирішити проблему злочинності неповнолітніх поки що, не вдалось жодній країні, але існують шляхи до зменшення гостроти цієї проблеми. Насамперед, варто звернути увагу на неповнолітніх, молоду генерацію, оскільки:

- неповнолітні, в силу фізіологічних та психологічних властивостей, піддаються більшому впливу ніж дорослі;
- вони вливаються до продуктивного суспільства, привносячи цінності своєї генерації;
- молодь завтра стане батьками, визначаючи моральне та фізичне здоров'я нації.

Перш за все, потрібно зрозуміти природу (корінні) проблеми злочинності серед неповнолітніх. Працюючи над цим питанням, ми аналізували цю проблему в світлі практичних прикладів і спробували визначити основні причини злочинності серед неповнолітніх.

Сьогодні у суспільстві дедалі більше утверджується думка про те, що виправити становище за допомогою лише засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників неможливо. Потрібно створити систему ювенальної юстиції, яка б передбачала : комплексну взаємодію державних і недержавних установ та організацій з метою виявлення глибинних процесів у цій сфері, причин, що породжують злочинність серед неповнолітніх; адекватне реагування на них; запобігання вчиненню злочинів та їх профілактику; правових вплив на неповнолітніх, які вчинили суспільно-небезпечні діяння, та на осіб, котрі своїми діями сприяли антисоціальній поведінці підлітків; соціальну реабілітацію неповнолітніх правопорушників та адаптацію їх у суспільстві. Юнівеальна існує у світі уже понад сто років. Необхідність створення в Україні системи юнівеальної юстиції зумовлена тим, що деякі положення чинного законодавства та традицій правозастосовчої діяльності не повною мірою узгоджуються з окремими міжнародними договорами.

Слід розуміти , що створення такої системи – справа не одного дня, а навіть і не одного року, адже для цього треба вирішити ряд складних питань фінансового, кадрового та організаційного забезпечення, а також подолати деякі стереотипи громадян і фахівців. Але ми вважаємо, що повинні крок за кроком йти до створення системи юнівеальної юстиції незважаючи та долаючи сумніви щодо її доцільності.

Кононенко О. Я ., *старший викладач*

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ

Устименко Юлія, студентка групи Ю - 62

Земля – основне національне багатство України, яке перебуває під особливою охороною держави. Земля є територіальним базисом для усіх видів діяльності населення, тобто не існує жодних видів діяльності суспільства, які б не були пов'язані з землекористуванням. Саме тому земля має особливий статус за законодавством України.

Раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їх ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів.

Раціональне використання й охорона земельних ресурсів включають дві групи питань: охорона, землі від виснаження і підвищення її родючості — економічна група; охорона від забруднення та його попередження — екологічна група.

Раціональне використання й охорона земель — два взаємопов'язаних процеси, спрямованих на підвищення продуктивних сил землі.

Виключно важливе значення землі в усіх сферах життєдіяльності суспільства зумовлює закріплене на конституційному рівні відокремлення землі від усіх інших об'єктів нерухомості, затвердження принципів її особливої охорони з боку держави.

Інтенсивне використання землі, особливо в індустріальних і урбанізованих регіонах супроводжується перетворенням і зміною основних її природних первісних властивостей і виникненням нових трансформаційних внутрішніх зв'язків і процесів. Щорічно з поверхні Землі зникає близько 2 млн. м орного шару. Велике значення для економічного землекористування має осушувальна меліорація. Однак в окремих районах після осушення земель з'явилися ознаки деградації, розвитку ерозійних процесів. Осушення негативно впливає на навколишнє середовище і в багатьох інших випадках: істотно змінюється гідрологічний режим, значно знижується рівень ґрунтових вод на прилеглих до них територіях, внаслідок цього знижується родючість ґрунтів, а окремі ділянки з ґрунтами легкого механічного складу перетворюються на піски. В окремі роки порушення гідрологічного режиму, зумовлене проведенням у великих масштабах осушувально-меліоративних робіт, супроводжується тимчасовим затопленням великих територій, посилюється розвиток водної ерозії у весняний період, змивається верхній родючий шар ґрунту, відбувається замулення малих річок, а також їх пересихання у літній період. Осушення торфоболотних ґрунтів змінює

торфоутворювальний процес, припиняється нагромадження органічної речовини, яка мінералізується, родючість знижується.

У промислово розвинутих районах особливо важливим є вивчення показників забруднення ґрунтів промисловими відходами й викидами. Забруднення ґрунту і кормів поблизу рудників і свинцевоплавильних заводів призводить до інтоксикації свинцем свійських тварин і людей.

Значним є забруднення ґрунтів викидами автомобільного транспорту, в яких міститься велика кількість важких металів. Встановлено, що середні концентрації усіх металів зростають із збільшенням інтенсивності руху автотранспорту і в десятки разів перевищують фоновий рівень. Зменшення вмісту металів у глибших шарах ґрунту свідчить про їх надходження з повітря з автомобільними вихлопами.

Для того щоб запобігти негативним наслідкам осушувальної меліорації й усунути їх, слід провести реконструкцію і відновлення осушувальних систем, які стали непридатними для використання або не відповідають сучасним технічним вимогам.

У раціональному землекористуванні дуже важливе значення має збереження гумусу, який стимулює розвиток рослин і мікроорганізмів, що беруть участь у перетворенні мінеральних і органічних речовин у ґрунтах. При нинішній системі землеробства, недостатньому внесенні органічних добрив і відносно низькій питомій вазі багаторічних трав у структурі посівних площ створюються умови для швидкої мінералізації рослинних решток у ґрунтах, слабкої їх гуміфікації, що супроводжується зниженням загальних запасів гумусу, виникає загроза деградації ґрунтів — погіршення фізичних властивостей, зниження природної родючості й ефективності використання мінеральних добрив.

Отже, можемо зробити такі висновки, що раціональне використання землі — обов'язкова екологічна вимога при використанні цього природного ресурсу, адже базовий законодавчий акт (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища») у сфері екології прямо зазначає, що використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням раціонального та економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій. Земля — найважливіша складова природних ресурсів; основа рослинного і тваринного світу; вмістилище природних багатств; операційний базис промисловості, населених пунктів і доріг; головний засіб виробництва в сільському господарстві. Тому раціональне землекористування є обов'язковою складовою комплексної системи експлуатації та охорони природних ресурсів.

Сайко Л. Ю., *ст. викладач кафедри права*

ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Маркова Анна, *студентка групи Ю-62*

Протягом всієї людської цивілізації відходи були завжди, адже саме діяльність людини призводить до утворення відходів. Велике накопичення відходів загрожує існуванню життя на Землі.

Різноманітні відходи (промислові, побутові, сільськогосподарські, фармацевтичні, лікарські тощо) обумовлюють виникнення негативних наслідків, які впливають на здоров'я населення та навколишнє середовище в межах всієї країни.

Для багатьох відходи - це всього-на-всього сміття, якого треба позбутися. Проте в Україні наявна проблема відходів, яка є дуже важливою. На сьогодні відходи займають величезні території під звалищами, відвалами та продовжують зростати, забруднюючи ґрунт, воду, повітря. Відходи є одним з чинників забруднення довкілля, і негативно впливають майже на всі його компоненти. Забруднюються підземні та поверхневі води, погіршується стан атмосферного повітря, земельних ресурсів, зменшується сільське господарство, і взагалі відходи шкодять здоров'ю людей.

Міщенко В.С. зазначає, що взагалі в Україні обсяги утворення відходів оцінюються лише на підставі даних окремих підприємств і їх сумування по території. Але під час перевірки було виявлено, що дані державної статистичної звітності не збігаються з реальними даними. Україна є однією з числа країн з найбільш високими показниками утворення і накопичення відходів, але лише відсотків 10-15 з них використовуються як вторинні матеріальні ресурси виробництва. Кожного року держава втрачає мільйони, знищуючи власні природні ресурси, виробляє те, що можна було б виготовити значно дешевше із вторинної сировини.

Але на відходи можна поглянути з іншого боку. Вони представляють собою не тільки загрозу, а й нову можливість. Саме при умові раціонального поводження з відходами можна завадити глобальному потеплінню клімату, і «поглинанню» вуглецю. Та найбільшою є можливість збереження енергії, яка міститься у відходах, при їх утилізації та переробці. Велику економію енергії та скорочення викидів забезпечує вторинне використання відпрацьованих матеріалів і забракованої продукції.

Для забезпечення утилізації відходів В.М. Комарницький зазначає обов'язки, покладені законодавством на суб'єктів господарської діяльності: забезпечувати приймання й утилізацію використаних пакувальних матеріалів і тари; виявляти та вести первинний поточний облік кількості, типу й складу відходів, що утилізуються; забезпечувати збирання, зберігання та недопущення знищення і псування відходів для утилізації яких існує відповідна технологія; здійснювати організаційні, науково-технічні та

технологічні заходи для максимальної утилізації відходів; передбачати при укладанні угод на поставку в Україну товарної продукції утилізацію чи вивезення з України використаних пакувальних матеріалів і тари; запобігати забрудненню відходами навколишнього природного середовища.

Отже, в охороні довкілля найголовнішим є проблеми збору, переробки та утилізації відходів. Важливо те, що сьогодні ми розглядаємо питання поводження з відходами відповідно до європейських стандартів і відійшли від старих стереотипів при спалюванні відходів. Адже відходи, це вторинна сировина, яка може бути повернена на виробництво в іншому вигляді. Це додаткові робочі місця, додаткове надходження до бюджету, а разом - це покращення стану навколишнього природного середовища, що є складовою частиною сталого розвитку країни.

Все вищевикладене вказує на необхідність розробки загальнодержавної програми поводження з відходами в сучасних умовах, яка має визначити стратегію поводження з ними.

Не оминула ця проблема і Сумську область. Відповідно до діючої класифікації місто Суми має третій рівень забрудненості і відноситься до дуже забруднених територій. Основний внесок у викиди від стаціонарних джерел вносять промислові підприємства ВАТ "Сумхімпром", ВАТ СМНВО ім. Фрунзе, ВАТ "Центроліт" та інші.

Головне джерело забруднення ґрунтів у м. Суми - промислові відходи підприємств, комунального господарства міста, а саме викиди забруднюючих речовин і твердих відходів. Наявні технології очистки стічних вод є недостатньо ефективними, відходи гальванічних виробництв є одним із основних джерел забруднення міста високотоксичними важкими та кольоровими металами.

Існує в місті і проблема переробки таких особливо небезпечних відходів як відпрацьовані технічні мастила. У той же час практично вирішена проблема знешкодження відпрацьованих люмінесцентних ламп і акумуляторів.

Зовсім не з'ясоване питання полімерних відходів. Знищення полімерних відходів шляхом спалювання чи захоронення не є ефективним з точки зору не тільки екології, а й економіки. Необхідна цільова переробка та використання полімерних відходів.

В Сумській області є чимало підприємств у яких немає власних місць, щоб нагромаджувати та зберігати шкідливі для довкілля відходи.

Тобто, Сумщині, як і всій Україні, терміново потрібне будівництво підприємств з утилізації відходів.

Сайко Л.Ю., ст. викладач кафедри права

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Кушим Оксана, студентка групи Ю-51

Виконавче провадження до останнього часу вважалось слабкою ланкою механізму захисту прав громадян та юридичних осіб та потребувало значної перебудови. Неналежне та несвоєчасне виконання рішень суду та інших органів було однією з причин падіння авторитету судової влади.

Особливої актуальності ця проблема набула відносно рішень, згідно з якими боржник зобов'язаний повернути борг. Склалася парадоксальна ситуація, за якої бути боржником стало вигідніше, ніж кредитором, оскільки йому було фактично неможливо забезпечити примусове відновлення прав.

Відсутність чітко сформованої законодавчої бази та інші проблеми молодій інституції виконання судових рішень, породжують зловживання, а іноді й звичайну безграмотність та непослідовність дій державних виконавців, які зумовлені таким становищем.

Останнім часом в засобах масової інформації дедалі частіше можна зіткнутися з наріканнями на адресу державної виконавчої служби – звинувачення у тяганині та безвідповідальності, зволіканні та невчасному виконанні судових рішень.

Проблема невиконання судових рішень обговорюється вже кілька років і на різних рівнях. Але і досі не знайдено ефективного механізму запобігання їх невиконання.

Першою і при цьому банальною причиною несвоєчасного виконання судових рішень є постійне зростання завантаженості на державних виконавців. Проблеми виконавчої служби України на місцях чимало фахівців пояснюють її фактичним підпорядкуванням місцевій владі.

Формування інституту виконавчого провадження в Україні відбувалося відбувається поступово. Між окремими етапами проходить значний проміжок часу, що породжувало повсякденні труднощі, пов'язані із виконанням судових рішень. Нині у європейській правовій практиці дедалі активніше застосовують досудовий розгляд спорів. Досудове вирішення проблеми з допомогою посередника, третьої особи (у даному разі комісії з вирішення спорів) є менш болісним для обох сторін.

Аналіз українського законодавства про виконавче провадження свідчить, що державний виконавець, здійснюючи відповідно до чинного законодавства примусове виконання судового рішення, не має жодної інформації про фінансово-матеріальний стан боржника, що в багатьох випадках значно ускладнює процес стягнення майна або взагалі робить стягнення неможливим. У зв'язку з цим слід підтримати пропозиції вчених, аби суд перед видачею виконавчого документа отримував від боржника інформацію

про належне йому майно, визначав майно боржника, на яке не може бути звернуто стягнення при виконанні рішення, після чого видавав виконавчий документ, де зазначав би майно, на яке слід звернути стягнення.

Крім того, суд у резолютивній частині рішення обов'язково мав би вказувати вартість майна, яка стягується за його відсутності. Конче потрібно встановити відповідальність боржника у разі ненадання ним суду інформації про належне йому майно або в разі ухилення від явки до суду для надання такої інформації. І все ж залишається також відкритим питання про державних виконавців і їхню роботу.

Законодавство України щодо примусового виконання не містить реального та ефективного порядку ні щодо заохочення державних виконавців докладати більших зусиль у своїй роботі, ні щодо притягнення їх до відповідальності за скоєні порушення. Наприклад, згідно статті 47 Закону України „Про виконавче провадження” виконавець, який забезпечив належне виконання виконавчого документу, може одержати винагороду у розмірі не більше, ніж еквівалент 100 доларів США (а з деяких особливих питань – не більше ніж еквівалент 1000 дол. США). Крім того, законодавство України не накладає значних санкцій за порушення термінів порядку примусового виконання. В результаті такої безкарності виконавці часто скоюють суттєві порушення.

У європейських країнах досить розповсюдженим є інститут приватних виконавців, у зв'язку з чим в Україні на теперішній момент серйозно і либоко вивчається практика запровадження такого інституту в зарубіжних країнах. Зацікавленість викликає, наприклад, модель, яка існує в Угорщині. Там створено асоціацію суб'єктів підприємницької діяльності, об'єднаних в самостійну, незалежну самоврядну організацію, яка називається Судовою виконавчою палатою.

На таку модель нам зараз важко претендувати, проте запровадження змішаної системи органів ДВС, до якої входили б і приватні, і державні виконавці, було б цілком реальним. Такий варіант організації інституту виконання для України надав би змогу створити нові робочі місця та допоміг би подолати корупцію, оскільки існувала б конкуренція між державним і приватним сектором (йшла б боротьба за стягувача).

Отже, Державна виконавча служба – це досить молоде структурне утворення у якого коріння ще не досить міцно сформоване, тому все залежить від нашої держави і її органів. Як вони її „зміцнять біля кореня” такі „плоди” ми „пожнемо” в майбутньому.

Сайко Л.Ю., ст. викладач кафедри права

ПРОЦЕС ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Яковенко Руслан , *студент групи Ю- 53*

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантоване ст. 14 Конституції України.

Процес приватизації землі розпочинався з передачі її у власність КСП, сільськогосподарським кооперативам, акціонерним товариствам (далі — АТ), створеним на базі колишніх колгоспів, радгоспів та інших державних підприємств на підставі державного акта на право приватної власності на землю з доданим до нього списком осіб, які мали право на одержання своєї частки землі.

Необхідною умовою для отримання земельної частки (паю) є членство в колективному підприємстві. Якщо особа в добровільному порядку залишає колектив, ніякої участі в його роботі не бере, переходить на роботу в інше підприємство, то відпадають підстави вважати його членом колективу, з якого він фактично вибув.

Не всі суди однаково вирішували питання про підстави виникнення права на одержання земельної частки (паю) навіть у межах однієї області.

Деякі суди вважають, що член колективу будь-якого сільськогосподарського підприємства, незалежно від того, скільки він там пропрацював до створення на базі підприємства КСП, за умови, що він не подавав заяви про прийняття його в члени КСП і не був внесеним до списку, доданого до державного акта на право колективної власності на землю, права на земельну частку (пай) не набуває.

Є суди, які при задоволенні вимог колгоспних пенсіонерів про визнання права на земельну частку (пай) не зважають на наявність чи відсутність обставин, пов'язаних із подачею ними заяв про прийняття в члени КСП.

Досить часто виникає питання про право на земельний пай спадкоємців померлих родичів, які в період розпаювання були колгоспними пенсіонерами і з різних причин не були внесені до списку осіб, доданого до державного акта на право колективної власності на землю, а якщо й були внесені до списку, то на час видачі сертифікатів померли. Згідно цивільного кодексу України, у зв'язку зі смертю спадкодавця спадщина відкривається на те майно, яке належало покійному на день його смерті на праві приватної власності, або на його частку в спільному майні. Отже, на момент смерті спадкодавця він ще не став власником частки землі, тому спадкоємці не можуть успадкувати те, що не належало спадкодавцю.

Право власності на земельну частку (пай) виникає не з часу внесення членів КСП до списків, доданих до державного акта на право колективної

власності на землю, перевірки, уточнення і затвердження цих списків, а з моменту передачі державного акта про право колективної власності на землю конкретному КСП, членом якого він є.

Всі працівники колишніх господарств (колгоспів, радгоспів, інших утворень), у тому числі й пенсіонери, які залишилися членами нових підприємств, та члени підприємств, які були живими на дату отримання державного акта про передачу землі у колективну власність КСП, починаючи із зазначеної дати стали її власниками у рівних частках.

Процес приватизації землі тривалий — після її передачі юридичній особі, яка обробляла цю землю, уточнюються поіменні списки осіб, котрі мають право спільної власності на землю, визначається розмір частки землі, що припадає на кожного, її вартість, здійснюється її виділення в натурі.

Після уточнення і затвердження списків таких осіб, обміру одержаних земель було визначено розмір та вартість частки, що припадає на кожного члена колективу, і кожному з них видано відповідний документ — сертифікат про право власності на визначену частку (пай), згідно якого земля залишається в користуванні всіх членів цих об'єднань на праві спільної часткової власності.

Після того як на підставі державного акта землю безкоштовно передали у власність членів КСП, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських АТ, визначили розмір частки (паю) землі, що припадає на кожного з членів КСП, і їм видали сертифікати на частки, земля залишається в користуванні всіх членів цих об'єднань на праві спільної часткової власності. Кожний власник, маючи сертифікат, вправі в будь-який час одержати свою частку (пай) землі. Власник сертифіката набув право за власним бажанням виділити свою частку, тобто вимагати відведення належної йому частки землі в натурі. При реалізації цього права замість сертифіката, який підлягає передачі державній адміністрації, власник отримує інший документ — державний акт на право приватної власності на конкретну ділянку землі.

Орендні відносини потрібно оформляти договором. Предметом договору між громадянином-орендодавцем та орендаром може бути як земельна частка (пай), право на яку підтверджено сертифікатом, так і конкретна земельна ділянка, право на яку підтверджується державним актом на право приватної власності на землю. Крім цього, слід мати на увазі, що оренда земельної частки (паю) та оренда земельної ділянки — це зовсім різні (за предметом) якісні відносини. Договір оренди оформляється в письмовій формі та відповідно до ст. 18 Закону «Про оренду землі» підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Яцина О.М. , ст. викладач кафедри права

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “ДАВНІСТЬ” ТА “ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ”

Глазько Анна, студентка групи Ю-53

Терміна «позовна давність» цивільні кодекси більшості європейських держав не використовують. Оскільки наслідком спливу такого тривалого строку (10 чи 30 років) є не лише неможливість звернення до суду, а й втрата права, то відповідно сплив цього строку називався *давністю*.

Професором Г. Ф. Шершеневичем була так сформульована суть позовної давності: «під іменем позовної давності розуміється втрата права звертатися до суду з позовом у зв'язку із нездійсненням права протягом встановленого законом строку». Відповідно, позовною давністю вважався не цей строк, а його втрата. Таке розуміння позовної давності ґрунтувалося на статтях 692-694 Свода Законів гражданских Российской империи, відповідно до яких право «отыскивать» своє майно з чужого «неправильного» володіння припинялося загальною земською десятирічною давністю; позови обмежувалися загальною земською десятирічною давністю; хто протягом цього строку позову не пред'явив або, пред'явивши, «хождения по оному в присутственных местах не имел», той втрачав своє право. Терміну «позовна давність» у цьому законодавчому акті не було.

Вперше термін «позовна давність» було вжито у статті 44 Цивільного кодексу УРСР 1922 р.

З тих пір він міцно увійшов у нашу юридичну лексику, але у викривленому значенні, оскільки після спливу встановленого законом порівняно короткого строку право особи на звернення до суду не припинялося. Отже, ця давність не могла називатися позовною. А це означає, що термін «позовна давність» слід сприймати з певною часткою умовності.

«Право на позов зникає після того, як мине вказаний у законі строк позовної давності» - така норма містилася у статті 44 Цивільного кодексу 1922 р. і була відгомонам загальноєвропейського підходу до цього цивілістичного явища. У статті 401 цього ж Кодексу були визначені наслідки виконання зобов'язання, позбавленого «позовної сили». Та, оскільки одночасно допускалася можливість «продовження» позовної давності, не можна було однозначно ви-

значити, чим була позовна давність: строком чи закінченням цього строку.

За статтею 71 Цивільного кодексу 1963 р., позовна давність трактувалася як «строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено». Такий погляд на позовну давність мав суттєвий недолік: адже своєчасно поданий позов міг бути задоволений судом і після закінчення «давнісного» строку. Отже, головним у цьому визначенні мало би бути те, що особі, право якої порушено і яка бажає його захистити, належить подати до суду позов у межах цього строку.

Інший погляд на позовну давність був сформульований у статті 343 Цивільного кодексу 1963 р.: «Позови про виявлені недоліки в роботі, виконаній за договором підряду, можуть бути пред'явлені протягом таких строків...» - та у статті 366 Цивільного кодексу 1963 р.: «Заявникові надається на пред'явлення позову два місяці».

А у статті 59 Житлового кодексу УРСР було записано: «Вимогу про визнання ордера недійсним може бути пред'явлено протягом трьох років...». Це навіть викликало дискусію: чи є взагалі цей строк позовною давністю, на що Пленум Верховного Суду УРСР у Постанові від 12 квітня 1985 р. «Про деякі питання, що виникли у практиці застосування Житлового кодексу» відповів ствердно.

У статті 256 Цивільного кодексу України, яка так і називається «Поняття позовної давності», особливості позовної давності викладені точніше: позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Ця правова дефініція дає підстави для висновку: в межах позовної давності звернення особи до суду про захист - це вимога; звернення особи до суду після спливу позовної давності втрачає ознаки вимоги, а є лише просьбою про захист, оскільки реальний захист залежить від ставлення відповідача та суду до причин пропусчення позовної давності.

Назване вище поняття позовної давності слід тлумачити розширено в тому сенсі, що звернення особи з позовом виходить за межі цивільних (у вузькому розумінні цього слова) відносин. Позовна давність застосовується і до вимог, що впливають з сімейних, трудових, земельних та інших відносин приватного характеру

Яцина О.М., ст. викладач кафедри права

ІСТОРИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Сачок Марина, *студентка групи Ю - 72*

Дуже часто ми говоримо про Конституцію України як здобуток нації, як найвищий взірець, що закріплює демократичні права і свободи, обов'язки та відповідальність, але рідко замислюємось і цікавимось тим, які причини й умови передували створенню цього закону, бо дійсно через перебування у складі інших держав, за неоднорідністю суспільства наша країна пройшла тернистий шлях історичного розвитку, в тому числі розвитку і конституційного. Тож постає питання: «Коли і ким були створені перші демократичні еталони свободи – конституції?». І відповідь на це є досить широкою і потребує ґрунтовних роздумів і знань, бо має велике значення. Очевидним є факт, що початок заснування перших конституційних актів або доктрин в Україні нараховує сьогодні не одну сотню років. Зрештою ті особистості, які тримали руку на пульсі історії змогли донести до нашої свідомості цю інформацію. Можна виділити періодизацію етапів розвитку Конституційних доктрин у нашій державі, які охоплювали різні епохи і тому кожна з них мала індивідуальне значення.

І, незважаючи на те, що звичайна людська пам'ять не зберігає подій довше, ніж два покоління, ми намагаємося пам'ятати про це, адже маємо здобуток нації – Конституцію, що була прийнята V сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р., і, яка закріпила основні положення, необхідні для регулювання суспільних відносин. У кожного народу є свої історичні постаті першої величини, яких неможливо забути впродовж віків, які не можуть зламати їх кайдани можновладців чи оббрехати діячі псевдонауки. До них належать: Ярослав Мудрий, Михайло Драгоманов, Пилип Орлик, Богдан Хмельницький та інші діячі, з іменами і діяльністю яких пов'язані ідеї відродження України, національної гідності народу і безпосередньо розвитку конституційного процесу.

Тому, недаремно В. Костицький писав: «Конституційне будівництво – це один із найважливіших напрямків діяльності кожної держави. Наявність Конституції – це наявність однієї з чотирьох підвалин, на яких розбудовується будь-яка держава.»

Ковальчук Є.Ю, *викладач кафедри права*

ПІДЛІТОК І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Логвин Юлія , студентка гр. Ю-74

Із точки зору права правопорушення є проявом сваволі. Із соціальної точки зору правопорушення завжди є вчинком, який завдає шкоди інтересам усього суспільства.

Одним із основних засобів забезпечення правомірної поведінки та боротьби з правопорушеннями є юридична відповідальність.

Юридична відповідальність – це застосування уповноваженою особою до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми міри державного припису, вираженого у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру.

Категорія “юридична відповідальність”, як і багато інших основоположних категорій права, потребує не лише подальшого вивчення, й істотного переосмислення. Цікавим у цьому сенсі є аспект відповідальності серед неповнолітніх.

Підліток і злочин... Нібито несумісні поняття. Проте статистика свідчить: злочинність стає все більш юною.

Однією з головних причин цього є нерозуміння молодими людьми грані між дитячими пустощами та злочинною діяльністю, відсутність елементарних знань про можливу відповідальність за свої дії.

Кожний четвертий злочин скоюється неповнолітнім, причому 70% - у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

У країні нині засуджено понад 100 тис. підлітків, 527 тис. взято на облік у міліції. На 10 тис. неповнолітніх припадає в середньому 129 правопорушень і злочинів. Є все: злісне хуліганство, бійки, пограбування, розбій, крадіжки, вбивства, гвалтування. Зростає кількість вчинених тяжких злочинів, у тому числі умисних вбивств, згвалтувань, а також крадіжок державного та приватного майна.

Особливо чітко в злочинній поведінці неповнолітніх простежуються недоліки й упущення сімейного виховання. У кожній шостій сім'ї між батьками відсутня згода щодо методів виховання дітей. І характерно, що дві третини злочинів було вчинено неповнолітніми в громадських місцях пізно ввечері або в нічний час, тобто саме тоді, коли вони мали бути вдома під наглядом дорослих членів сім'ї.

Підлітки шукають спілкування з більш шановними, авторитетними в певній області ровесниками або старшими. Особливо чуyno підлітки реагують на неправду.

Сьогодні чимало злочинів учиняють неповнолітні, щороку кількість неповнолітніх злочинців, на жаль, зростає. До того ж правопорушниками стають дедалі молодші особи.

Багато хто з моїх однолітків вважає, що неповнолітньому нічого не загрожує, що він не може бути притягнутий до відповідальності. Наприклад, якщо взяти місто Суми, то адміністративних правопорушень за ст. ст. 44, 173, 173-2, 178 КУпАП, які вчинені неповнолітніми станом на 2007 рік, статистика їх становить 39, якщо ж взяти Україну в цілому, то це – 13071 правопорушення. Перебувало на обліку неповнолітніх осіб цього ж року в Сумській області 2355, всього по Україні 49604; поставлено на облік у звітному періоді 1114 осіб, по Україні 16201. 412 виявлено злочинів, що вчинені неповнолітніми або за їх участю в Сумській області, в цілому по Україні це ставить 14035.

Дехто може зробити висновок, що до 14, а то й 16 років можна робити будь-що, нема чого хвилюватися – все одно покарання не буде. Такий висновок безпідставний.

Якщо злочин учинила дитина, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, її дії все одно підлягають певній відповідальності. Справу про злочинні вчинки розглядає суд, за рішенням якого винного, що не досяг відповідно 14 або 16 років, починаючи з 11-річного віку можна піддати примусовим заходам виховного характеру, зокрема направити до спеціальної школи на строк до трьох років. Направляють до такої школи, незважаючи на незгоду батьків і самої дитини.

Щодо особливості відповідальності неповнолітніх за Кримінальним Кодексом, то неповнолітні, тобто особи, що не досягли 18 років, у разі вчинення ними злочину по досягненні 16 років(або 14 років – за найбільш небезпечні злочини) підлягають кримінальній відповідальності на загальних підставах.

Разом з тим Кримінальний кодекс України(розділ XV) встановлює особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, які, враховуючи вікові особливості, рівень інтелектуального та психічного розвитку неповнолітніх осіб, є більш м'якими.

Підсумовуючи зазначене вище я думаю, що кожен може зараз для себе зробити висновок, що знати закони суспільства й додержуватись їх – моральний обов'язок кожної людини.

Почуття обов'язку – це не пута, зв'язують справжню людську свободу. Обов'язок людини перед самим собою, перед батьками, перед оточуючими людьми, перед вищими моральними цінностями, перед людством. Як говорив Демокрит: "Не зі страху, але з почуття обов'язку потрібно утримуватись від поганих учинків".

Міщенко О.М., викладач кафедри права

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: СУТНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ

Зінченко Оксана, студентка групи Ю-64

Перші шлюбні договори з'явилися у XVII столітті в Англії. У законодавство України це поняття увійшло 1992 року, коли Кодекс законів про шлюб і сім'ю доповнили статтею 27-1, що дає право особам, які укладають шлюб, «за власним бажанням укласти угоду про вирішення питань життя сім'ї і передбачити майнові права й обов'язки членів подружжя». Через рік, 16 червня 1993 року, вийшла постанова Кабінету міністрів України «Про порядок укладання шлюбного контракту», яка регулює основні питання, пов'язані зі складанням цього документа.

Так, вперше в Україні з явилася законодавчо закріплене право подружжя на укладання шлюбного контракту.

Останнім часом в українській сімейно-правовій науці активізувалися наукові дослідження правового режиму майнових відносин подружжя. Так, питання шлюбного контракту (договору) та визначення ним правового режиму майна подружжя розглядалися певною мірою в дослідженнях присвячених, зокрема, функціям шлюбного контракту, правовому режиму майна членів сім'ї, особистим відносинам подружжя та відносинам подружжя стосовно їх майна, правовому регулюванню відносин власності між подружжям.

Шлюбний контракт — це не що інше, як угода, договір про вирішення питань сімейного життя, закон для обох сторін.

Умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становище будь-кого з подружжя, порівняно з законодавством України. Порядок укладення шлюбного контракту визначається Кабінетом Міністрів України.

В юридичній літературі шлюбний контракт характеризується як такий, що розрахований на застосування в майбутній (шлюбний) період, як умовна угода з відкладальною умовою, як єдина шлюбна угода, яка набирає чинності у зв'язку з настанням іншого юридичного факту, тобто реєстрації шлюбу. З цивілістичної точки зору перешкод для визнання шлюбного контракту не існує. Дійсно, шлюбний контракт, що нині згідно з чинним законодавством укладається лише між особами, які мають вступити в шлюб, набирає чинності лише після реєстрації шлюбу. Отже, якщо шлюб не відбувся, то взагалі і умови шлюбного контракту не будуть виконуватися, тобто залишаться існувати лише формально.

Відповідно до ст. 92 СК України визнається, що суб'єктами шлюбного договору можуть бути наречені (абзац другий ч. 1 ст. 28 СК України); подружжя.

Шлюбним договором регулюються майнові відносини (права та обов'язки) і тільки майнові між подружжям, або між тими, хто вже давно перебуває у шлюбі, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

У шлюбний договір не можуть бути включені умови, які суперечать правам дитини. Може бути визначене передання дитині у користування житлового приміщення, ін. майна, та розмір і порядок стягнення аліментів.

У шлюбному договорі той, з ким проживає дитина, не може відмовитися від права на примусове стягнення аліментів на неї.

Однією з найсуттєвіших умов шлюбного контракту може бути умова про правовий режим подружнього майна. Подружжя може включити в контракт пункти, в яких буде закріплено яке майно, придбане в шлюбі, буде спільним, а яке роздільним

Майнові відносини подружжя передбачають спільність ведення домашнього господарства, спільне вирішення питань, пов'язаних з володінням, користуванням та розпорядженням майном. Разом з тим, кожен з подружжя є самостійним суб'єктом права та можуть виступати в цивільному обороті від свого імені, а також мати майно на праві приватної власності.

До шлюбного контракту може бути внесений пункт про те, що речі професійних занять одного або двох з подружжя будуть належати тому з них, для кого вони були придбані або тому, хто буде вказаний.

Укладення шлюбного договору, як і інших договорів відлому, передбачає певне коло обмежень, щодо зазначених положень, тощо.

Так, наприклад, при укладенні шлюбного договору не можна: зобов'язати одного з членів подружжя заповідати належне йому майно особі чи кільком особам, на яких вкаже інший член, обмежувати право чоловіка (жінки) на звертання до суду по захист своїх прав; ставити одного з членів подружжя у край несприятливе чи протизаконне становище (наприклад, не можна вносити в шлюбний контракт пункт про відмову одного з членів подружжя від аліментів); не припускається одностороння відмова від виконання шлюбного договору чи одностороння його зміна.

Розглядаючи саме укладення шлюбного договору, то можна сказати, що цей договір потребує до себе беззаперечної уваги та належного виконання, тому саме форма шлюбного договору відіграє не останню роль, саме вірного оформлення є запорукою вірного виконання цього договору.

Законодавство визначає форму шлюбного договору. Згідно зі ст. 94 СК шлюбний договір укладається у письмовій формі й нотаріально посвідчується.

Незважаючи на певні психологічні, емоційні застереження, шлюбний договір виконує важливу виховну, дисциплінуючу функцію, а тому розширення практики його укладення заслуговує на підтримку.

Гончарова А.В – асистент кафедри права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2006 РОКУ В УКРАЇНІ

Тарасенко М. В., студентка групи Юм.62

Виборчі системи в Україні, які застосовуються при формуванні органів державної влади та органів місцевого самоврядування не в повній мірі забезпечують реалізацію виборчого права, так як на сьогодні в законодавстві щодо виборів існують прогалини, які необхідно ліквідувати. Тому актуальність теми не викликає сумніву.

Метою роботи є оцінка пропорційної виборчої системи України на реалізацію виборчого права суб'єктів та шляхів вдосконалення законодавства, яке регламентує виборчий процес.

Завданням є проаналізувати позитивні та негативні аспекти впливу виборчої системи України на реалізацію виборчого права громадян під час парламентських виборів у 2006 році, загальні засади та особливості виборчого законодавства України, правове забезпечення реалізації виборчих прав громадян.

Основою теорії і практики виборів, які забезпечують політичне представництво народу, є поняття виборчого права. Як відомо, це поняття має два значення. По-перше, це сукупність правових норм, які регулюють порядок організації і проведення виборів. По-друге, це право індивіда (громадянина), котрий має статус виборця або статус кандидата на виборну посаду, на участь у виборах. Відмінності у статусах виборця і кандидата на виборну посаду є між правом голосу на виборах, яке визначається як активне виборче право, і правом балотуватися на виборах, або пасивним виборчим правом [1].

Сьогодні принцип загального і рівного виборчого права має універсальне значення для організації і проведення насамперед прямих виборів. Загальність і рівність виборчого права іноді ставиться під сумнів у зв'язку з певними особливостями виборчих систем.

Для проведення парламентських виборів Верховною Радою України 25 березня 2004 року був прийнятий новий Закон України «Про вибори народних депутатів України», до якого вніслися низка змін. А саме:

1. коректування порядку утворення дільничних виборчих комісій;
2. визначення переліку підстав, з яких можна визнати недійсним голосування на окремій виборчій дільниці;
3. визначення статусу відкріпного посвідчення як документа суворої звітності.

Ключовим етапом у реалізації громадянами свого пасивного виборчого права є висунення й реєстрація кандидатів у народні депутати. В Україні на цих парламентських виборах вони могли бути висунуті від політичних сил. Саме цей момент, слід відзначити, як звуження прав громадян, оскільки незалежні кандидати, що не належать до жодної партії або блоку, не могли балотуватися.

Крім того, проаналізувавши чинне законодавство, ми дійшли висновку, що воно не в повній мірі забезпечує реалізацію виборчого права громадян. Отже, ми вважаємо, за необхідне запропонувати ряд заходів, які спрямовані на подолання цих проблем. А саме:

1. створення загальнодержавного реєстру виборців.
2. запровадження у вищих навчальних закладах юридичного профілю спеціальні навчальні курси «Виборче право України».
3. відмова від ручного перераховування бюлетенів (застосування електронних технологій)

Окрім того, у законодавстві варто передбачити і серйозну відповідальність за недотримання партіями виборчого законодавства, щоб не повторилася, зокрема, така екстремальна ситуація з формуванням виборчих комісій [3].

Також, для вдосконалення виборчої системи і виборчого права необхідно провести систематизацію й кодифікацію виборчого права з позицій потреб та інтересів усього суспільства і держави, а не з позицій інтересів деяких політичних партій чи соціальних груп тощо. Необхідно також піднімати демократичну і політичну культуру виборчого процесу, а ще більше - культуру й відповідальність інститутів представницьких форм демократії, які досить часто забувають, для чого їх обрали і хто обирав.

Отже, всі вказані недоліки потребують системного вивчення та корегування.

Список використаних джерел

1. Шаповал Т. До поняття виборчого права індивіда. // *Вибори та демократія.*-2005.-№2(4).-с.23-24.
2. Рабінець М. Законодавче забезпечення виборів та референдумів в Україні // *Юридичний вісник України.* –2007. -№1. –с.6-7.
3. Складярова Н. Формування та використання коштів виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків політичних партій-суб'єктів виборчого процесу з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року. // *Вибори та демократія.*-2006.-№2(8).-с.11-20.
4. Федоренко В. Виборче право і виборчий процес.// *Вибори та демократія.*-2007.-№4(14).-с.18-23.

Валенкевич Л. П., к. екон. н., доцент

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ MIKOŁAJ KOPERNIK TWÓRCA NOWEGO NIEBA

Вандышев В.Н., *д-р филос. наук, профессор*

Многое свидетельствует о том, что новое мышление и новая картина мира берут начало, все-таки от фундаментальной космологической работы Миколая Коперника. И это особая тема, имеющая ряд аспектов, как в конкретно-научном, так и в дидактическом и человеческом измерениях.

Коперник учился в Ягеллонском университете в 1491-1495 гг. Известно, что основные науки, с которыми знакомили студентов во времена учебы Коперника, – это философия, риторика, диалектика, математика, астрономия, астрология, медицина, теология, право. Исследователи, как правило, подчеркивают интерес Коперника к математике, астрономии и медицине. Вспомним его обращение к читателю своего главного труда: «Да не входит никто, не знающий математики» [2, с. 40]. Учитывая значительные успехи и авторитет Коперника на поприще хозяйственно-административном, очевидно, вполне успешно он освоил и основы правовых отношений. Но все-таки базовыми науками, овладение которыми гарантировало выпускнику университета более менее обеспеченную жизнь, были астрология и медицина, особенно для университетского Кракова того времени.

Обратим внимание на замечание Яремы Васютинского, который писал: ««Коперник весной 1493 года купил в книжной лавке Jana Hallera две книжки, с которыми не расставался до смерти. Первая включала «Elementy Euklidesa» – латинское издание 1482 года и трактат астрологический Albohazena Haly – астролога, – сына Abenragela «Najsławniejsza Księga kompletna o wróżbach zgwiazd». Вторая – свежее издание в Венеции Таблиц астрономических короля Альфонса «Tablice dyrekcyj i profekcyj przesławnego męża Magistra Jana Niemca z Królewca bardzo pożyteczne do horoskopów» – dzieło słynnego Regiomontana, zawierające zastosowania astronomii sferycznej do astrologii» [4, с. 45].

Математика и астрономия, как явствует из всей жизни Коперника, оказались для него «сродным трудом», тем, к чему он был предназначен. Но опять же, как показывает жизненная история Коперника, – это была скорее сфера его душевного отдохновения, его

ухода от обязанностей повседневной жизни. Ибо варминский каноник во Фромборке Коперник известен был прежде всего своими успехами в лекарском деле. Но, в отличие от ряда именитых своих учителей и соучеников, его лекарский талант не был дополнен успешным экскурсом в область астрологии. Утверждать это можно на основании содержания многочисленных работ-исследований о М. Копернике.

Основами астрологии Коперник обязан был овладеть как успевающий студент, иначе он попросту не мог рассчитывать на успех в дальнейшей жизни, хотя никто не писал о Миколае как о преуспевающем астрологе. Важно, однако, чего сам он ожидал от овладения основами этой науки. Ярема Васютинский полагал, что стремление знать будущее понуждало студента Коперника внимательно относиться к изложению науки астрологической. В частности, большой интерес у него вызвал «Тетрабиблос» Птолемея, который в зимнем семестре 1493 г. преподавал Альберт Крипа из Шамотула. Я. Васютинский, ссылаясь на Пьера Гассенди, писал: «Так истово стремился раздвинуть заслоны своего *fatum!* Работал над своим гороскопом» [там же, с. 68]. Впрочем, Коперника в те молодые годы интересовала не только своя судьба, но и судьба своих близких: он беспокоился о своей матери (ум. 1495) и о своем старшем брате Анджее, легкомысленном и авантюрном. На полях коперниковой книги (труды Альбохазена Гали) Васютинский обнаружил многочисленные его заметки, касающиеся указаний относительно судьбы матери и близких [там же, с. 69]. Отсюда понятно, что астрология заинтересовала Коперника.

Однако же астрология — это не столько наука, сколько искусство. Поэтому наличия даже самых совершенных книг-пособий недостаточно для приемлемого уровня прогнозирования. Но в то время эфемериды (таблицы с координатами планет на каждый момент времени), которыми пользовались астрологи, были несовершенны. Из этого М. Коперник мог сделать вывод: если у человека, занимающегося астрологическими прогностиками, недостаточно надлежащей искусности (интуиции!), то ее недостаток можно преодолеть усовершенствованием математического аппарата — эфемерид.

Поэтому, хотя и косвенно, мы можем предполагать, что применительно к научной карьере Коперника, конечно, вся его математико-астрономическая работа по большому счету могла быть

посвящена делу облегчения труда астрологов. Опять же, обратимся к первым строкам его обращения, написанным с изрядной долей честолюбия: «Ты найдешь, прилежный читатель, в этом недавно законченном и изданном труде движения звезд и планет... К тому же ты имеешь полезнейшие таблицы, по которым ты можешь удобным образом вычислять их на любое время» [2, с. 40]. Да и в Посвящении к папе Павлу III, обозначая свои идеи как «мысли философа», Коперник писал о том, что не следует уже «...далее медлить обнаружением моего труда для общей пользы математиков» [там же, с. 41. (Подчеркнуто мной. – В.В.)]. Традиционно математиками тогда называли астрологов, для которых математические расчеты при составлении гороскопа были неотъемлемой частью исследования.

Апеллируя к папе Павлу III, Коперник ссылается на очевидную несогласованность различных подходов математиков к способу вычисления движения небесных тел. При этом он уверен, что Папа может быть компетентным защитником его исследования, как по причине высокого звания того, «...так равно и по любви твоей к математике» [там же, с. 43]. Кстати, такое посвящение было не редкостью. Вспомним, среди авторитетных католических первосвященников был и папа Сикст IV, который способствовал утверждению как наук и искусств, так и астрологии. И Сиксту IV посвятил свой «Прогностик-1483» профессор медицины Юрий Дрогобыч, первым среди русских людей опубликовавший в Риме типографским способом свой труд [см.: 1].

Исторические судьбы труда Коперника непросты. Во-первых, «De revolutionibus...» был издан в полном объеме всего несколько раз. Первое издание – Нюрнберг (1543), второе – Базель (1566), третье – Амстердам (1617), четвертое – Варшава (1854), пятое – Торунь (1873). По поводу четвертого издания трудно что-либо сказать. Пятое издание определено юбилейное.

Второе и третье издания осуществлены в странах, где протестантизм стал господствующей религией, где астрология не была запрещена. Это важный момент, учитывая, что папа Сикст V (1585-1590) был человеком категоричным, а посему папской буллой 1590 года астрологию запретил. Ему не было дела до непонятного для него круговращения небес. Кстати, тогда же и на Руси появился

запрет на оккультную и астрологическую литературу, возник список «отречённой литературы».

Но вот по поводу обстоятельств, сопутствовавших первому изданию работы, есть обширная литература. Важными фигурантами этого дела оказались Филипп Меланхтон и ученик его Ержи Ретик (Jerzy Retyk) (1514-1576).

После открытия Коперника практически ничего не изменилось в преподавании и пользовании науками математико-астрологическими в Ягеллонском университете. Как свидетельствует Хенрик Барыч, краковские математики продолжали традиции прошлого. Все больше появлялось объявлений об астрологических волхвованиях и пророчествах. А первая попытка преподавания учения Коперника с демонстрацией его расчетов была сделана профессором астрономии Хилари из Вишлицы в 1551 г. Чуть позже в Кракове профессор Валентин Фонтанус – шестикратный ректор университета, в 1578-1580 гг. с помощью астрологии объяснял теорию Коперника [3, с. 74].

Но отношение к учению Коперника изменилось в начале XVII в. В 1616 г. папа Павел VI внес труд Коперника в индекс запрещенных книг. Во-первых, потому что труд определенно способствовал практике астрологии, которую Рим запретил. Во-вторых, потому что ряд мыслителей, опираясь на учение Коперника сделали далеко идущие выводы. Здесь можно вспомнить Джордано Бруно, который утверждал идею множественности миров и писал, что Земля с ее обитателями находится в «темном углу Вселенной». Отсюда – потребность больше узнать о других мирах, которые к тому же населены. Тогда выходит, что Земля не есть что-то уникальное. Тогда и Бог, если создал земного Адама, то, очевидно, в других мирах создавал иных «Адамов». Земля переставала быть особым местом Вселенной, уготованным Богом для пребывания его творения – людей. Впрочем, тогда и планеты и звезды оказывается Бог не создавал «для знамений и времен». Было над чем задуматься.

Система мира Коперника знаменовала собой переходный период в развитии человеческого духа, который уже пробудился к новым условиям более высокой жизни, начиная чувствовать свою темницу. Правда, этот человек еще не способен был разрушить скорлупу мирового яйца. Разбил ее Дж. Бруно, заявив, что есть мир, холодный и чуждый человеку. А восьмая сфера – звездное небо – это не граница мира. Мир – бесконечен! Так что все привычные и великие

идеї о дьяволе і о ролі церкви расплывались в ніщо перед безграничністю мира, перед бесконечністю Бога. Исчезав Бог як добрий і прощаючий отець. Да і статус папи Римського, як его ближайшого сподвижника на Землі, суттєво змінювався. Люди устремили ослеплені погляди вперед, в невідоме.

Вот і сталося так, що блага мрія математика Коперника зробити ідеальні таблиці руху зірок і планет, привела до радикальним змін у розумінні системи світу. Уже недовго залишалося чекати відкриттів І. Кеплера і І. Ньютона, зробивших вирішальний внесок у створення механістическої картини світу, в якій і сам людина став всього лиш винтиком світової механізму. Як же було римській церкві не заборонити вчення Коперника? Но сказати, заборонити, взагалі не означає перевірити.

Література:

1. *Дрогобыч Юрій*. Роки і пророцтва / Сост. і наук. ред. проф. В.Н. Вандышев. – Харків: Факт, 2002. – 287 с.
2. *Коперник Миколай*. Об зверненнях небесних сфер // Польські мислителі епохи Відродження. – М.: Видавництво Академії Наук СРСР, 1960. – С. 43-60.
3. *Adamczewski Jan*. Mikołaj Kopernik i jego epoka. – Warszawa: Wydawnictwo Interpress, 1972. – 152 s.
4. *Wasiutyński Jeremi*. Kopernik twórca nowego nieba. – Warszawa: Wydawnictwo J. Przeworskiego, 1938. – 666 s.

ЧИ Є «ОСТРІВ УТОПІЯ» ТОМАСА МОРА ВИРІШЕННЯМ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ?

Коренева Г.В., ЕФ-72

Що не кажіть, а у Середні віки жити було погано, якщо не сказати більше. Ніяких благ цивілізації, розруха, бруд, обман, неосвіченість, відсутність пристойної медицини - люди тисячами вмирали від епідемій. Плюс до всього не було рівності й не було свободи. Верховні правителі розпоряджались чужим життям, як хотіли, могли стратити будь - кого. І не було ніякої надії на кращу долю.

Саме в ці часи і з'являється в літературі такий жанр, як утопічний роман. Попросту говорячи, освічені люди писали історії про вигадані держави, де були відсутні всі ті жахи, які їх оточували. Вони описували суспільство без вад і несправедливості, де були всі рівні й однакові.

Одним з найбільш відомих здобутків вважається «Острів Утопія» англійця Томаса Мора.

Томас Мор був канцлером в одного із самих жорстоких з англійських королів Генріха 8. Таким чином, про державні справи він знав з перших уст. У той же час Мор бачив несправедливість, що діялася навколо, і вирішив втілити свої мрії про ідеальну державу в романі «Утопія». Саме слово «Утопія» перекладається з латини як «місце, якого немає й не може бути», що наводить на думку про те, що й сам автор не вірив у можливість здійснення того, про що він пише. Спроби винаходу ідеального суспільного устрою були й до Мора. Зокрема, в "Державі" Платона, з якої сам Мор запозичив багато ідей. Досить уважно прочитати "Державу" Платона й "Утопію" Т. Мора, щоб переконатися, наскільки великим був вплив першого на другого. Збігаються не тільки окремі положення й принципи устрою ідеальної держави в одного й іншого мислителя, але часом навіть і вислови. Книга написана в популярному в той час жанрі "оповідь мандрівника". Правда, на відміну від «Держави» Платона, у Мора ми не зустрінемо тієї розпеченої атмосфери суперечки, якими насичена "Держава".

Т. Мор знайшов вирішення багатьох проблем того часу, запропонувавши рабовласницьке суспільство. Але ідеї про загальну рівність у нього дещо перебільшені.

Особисто я не підтримую такий державний устрій. Тому що він є лише тонкою павутиною, яка приховує і навіть загострює соціальні проблеми. З цього приводу я надаю перевагу Платону, який ділив суспільство на три прошарки: мудреців, які керують державою; солдатів, що захищають Батьківщину та робітників, які створюють блага. Завжди є лідери, які керують і люди, які виконують накази. Це дозволяє успішно розвиватися і приносити значні прибутки як конкретним індивідам, так і державі в цілому. Кожен повинен знайти свою комірку в суспільстві, щоб почуватися комфортно і приносити користь. Я розумію, що мої погляди значно сучасніші, ніж погляди Томаса Мора. Але чому тодішнє суспільство прагнуло до рівності у всьому і відмовлялося від будь-яких накопичень? Можливо, це звучить дещо егоїстично, але я переконана, що чи не кожна людина прагне чогось досягти у цьому житті, покращити умови свого існування, як би не було прикро, але без грошей на даному етапі це зробити дуже важко. На мою думку, рівність повинна виражатися не в одязі, віросповіданні чи в професії, а в тому, що кожен повинен мати рівні стартові можливості та займатися своєю справою. Це приведе як до морального задоволення, так і до порядку в державі.

Наук. кер. – доц. Лебідь А.Є.

ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК ВИМІРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Лазоренко І. В., студент групи М-73

Призначення політології полягає у поточному відображенні політичного буття і у сприянні його поступальному розвитку.

Як наука вона може це зробити двома основними способами: теоретично і практично.

Сутність теоретичної функції політології полягає в тому, щоб вичленили в історичному досвіді та сучасному політичному житті суспільства певні «правила руху» політичного, тенденції його зміни, тощо. Практичною політологією називаємо нині сукупність таких знань, без оволодіння якими неможлива успішна діяльність професійного політика. Річ у тім, що постійне ускладнення відносин посилити суспільну увагу до практичних аспектів політологічних знань.

Близькою до практичної функції є інструментальна роль політології. Вона полягає в тому що ця наука виробляє практичні поради суб'єктам політичного життя, щодо прийняття рішень.

Кожен з нас є, бажав він того чи ні, політичним суб'єктом. Тому будь-яка людина повинна володіти хоча б елементарними політологічними знаннями.

Той, хто має політологічні знання, буде уміло маніпулювати оточуючими; по крайній мірі вони принаймні підкоряться йому.

Якщо маютьесь знання, то людина може або сама застосувати їх у контексті здобуття влади або ж сприймати і тверезо та раціонально аналізувати вчинки, дії політиків чи простих громадян.

Політика для того й придумана, щоб меншість, нехай і визначеними методами, керувала більшістю.

Тому, щоб контролювати процес, ритм і просування життя, люди спеціально займаються здобуттям політологічних знань.

Люди, які володіють такими знанням, повинні ділитися ним з іншими людьми.

Прагнення до політичного знання повинно бути пріоритетним для людини.

Незважаючи на те, що система освіти забезпечує вивчення політології та її субнаук, чомусь ґрунтовно користується отриманими знаннями вузьке коло осіб: спеціалісти, самоучки, аматори, науковці, тощо.

Сама політологія вичерпно надає знання та інформацію. Проте сформований такий стереотип, що політикою повинне займатися мале число осіб, тобто перекладати її на одні чийсь плечі.

Цей підхід не є правильним. Правильно було б усім займатися займатися здобуттям або хоча б аналізом тих знань, які уже є.

Наук. кер. -- доц. Лебідь А.Є.

ФІЛОСОФІЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

А.Є. Лебідь, *канд. філос. наук, доцент*

Обговорення методики викладання філософських дисциплін повинно відбуватися на деяких рівнях: загально-методичному, на якому потрібно виявляти оптимальні принципи університетської дидактики, безвідносно до того, до якого конкретного предмета вони відносяться; специфічно-гуманітарному, на якому варто виявляти особливості навчання студентів тих знань, що містяться в "науках про культуру" або "про дух", за відомими епістемологічними опозиціями. Щоб освітити всі ці рівні вузівської дидактики, треба було б написати солідний навчальний посібник, де викладаються загальновідомі, хоча на практиці далеко не завжди здійснювані педагогічні принципи.

Зміни останніх років набули революційного значення, які мали прямі світоглядні наслідки, що суперечливо позначилися на філософії як теоретичному усвідомленні й обґрунтуванні світогляду людини: відмови від підпорядкування догмам так званої "марксистсько-ленінської філософії" і знайдена свобода мислення виявилися не тільки безумовним благом, але і безсумнівним злом для науково-теоретичного дискурсу. Воно виявляється в нестримному переростанні свободи мислення у сваволлю, коли проблематичною стала сама можливість відрізнити змістовність думки й інтелектуальну глибину від претензійної балаканини на високі теми, ігри словами, у кращому випадку публіцистичного "самовираження" автора, іноді володіючого секретами ораторського мистецтва, що частіше ховає бідність думки за оригінальністю самого висловлення.

У навчальному процесі така інтелектуальна вседозволеність таїть велику небезпеку – дискредитує саму філософію, стираючи грань між нею і різними варіантами псевдофілософії, вона виховує у молодих людей любов не мистецтва в собі, а себе в мистецтві. Подібна ситуація неминуче виникає в педагогіці, коли під час лекції викладач викладає свою точку зору як нібито єдину або єдино вірну, і студентові, особливо на молодших курсах, доводиться сприймати цю позицію викладача на віру, або, відчуваючи її сумнівність, самотійно відправлятися на пошуки інших поглядів на даний предмет.

Уявляється, що педагогічна позиція викладача повинна бути іншою: він повинен викладати можливо більш об'єктивно і широко основні концепції того спектра думок, що існує в даному розділі

філософської думки, суть полеміки, якщо вона мала місце, і після цього викладати свою точку зору, аргументуючи свої згоди і незгоди з попередниками і колегами.

За такої методики викладання досягаються наступні цілі: по-перше, учбово-інформаційна – студент отримує знання про історію і сучасний стан вирішення даної проблеми у світовій філософській думці; по-друге, інтелектуально-виховна – у студента формується свідомість необхідності обґрунтовувати власні погляди, а не обмежуватися їх високою оцінкою тільки на тій підставі, того що це його уявлення; по-третє, діалогічно-творча – студент набуває розуміння того, що філософія – не віщання, не пропаганда, не заклинання, не самовираження, а діалог мислителя зі своїми попередниками і сучасниками, плоди якого зобов'язані своєю евристичною цінністю не тільки його розумові і талантові, але сукупному інтелектуальному потенціалу людства; по-четверте, морально-естетична – студент може і повинен вчитися культурі полеміки з носіями інших точок зору, заснованої на повазі до іншодумства й умінні коректно, красиво, і коли це можливо, дотепно відстоювати свою точку зору.

Вперше з філософією як навчальною дисципліною студент зустрічається на перших курсах університету. До цього часу вони принаймні чули про певні проблеми, поняття філософської науки. Вони з легкістю оперують багатьма її поняттями, із хвацькістю вимовляють десяток імен класиків й у деяких студентів формується думка, що вивчення філософії справа, практично, вирішена або, у крайньому випадку, не настільки обтяжна. Але міркуючи подібним чином вони помиляються у своїх судженнях. Для того щоб студенти усвідомили ці труднощі вже на ранніх стадіях вивчення історії філософії, загальної філософії бажано було б запровадити в основну сітку спецкурсів, спецкурс "Вступ до філософії", на частку якого і випадає задача пропедевтики, особливо конфігурації філософії, специфіки розвитку, принципах і логіки її розвитку, основних поняттях і напрямках.

Для полегшення роботи та глибокого засвоєння матеріалу слід запропонувати студентам таку програму курсу, у якій особлива увага приділялася б вивченню творів класиків філософської думки. Лекції, побудовані на вирішенні проблемних питань, аналізові конкретних

творів, повинні дати історіографію та бібліографію, вибудувати логіку розвитку мислення, показати її основні взаємозв'язки і звучання.

Характер і зміст сучасної філософії і методи її дослідження значною мірою визначаються і повинні визначатися основними тенденціями розвитку, специфічними особливостями, найважливішими проблемами і задачами нашої переломної і критичної епохи, епохи глобальних соціально-політичних і культурних змін, відкривши шлях для становлення нового світу. Філософія у своєму баченні і розумінні світу і людини використовує не тільки наукове знання, але й інші форми духовної культури, весь сукупний досвід людства. От чому вона виступає не тільки як теорія світу і людського пізнання, але і як наука про життєву мудрість, як спосіб орієнтації у світі, як практико-духовний спосіб освоєння і перетворення дійсності і людини. Так філософ сприяє виявленню й обґрунтуванню тих вищих цінностей і імперативів, що є визначальними для характеру і спрямованості людської діяльності в сучасній історичній ситуації. І проте будь-яке його судження повинне бути сполучене із знанням реального стану справ в історії сучасної філософської думки.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Гльоза В.В., *зр.ЕФ-65*

Актуальність проблеми обумовлена тим, що в сучасних умовах національно-культурне відродження України розвивається складно та суперечливо. Переконані, що консолідація українського суспільства можлива за умови єдності національної самосвідомості, основу якої складає українська національна ідея.

Ідеї у процесі їх матеріалізації можуть догматизуватися, науково обґрунтовуватися, набуваючи форми теорій, або виявлятися у формі ідеологій (релігійних, політичних). Політична ідеологія і політична психологія є складовими частинами політичної свідомості, яка, у свою чергу, є складовою частиною політичної системи суспільства.

Політична система – це інтегрована сукупність політичної влади, політичних відносин, політичної культури та свідомості, політико-правових норм, що задають соціальну стабільність суспільству,

забезпечують соціальний порядок і визначають політичну орієнтацію суспільства.

Політична система сучасної України діє в умовах надзвичайної, а не збалансованої, стабільної ситуації. Надзвичайність обставин склалася в усіх сферах суспільства: 1) у природному (фізичному та біологічному) середовищі, де поглиблюється екологічна криза, що зберігає панування алогічних моделей природокористування як у промисловості, так і в сільському господарстві, зрештою, загальний генофонд народу зазнає значних втрат; 2) у господарюванні прогресуючою є тенденція деградації найважливіших структур забезпечення життєдіяльності соціуму; 3) у сфері культури (зокрема, у сфері освіти) не забезпечується повне відтворення загальної культури відповідно передовим, прогресивним стандартам та потребам прискороного соціального розвитку; значна частина населення все ще перебуває під впливом “культурного шоку”, пов’язаного з відсутністю чітко визначеної національної ідеї; 4) не сформована система ефективних зовнішніх відносин України [3, с. 181-182].

У сучасній Україні існує специфічний “змішаний” політичний режим, у якому поєднуються ознаки демократичних та недемократичних політичних режимів. Передбачити напрямок подальшої еволюції політичного режиму сучасної України досить складно, тому що характер еволюції залежить від надто великої кількості факторів: внутрішніх, і зовнішніх. Одним із таких факторів є національна ідея.

Національна ідея – це уявлення щодо ідеального влаштування життя нації та шляхів реалізації цього ідеалу. Вона постає духовним каталізатором національного відродження і вищим проявом політизованої національної свідомості.

Національна ідея формується під впливом традицій, культури, всього середовища національного буття народу. Водночас національна ідея сама впливає на них, забезпечуючи культурно-історичну динаміку нації, її боротьбу за єдність, свободу та незалежність. На ґрунті національної ідеї відбувається національна мобілізація [2, с. 324].

Автор вважає, що ядром національної ідеї є чітко сформульована мета, до якої прагне національна воля. Національна ідея є могутнім чинником життя, у ній органічно поєднані інтелект з народним інстинктом, національне світовідчуття з національною психікою, “душею нації”.

Переважна більшість жителів України (65 %) вважають, що за роки незалежності так і не була вироблена національна ідея, здатна об'єднати країну. Результати всеукраїнського соціологічного опитування, проведеного компанією Research & Branding Group у 2007 році засвідчують, що тільки 10 % респондентів переконані в сформованості національної ідеї в Україні. Ще 25 % відповісти на запитання не змогли [1].

Зростання впливу національної ідеї в ХХ ст. автор пояснює тим, що в сучасному, пронизаному раціоналізмом і позбавленому духовних цінностей світі національна ідея служить заміником бога, є духовною опорою людям.

У суверенній Україні діяльність на відродження національної свідомості українців має морально й матеріально заохочуватися державою. Проте, видається небезпечним використання українського націоналізму у його крайніх формах у державному будівництві. У цьому зв'язку державні інститути зобов'язані чуйно реагувати на всі випадки злякисного переродження націоналізму в шовінізм.

Отже, розмірковуючи про національну ідею, необхідно розуміти, як вона співвідноситься з індивідом і державою, якими є її прояви у світі. Національна ідея потрібна державі, вона є її візитною карткою. Національна ідея дозволяє з'ясувати: хто такі українці як нація, якими є національні цінності українців, хто заслуговує їхньої поваги, і що для них є непорушним. Таким чином, національна ідея – репрезентант усієї України у світі.

Окрім цього, національна ідея, – ідея територіальної цілісності та розвитку України як національної держави, – інтегрує народ. Нагальна задача політичних партій – виявлення національних пріоритетів, їх чітка артикуляція в рамках єдиної державно-національної ідеології.

Список використаних джерел

1. Гудко К. 65 % украинцев признают отсутствие национальной идеи на Украине [Электронный ресурс] // Новый регион – Киев. – Режим доступа: <http://www.nr2.ru/kyev/104115.html>
2. Колодій А., Климанська Л., Космина Я., Харченко В. Політологія: У 2 кн.–2-е вид., перероб. та доп.–К.: Ельга, Ніка-центр, 2003. – 664 с.
3. Політологія: Наука про політику: Підручник / За ред. В.Г. Кременя. – 3-є вид., випр. і доп. – Харків; Київ: Друкарський центр “Єдинорог”, 2001. – 640 с.

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Соколова А.С., *зр. ЕК – 62*

У сучасній Україні, за даними Державного комітету України у справах національностей та релігій, діє понад 25 тисяч релігійних організацій, які представляють понад 90 конфесій, більшість із яких відноситься до числа нетрадиційних. Це означає, що нетрадиційні релігії набувають широкої популярності серед громадян України. Така тенденція пояснюється слабкістю релігійної свідомості багатьох людей. Звичайно, певну роль відіграють розчарування людей у політичних засобах вирішення гострих соціальних та економічних проблем, труднощі соціального становлення молоді, що породжує пошук нових духовних орієнтирів. Багатьох приваблюють заклики до самотворчості, спасіння душі за життя людини, а не в потойбічному світі.

Українське законодавство гарантує право на свободу совісті, свободу світогляду і віросповідання. Кожен громадян України має право засновувати нове релігійне вчення, збирати послідовників і створювати релігійні організації. І, необхідно відзначити, цим правом активно користуються. Поява нових релігійних культів породжує низку проблем, тягне за собою підвищення рівня конфліктності в суспільстві. Окрім міжконфесійних, виникають конфлікти соціально-психологічного характеру, пов'язані з випадками відходу послідовників тієї чи іншої секти від світу, їх розривом із сім'єю, друзями. Члени окремих релігійних громад схильні до антисоціальних, екстремістських дій та провокацій.

Соціологічне дослідження, проведене спеціалістами відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України у 2002 р., засвідчило, що більшість сектантів – це толерантні молоді люди, які мають хорошу освіту: 51% з них відносяться до вікової категорії від 20 до 29 років, 38% – від 30 до 49 років; 62% серед них – жінки; вищу або незакінчену вищу освіту мають понад 54%; представники інтелігенції складають 30%, студенти – 21%, робітники – 9%, службовці – 7%; 86% опитуваних заявили про свою лояльність до влади та терпиме ставлення до інших релігій.

Спеціалісти, які займаються проблемою неорелігій, поділяють останні на декілька груп: псевдо-християнські організації, організації східного спрямування, синкретичні групи, неоязичницькі та інші.

До першої групи відносяться Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормони), Церква повного Євангелія, Церква Нового Єрусалима, Пресвітеріанська Церква та інші. Ці церкви частково визнають Біблію,

однак окремі біблійні сюжети трактують по-своєму; намагаються модернізувати культ і обряди.

Групу релігійних організацій східного спрямування, в основному, складають неоіндуїсти та необуддисти, хоч є в Україні також представники сикхізму, даосизму та інших релігій Сходу. Найчисельніші громади в Україні мають Міжнародне Товариство Свідомості Кришни, Місія "Чайтани", рух Драхма Кальки. Найвідоміші з них – кришнаїти. Кришнаїзм проник в Україну наприкінці 80-х років ХХ ст., але темпи його поширення вражають. Зараз в Україні зареєстровано 39 кришнаїстських спільнот, які діють у 23 областях. У них налічується понад 300 священнослужителів і майже 5000 активних віруючих. У тій чи іншій мірі „свідомість Кришни” має вплив на 40 000 українців.

До синкретичних неорелігій можна віднести віру Бахаї і Церкву об'єднання (уніфікації). Зазначимо, що неоязичницький рух України також розвивається достатньо динамічно. В Україні існують такі спільноти неоязичників: РУН-віра, Національна віра, лицарі сонячного ордену, послідовники Володимира Шияна.

Незважаючи на значну кількість неорелігійних організацій і громад, вони охоплюють не більше 1% від загальної чисельності населення. А це означає, що Україна була і залишається християнською країною. Успіх неорелігій залежатиме від того, наскільки успішно традиційні конфесії зможуть у подальшому задовольняти потреби громадян України.

Отже, у сучасній Україні, все більшого розвитку набувають нетрадиційні релігії, оскільки обрії духовного життя людства не обмежуються різними формами традиційної віросповідальної практики чи вільнодумства. Неорелігії породжені процесами суспільного життя ХХ ст., які спонукали не лише до відновлення ортодоксальних релігійних традицій, а й до пошуку нових цінностей, духовних орієнтирів.

Нетрадиційні релігії не обмежені одним віровченням, вони спрямовані на міжрелігійний синтез, поєднують у собі елементи багатьох релігій, використовують ідеї та концепції окультизму, спиритизму, теософії, антропософії, сучасної філософії, астрології тощо.

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

НАЦІОНАЛЬНА РЕЛІГІЯ ЯПОНІЇ – СИНТОЇЗМ

Доп. – Кравченко С.О., *зр. IT – 61*

Релігійна ситуація в сучасній Японії відрізняється надзвичайною строкатістю, наявністю численних течій і традицій. Це, перш за все, синто, — національна релігія японців, — традиційні школи буддизму, християнство, яке вперше проникло в Японію у другій половині XVI ст., нові соціальні релігійні рухи. Окрім перелічених течій за межами організованих релігійних груп зберігаються народні вірування, що беруть свій початок із стародавніх часів. Усе це дає підстави назвати Японію “живим музеєм релігій”.

Стрімке поширення буддизму сприяло змішуванню його філософських положень з практикою японського синто. Утворилася своєрідна синкретична релігійно-філософська система, у якій японські стародавні боги Камі, не втрачаючи своєї божественної природи, ставали бодхісатвами або буддами і оборонцями буддистського Закону. Так зокрема, богиня Сонця Аматарасу-Омікамі, до роду якої належали японські імператори, проголошувалась бодхісатвою Дайніті-Нерай (Великого Будди Сонця), головною маніфестацією Будди.

Хоча у синтоїзмі немає абсолютних положень і догм віри, існує декілька головних правил, які скеровані на те, щоб синтоїст “жив просто і гармонійно у природі та суспільстві”. Цими правилами є:

- шанування родини і традицій (родина створює, накопичує та передає традиції; головними родинними святами є народження і шлюб);
- любов до природи (пошана до богів Камі виражається, насамперед, у дбайливому ставленні до природи, яка є місцем їх проживання; будь-який природній об’єкт – тварина, дерево чи камінь – це еманції всесвітньої животворящої енергії мусубі);
- дотримання чистоти (чистота тіла й духу є необхідними умовами існування та підтримання здорового, а отже, правильного способу життя синтоїста).

Сучасна практика синтоїзму не потребує особливого ідеологічного обґрунтування. Японці мало вірять в Камі і не шукають

раціонального пояснення ритуалів. Однак для них синтоїзм – це вираження єдності з нацією. Участь у церемоніях, що проводяться у храмах селища або кварталу, виражає прагнення підтримувати гармонію життя нації. Японці використовують обряди й ритуали синтоїзму для святкування визначних подій у житті людини, громади, нації. Мовиться, перш за все, про мацурі – свята, на яких люди радіють своєму існуванню, прагнуть бути щирими, складають подяку за добро, яке панує у світі, і бажають, щоб щастя залишалось з ними.

Отже, сучасне життя сприяє вивільненню синтоїзму від віри в надприродне. Поряд із цим релігія синтоїзму залишається фундаментальною основою забезпечення єдності японської нації.

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА НА МИРОВОЗРЕНИЕ ХУДОЖНИКА

Сынах А.А., аспирант

Диалогичность (терминологически обозначенная в XX веке Бубером в религиозной философии, Бахтиным в области литературоведения и Библером в области культурологии), а точнее, полилогичность творческого процесса имеет не только внешнюю сторону взаимодействия автора и читателя, зрителя, слушателя. Она, прежде всего, имманентна и в том смысле, что художник в процессе создания произведения искусства учитывает в какой-то степени вкусы, интересы и пристрастия противоположной стороны, и в том смысле, что творческий процесс – это полилог самого автора: различных «я» его личности, его «я» и персонажей, борьба художника с материалом (даже в том случае, когда художник провозглашает свою зависимость от материала, как Бродский утверждал зависимость поэта от диктата языка).

Складывается на первый взгляд парадоксальная ситуация: «Субъект, можно сказать, обретает себя именно в акте самоустранения, которому он демонстративно подвергает свою личность, так что на уровне дискурса – а это роковой уровень, не следует забывать, – объективность оказывается просто одной из форм воображаемого» [1]. Фактически же устранение происходит лишь с точки зрения формального дискурса, и через это творческое самоустранение реализуется саморазвитие. Субъект творчества лишь в ипостаси скриптора (иными словами, в момент творения) способен к спонтанному

самоизменению, к обновлению бытия, к выходу за пределы собственного «я» и развитию мировоззрения.

Развитие мировоззрения, его изменение происходит по мере роста личности, по мере углубления субъекта в себя, приобщения к макрокосму через микрокосм, в промежутке между скриптором и автором как ипостасями абсолютной субъективности и абсолютной объективности (или трансцендентальным и трансцендентным, субъектом и иносубъектным [5], единичным и всеобщим). Но это и есть творческий процесс: «Становление духовной индивидуальности... сопряжено с открытием нового взгляда на мир – с кардинальным обновлением мировоззрения» [4]. Вот где происходит возникновение поистине нового в экзистенциальном аспекте.

Обычно предполагается, что творчество испытывает на себе воздействие мировоззрения субъекта, или, другими словами, оно является репрезентантом индивидуального мировоззрения. Но если мы признаем необходимость укорененности личности в культуре, то нам не избежать и «обратного» эффекта: мировоззрение также может служить своеобразным репрезентантом искусства, представляя в качестве внутреннего поля творческой деятельности субъекта. При отрыве мировоззренческой системы субъекта от творчества, от культуры исчезает та органичность, целостность, которая лежит в основе стиля, личности, отсутствие которой приводит к исчезновению не только стиля, но и к кризису мировоззрения, ибо «когда потухает соборность, гаснет стиль, и не разжечь его вновь никакою жаждой, никаким заклятием» [2].

Поэтому, по сути, творчество – это разворачивание во времени и пространстве, объективирование и материализация мировоззрения субъекта творчества, его личности, в течение которого происходит взаимокорректировка, взаимоизменение, диалог всех участвующих в процессе сторон: мира во всех его аспектах (художественном, эмпирическом, экзистенциальном, материальном и т. д.) и человека.

Исключительную, даже созидающую, роль мироощущения в искусстве осознавали и сами поэты и художники. Для художника действительность искусства – это не метафорический образ, она более реальна, чем любая другая. Достаточно вспомнить хотя бы исторический анекдот, когда Бальзак, поговорив с собеседником о бытовых проблемах, вполне серьезно предложил вернуться к действительности и поговорить о Евгении Гранде. «Для огромного

большинства произведение искусства соблазнительно лишь поскольку в нем просвечивает мироощущение художника. Между тем, мироощущение для художника орудие и средство, как молоток в руках каменщика, и единственно реальное – это само произведение» [3, 320].

Для любого творца реальность его произведения есть то, что есть бытие сотворенного мира для Бога, по крайней мере, на время творчества. По словам Мандельштама, для творца сам процесс творения есть «метафизическое доказательство» [3, 322] бытия, которое, естественно, не нуждается в формально-логическом подтверждении, основываясь на мироощущении. Именно эта, качественно новая, реальность произведения искусства и реформирует сознание человека, его мировоззрение, которое приводится в соответствие с ней.

Не важно, что художественная реальность не тождественна эмпирической, а искусство является не жизнью, а лишь ее моделью. Эта модель предоставляет человеку альтернативу, а значит, свободу выбора между подлинным – творческим – бытием и неподлинным – стандартизированным – существованием или между духовной жизнью и смертью.

На социальном уровне воздействие творчества на мировоззрение составляет также своеобразную цепочку – «художник – общество – художник». Условно эта цепочка соотносится с новаторством. В истории культуры есть творцы мировоззренческого масштаба, способные на создание художественного мира настолько оригинального и значимого, что он становится началом новой художественной традиции, нового художественного направления или кардинальным образом меняет уже существующую. Как отмечают, например, специалисты по русской поэзии, в ее истории «есть приблизительно полтора-два десятка поэтов, оказавших решающее влияние на ее судьбы». Это люди, творчество которых в глобальном, мировоззренческом масштабе воздействовало на современников и преемников не только в области искусства, изменяя отношение автора к слову, звуку, способ интонирования и формальные приемы, но и модифицировало само общество.

Разумеется, вследствие полилогичности характера творчества творец такого масштаба не просто бросает свое зерно в почву социума, выражаясь образно, но гораздо большее значение, чем у менее одаренных его собратьев, приобретает для него обратная реакция, когда его аудитория включается в его мир или по каким либо причинам

игнорирует его творения. Эта обратная реакция социума, в свою очередь, корректирует до определенной степени его творчество, видоизменяя его мироощущение и, как следствие, атмосферу его художественного мира, тематику, мотивы и т. д.

Итак, на основании рассмотренного взаимодействия мировоззрения субъекта и его творческой деятельности можно сделать вывод, что не только развитие мировоззрения невозможно без творчества субъекта, но и само возникновение мировоззрения ставится под вопрос. Творческий подход субъекта к бытию, его обращенность к духовным аспектам своего существования являются основным мировоззренческим принципом. Все остальные разнообразные мировоззренческие принципы: принцип синкретизма, веры, персонализма, рационализма, критичности, толерантности, гуманизма и т. д. — органично входят в творческое основание индивидуального мировоззрения, реализуясь на различных этапах творческого процесса формирования мировоззрения.

Литература

1. Барт Р. От науки к литературе // http://www.philosophy.ru/library/barthes/sci_lit.html
2. Вейдле В.В. Умирание искусства // Вейдле В.В. Умирание искусства. Размышления о судьбе литературного и художественного творчества. — СПб: Аксиома, Мифрил, 1996. — С. 88.
3. Мандельштам О.Э. Утро акмеизма // Мандельштам О.Э. Собр. соч. в 4-х т. — М.: ТЕРРА, 1991. — Т. 2. — С. 320-322.
4. Пескова А.А. Художественная культура как форма репрезентации доминант мировоззрения // Мировоззрение как социокультурный феномен. — Екатеринбург: Банк культурной информации, 2002. — С. 76.
5. Сеницын А.С. Мировоззрение: субъект и иносубъектность // Онтология и мировоззрение. — Уфа: УТИС, 2000. — С. 73-80.

Науч. рук. — проф. Вандышев В.Н.

СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Шкурко М. В., *зр. М-73*

Будь-яка релігія, існуючи в суспільстві, виконує певні функції, які характеризують сутність впливу церкви на соціальні відносини. Функції – це способи дії релігії в суспільстві, а роль релігії – це сумарний результат, наслідок виконання релігією функцій. Функції релігії в суспільстві можна умовно розділити на загальні соціальні та функції релігійних організацій.

Світоглядна функція – це виконання релігією визначника ціннісної орієнтації особи, ролі певного світорозуміння, світовідчуття, світовідношення.

Інтегративна функція – здатність релігії бути засобом ідейного об'єднання, згуртування мас, індивідів та інститутів, спільністю єдиної віри, догм, сповідання.

Комунікативна функція – це виконання релігією різноманітних зв'язків між віруючими, засіб їхнього спілкування в межах єдиного віросповідання.

Регулятивна функція – це здатність релігії бути засобом регулювання поведінки людей, визначення певного типу їхньої поведінки завдяки наявності в релігії певної системи норм і правил.

Ілюзорно-компенсаторна функція – здатність релігії ілюзорно відтворювати належні соціальні відносини, в яких людина відчувається вільною і щасливою.

Основна функція релігійного культу – це відновлення, зміцнення й посилення релігійних ідей та уявлень, а також психологічно-терапевтичну функцію, що є засобом психологічного впливу на особу.

Є й такі функції, які виконуються певними релігійними громадами та організаціями. Окремі з них такі: – нормотворча функція;

- богослужбова функція – задоволення релігійних потреб віруючих через проведення проповідей, обрядів, ритуалів і церемоній культу духовенством;
- місіонерська функція – поширення за допомогою місіонерів віровчення, запровадження чи захист релігії серед населення;

- пропагандистська функція – розповсюдження за допомогою радіо, телебачення, газет і журналів, кіно й театру тощо релігійних парадигм та віровчень;
- політична функція – це діяльність церкви чи священнослужителів, а також релігійних організацій у політичному житті країни, в управлінні державою, у створенні клерикальних і релігійно-політичних партій, організацій та союзів;
- господарсько-економічна функція. Знаходить прояв у веденні господарства, виробничій діяльності з випуску культових предметів і сільськогосподарської продукції для внутрішніх потреб тощо;
- благодійна функція. Здійснюється через систему матеріальної допомоги різноманітним громадським організаціям та установам;
- філантропічна функція дуже подібна до благодійної та здійснюється за допомогою безпосереднього, коштом церкви, утримання притулків для сиріт, кволих і жебраків, лікарень для бідних, дитячих закладів, а також надання їм безпосередньої допомоги за участю віруючих певного фаху;
- просвітницька функція полягає в поширенні церквою чи її організаціями певної суми знань про історію чи культуру, мораль і т. ін.

Наук. кер.- к. філос. н., доц. Лебідь А.Є.

СВОБОДА ВОЛІ, ЯК ГОЛОВНА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ АВГУСТІНА АВРЕЛІЯ

Фоменко А. В., студент групи ПР-63

1. Поява релігій як первісна спроба людини пояснити своє місце у всесвіті.
2. Поява Спільного поняття «долі» у світогляді стародавніх народів.
3. З появою поняття долі виникає філософський конфлікт: що головніше, доля чи свобода?
4. Ідеалістична філософія Платона намагається вирішити цю дилему.
5. Античне ставлення до поняття «свобода» було юридично закріплене у законах Солона. Особливості афінської демократії наділяли

правом волі лише громадян, тобто народжених у полісі чоловіків, які не були рабами.

6. Революційний підхід Епікура знижує вплив фактора долі. Цікавий перегляд Дімокритового атомізму пропонує нову схему поведінки атомів: замість відвісного руху вони можуть змінювати напрямок руху. Епікур вперше ставить поняття «волі» над поняттям «долі».

7. Розвиток філософської думки в курсі світових подій. Завойовницькі війни Олександра Македонського сприяють знайомству античних філософів з концепціями сходу. Діалог східної та західної культур впливає на виникнення нових ідей.

8. Криза еллінізму спричиняє поступовому підкоренню грецьких держав Римською імперією.

9. Криза класичної греко-римської релігії на зламі тисячоліть спричиняє виникнення нових релігій і філософських традицій на сході імперії. Головними конкурентами стають мітраїзм та християнство. Славлення офіційної влади до мітраїзму прихильне, а християн переслідують.

10. Християнська церква змушена формуватися в умовах постійних репресій, виникає необхідність у створенні чіткої системи догматів.

11. Створення чіткої системи догматів, а також захист віри від критики беруть на себе видатні християнські філософи і оратори – апологети. У християн з'являється чітка система цінностей, власні священні книги, чітка філософська концепція.

12. Неоплатонізм був останньою спробою відродження античної філософської традиції. Плотін пропонує ряд нових етичних принципів, відкидаючи ідею перевтілень Платона він виводить головною метою духу злиття з Єдиним, тим самим створюючи нове значення поняття свободи і волі.

13. Оріген пояснює християнські догмати мовою античних філософів. Поняття теодеції знімає з бога провину за недосконалість світу, та вводить до християнської філософської концепції поняття «свободи воль». Свободою волі, Оріген наділяє духовних істот, які самі повинні робити вибір між добром і злом, переносячи процес створення світу з бога, на процес особистого вибору духів.

14. Історичні зміни в Римській імперії. Костянтин Великий запроваджує домінуюче положення християнства. Збирається перший Вселенський Собор на якому затверджується Символ Віри.

15. В цей час на півночі Африки живе і працює видатний християнський філософ Августин Аврелій. Він народився у родині місцевих мешканців, отримує класичну римську освіту. Займається риторикою, поступово тяга Аврелія до духовного приводить його у ряди маніхеїв.

16. Під впливом матері переходить у християнство, після смерті сина займає піст єпископа у місті Гіппон.

17. Полеміка з учнями англійського єретика Пелагія, і численні прохання християн приводять Августина до ідеї написання філософської автобіографії, у якій він розкрив би одночасно основні моменти свого життя, и висловив свою позицію щодо богословських та філософських проблем.

18. Головним мотивом «Сповіді» стає ідея Августина про те, що людина вільна у виборі свого життєвого шляху(як і своєї долі після смерті). Детально досліджуючи своє життя він наводить нас на думку, що його життя було саме прикладом вияву принципу свободи волі. Від самого дитинства він намагався йти шляхом свободи досліджуючи все цікаве для себе. Змінюючи погляди, переходячи від однієї філософської або релігійної доктрини до іншої Августин виконує пошук свого власного шляху в житті.

Відштовхуючись від низки факторів та подій які відбулися в його житті він остаточно знаходить себе у християнстві, в якому і бачить відповідь на всі виникавші у його житті питання.

Перетворюючи звичайну сентиментальну розповідь про своє життя на складний філософсько-психологічний трактати Аврелій започатковує жанр автобіографії, та вказує напрямок для розвитку філософської думки на тисячу років вперед.

Синтезуючи всі не досить придатні для християнства теорії Августин стверив християнську версію розуміння свободи, яку використовують і понині всі три гілки християнства.

Бог створив людину вільною, наділивши її безсмертною душею він зробив її одночасно мешканцем як фізичного так і духовного світів. Але світ на досконалий, а бог хоче людині добра, тому він використовує деякий фактор впливу на людину – благодать.

Аналізуючи своє життя він вказує головний християнський принцип волі: я вільний у своєму житті, але бог хоче мені добра, тому завжди вказує мені правильний шлях.

19. Філософія Августина Аврелія ввібрала в себе найкращі елементи античних традицій, та визначило напрямок розвитку думки майбутнього.

20. Ідей синтезовані та започатковані Августином актуальні і сьогодні.

Наук. кер.- доц. Козинцева Т.О.

АЛХІМІЯ: ДВА ПІДХОДИ

Ігнат'єва О.І., ПР-51

Алхімія – загальна назва систем трансформації людини, що існують в різних культурах, заснованих на метафорі хімічних перетворень використання хімічних сполук, а також супутніх цим системам, що виникли ймовірно в результаті їх вульгаризації, спроб отримання дорогоцінних металів, зілля, філософського каменя, універсального розчинника, питного золота і інших, речовин, що нібито володіють чудовими властивостями. В алхімії людина або її окремі компоненти (свідомість, дух, душа, тіло, окремі енергії і т. п.) розглядаються як субстанції, що володіють певними хімічними і фізичними властивостями. З ними проводяться деякі операції, що описуються на мові хімічних перетворень. Паралельно основній – тобто хімічній – метафорі часто розвиваються інші символічні ряди; особливо багата в цьому відношенні європейська алхімія. Всі без виключення алхімічні вчення відрізняються таємничістю і секретністю, що дає привід для їх різного розуміння.

Одним з можливих підходом до розуміння алхімічних вчень є філософський-історичний підхід. В основі даного методу – аналіз філософських витоків алхімічних вчень, в першу чергу вчень давньогрецьких філософів.

Поява теорії чотирьох першоелементів у філософії еллінізму сприяла розвитку алхімії. Саме алхіміки використовували досягнення грецької філософії для розвитку і теоретичного обґрунтування свого учення.

Греки принесли до Єгипту свою натурфілософію, перш за все учення Платона і Аристотеля. У самому Єгипті була високорозвинута реміснична хімія, причому її істотна відмінність від грецької полягала в зосередженні ремесел навколо храмів, перш за все храмів єгипетського бога Тота. Саме у Олександрійській академії відбулося поєднання теорії (античної натурфілософії) і практичних знань про речовини, їх властивості і перетворення; з цього поєднання і зародилася нова наука – *khemeia*.

В результаті об'єднання практичних знань єгипетських жерців і натурфілософії відбулися два взаємообумовлені процеси:

1. Елінізація "священного таємного мистецтва" єгипетських жерців. Практичні знання набули теоретичної бази у вигляді платонівсько-аристотелівського вчення про чотири елементи-стихії.

2. Містифікація натурфілософії. У раціональну систему Аристотеля були привнесені посилки Піфагора про найважливішу роль числа і інші містичні елементи, спочатку абсолютно нехарактерні для аристотелівської метафізики.

Іншим підходом до розуміння алхімічних вчень є теорія Юнга. Основа даного підходу – вивчення зв'язку алхімічних символів з відкриттями в області психології несвідомого. При цьому психологія несвідомого дає ключ до таємниць алхімії, а алхімія, у свою чергу, підводить під психологію несвідомого солідну історичну основу.

Юнгівські роздуми над алхімією допомагають краще зрозуміти ряд фундаментальних психологічних понять. Його ідеї психічної реальності, центральності архетипу, індивідуації, активної уяви, Самості як вищої структури, релігійна природа психіки – всі вони розвивалися або заглиблювалися через звернення до алхімії. Він порівнював свої переживання з переживаннями алхіміків, і алхімія стала історичною аналогією і обґрунтуванням його думок. Таким чином Юнг вивів алхімію з тіні і привніс її в сучасну психологію. Алхімія дає психології багату метафоричну мову, що описує комплекси несвідомого і трансформації аналітичної роботи.

Prima materia і *massa confusa* є образами хаосу на початку аналітичної роботи, а *vas hermeticum*, контейнер і запечатана судина – образом аналітичних відносин. У цій судині психічна матерія нагрівається, готується, коагулюється, дистилюється і трансформується. Ці психологічні алхімічні процеси відбуваються з плутаниною і розщеплюваннями особистості на шляху зцілення через союз *coniunctio* і священне весілля, яке приводить до стабільного відчуття цілісності, Самості або філософського каменя. Метафори алхімії стали в нагоді в новій глибинній психології несвідомого, а сама алхімія була побачена в психологічному світлі.

Наук. кер. – к. філос.н., ст. викл. Швирков О.І.

СХІДНИЙ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Носачов С.А., 044, історичний факультет, СумДПУ

На початку ХХІ ст. "нова" Україна зіткнулася з проблемою української ідеї, яка б об'єднала народ і сприяла гармонійному розвитку держави. З'явилося безліч пропозицій з цього приводу, найбільший відгук серед яких знайшла ідея повернення та відтворення козацьких традицій. Цією нелегкою справою зайнявся особисто Президент України. Козацтво знову стало актуальним. Але постає питання: чи були козаки явищем суто українським?

Безумовно цими питаннями переймалися корифеї історичної науки, такі як: М.Грушевський, М.Костомаров, В.Антонович, Д.Яворницький. Всі вони мали різні точки зору і, водночас, всі погоджувались з тим, що козаки мають багато спільного зі своїми сусідами – татарами. Але крім самого слова "козак", зовнішнього вигляду та способу ведення війни козаками нічого спільного більше не помічається.

Козацтво як феномен всієї Східної Європи і як корпоративна ідеологія мало ряд особливостей і суперечностей, серед яких найбільшого резонансу набула теза про "лицарство зі східним обличчям" [3]. Адже на початку свого існування мало хто відрізняв козаків-українців та козаків-татар. Єдиною суттєвою відмінністю між ними була релігія, яка і стала основним розколюючим фактором.

Ввібравши в себе усе найкраще, що мали сусіди перших козаків по Дикому Полю, відбувся процес творчої модифікації східних елементів, тому сьогодні досить важко відокремити власне автентичне від запозиченого. Жива і донині ідея козацького передмур'я від мусульманського світу не повинна затуляти факт проникнення східної традиції в козацьке середовище [1].

Козацтво засвоювало східну культуру не лише на рівні обрядів, але й на рівні ідей, тому необхідно переглянути і спеціально дослідити східний вплив на лицарів України.

Література

1. Голенко О. Лук та рушниця в лицарській символіці українського козацтва: парадокси козацької ідеології і проблеми східного впливу // *Mediaevalia Ukrainica: Ментальність та історія ідеї*. – 1998. - №5. – С. 93-111.
2. Запорожці: До історії козацької культури. – К.: Мистецтво, 1993. – 400 с.
3. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К.: Часопис "Критика". – 2005. – 581 с.

Наук. кер. – доц. Лебідь А.Є.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ФОРМАЦІЇ)

Руденко Ю.Г., ЕФ-72

Суспільство як складна система поділяється на визначені сфери діяльності, однією невід'ємною з них є економіка. Зазвичай коли говорять про сферу, то в свідомості людини, яка ніяк не пов'язана з філософією, відразу виникає образ чіткої геометричної області з визначеними границями. Зазвичай вважають, що та чи інша сфера є реальністю в деякому "вічному" розумінні слова. В дійсності поняття "сфера суспільного життя" є не більш ніж абстракція, що дозволяє вивчати окремі області діяльності. Дане поняття є категорією соціальної філософії і в цьому розумінні представляє собою методологічний "інститут" пізнання.

Суспільно-економічна формація – це певний тип суспільства, що історично склався, взятий у його цілісності, який розвивається і функціонує відповідно до притаманних йому об'єктивних законів на ґрунті конкретного способу виробництва. Основними структурними елементами формації є базис і надбудова. В якості неосновних структурних елементів формації є спільноти людей, що історично склалися, їхня культура, мова, а також сім'я, побут тощо.

Економічний базис – це сукупність виробничих відносин даного суспільства, що включає панівні залишки старих і зачатки, ще нерозвинутих форм майбутніх виробничих відносин. Цей спектр створює особливу систему суспільних відносин, до якої вступають люди. Сукупність цих відносин складає реальний базис суспільства.

На відміну від базису надбудова більш менш струнка система ідей (почуттів, переживань, настроїв), відповідних їм організацій і установ, а також тих суспільних відносин, в які вступають люди, керуючись вказаними ідеями і використовуючи певні суспільні інститути. Зазначені елементи надбудови (ідеї, суспільні інститути й ідеологічні відносини) органічно взаємопов'язані між собою, а з базисом пов'язані тими економічними відносинами, в які включені люди в процесі своєї життєдіяльності.

Однак суспільно-економічну формацію не слід розглядати як абсолютну універсальність. Поряд з "формацією" для

характеристики активно використовують такі поняття як "епоха" й "цивілізація". Соціальне утворення формації розвивається через діяльність людей. Кожне нове покоління, вступаючи в життя, розпочинає з того рівня, який досягнуто попередниками. Отже діяльність нового покоління певною мірою задається наявними об'єктивними передумовами, які визначають не лише характер, а й спосіб діяльності, форми соціальної активності. Проте кожне нове покоління не просто повторює соціальний досвід попередніх поколінь, а й реалізує власні інтереси і потреби.

У процесі історичного розвитку держава постійно змінюється. Новий спосіб виробництва викликає до життя і новий тип держави, який проявляється у формі конкретної організації державної влади.

Соціальний прогрес і концепція суспільно-економічної формації Маркса в тій її частині, в якій йдеться про обов'язковий перехід людства від капіталізму до соціалізму, історично не підтверджується. Логічно й те, що деталі більше уваги приділяється альтернативним концепціям і теоріям: "постіндустріального суспільства", "інформаційного суспільства" та ін.

Долаючи нетерпіння і нетерпимість, людство шукає оптимальні відношення регламентації свого життя, підтверджуючи тезу про суспільство як систему, що розвивається. Таким чином суспільство розвиває й удосконалює всі сфери свого життя, в тому числі й економічну.

Наук кер. – доц. Лебідь А.Є.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СУБКУЛЬТУРИ ЕМО GENDER ASPECT OF EMO SUBCULTURE

Попова К.С., студентка групи ПР-41

Внаслідок глобалізаційних та інтеграційних процесів в Україні активізувався такий неформальний молодіжний рух як субкультура емо. Шаблонні світоглядні установки субкультури продукують виникнення стереотипів, в т.ч. і гендерних, які, однак, реалізуються не у традиційному сприйнятті людини як представника статі, а призводять до нівеляції статі. Унісекс стає не просто одягом, а стилем життя, що негативно позначається на гендерній ідентифікації.

As a result of globalization and world integration the emo informal movement becomes more and more popular in Ukraine. Standard world-outlook ideas cause the appearance of stereotypes that realize not only in traditional understanding of a man's sex but lead to the phenomenon of leveled sex. Unisex isn't just clothes but a way of life and it influences badly gender identification badly.

1. Субкультура – це добровільне, неорганізоване об'єднання людей, найчастіше молоді, за музичними та мистецькими інтересами. Учасники субкультур відрізняються світоглядом, який часто суперечить суспільній моралі, та наявністю штампів у поведінці та одязі [4, 121]. Субкультура це явище соціальне (як неформальна група), культурне (пошук самовираження через культурні явища), психологічне та історичне (співвіднесеність з історичним процесом та розвитком людства).

2. Субкультура емо (від англ. *emotional* - емоційний) є типовою „музичною” субкультурою, тобто об'єднанням людей за музичними інтересами. Через те, що емо-рух представлений в основному підлітками, їх називають емо-кідами (від англ. *kid* – дитина). Їх світогляд є похідною особливостей відповідного музичного жанру, що характеризується ліричністю, ритмічністю, емоційністю виконання: голос часто зривається на крик, присутні елементи скриму. Типовими сучасними представниками емо є такі групи як The Used, Funeral For A Friend [8]. Ідеологію емо було сформовано на основі світогляду субкультур, що передували ним, запозичивши у хіпі потяг до вільного самовираження, у панків протест проти буденного сірого життя та культ суїциду як вищої форми вираження емоцій у готів.

Під, так званою, ідеологією емо ми розуміємо: 1) прагнення до вільного вираження емоцій через контрастні зміни настрою незалежно від оточення. Часто це жага заявити про себе, протистояння несправедливості; 2) відчуття складності та несправедливості світу, відчуженості стає причиною депресій, які, як правило, супроводжуються публічним невдалим суїцидом та сльозами, що є свідченням поверховості емо-руху; 3) естетизоване, інфантильне сприйняття навколишнього світу, що відмежовує від реальності [3, 21]; 4) віра у романтичне та сентиментальне кохання, часто гомосексуальне; 5) запозичений у хардкору Стрейт Едж, тобто, дотримання здорового способу життя заради духовної гармонії [8]. Емоційний протест проти шаблонної поведінки виникає через

нерозуміння своєї відчуженості від сучасного світу, шалений темп розвитку якого, глобалізація та стрімкий потік інформації, вимагають швидкої адаптації до змін. Роль особистості втрачає свою вагу, так як її сприймають лише як різновид інформації або робоче місце [1, 7].

3. Стандартизованість та відсутність глибини світосприйняття обумовлює виникнення стереотипів, зокрема гендерних, під якими ми розуміємо набір консервативних, загальноприйнятих норм і суджень, які стосуються статусу чоловіків та жінок, норм їх поведінки, мотивів вчинку, характеру потреб [2, 304].

Підкреслена, надумана емоційність та сентиментальність спричинюють поширення чоловічого інфантилізму, який хоча й відверто суперечить стереотипу сильного чоловіка, є знаком ожіночення, що, однак не применшує значущості та керівної ролі чоловіка у суспільстві. Власне ожіночення, страх бути незрозумілим та, відповідно, пошук розуміння у своєму відокремленому середовищі і почуття відчуженості стають причинами поширення гомосексуальності, особливо чоловічої, серед емо та культивуації образу метросексуала, тобто чоловіка, який приділяє багато уваги своїй зовнішності. Недарма найважливішу роль в житті емо-кіда відіграє імідж: домінування чорного кольору - символ болю та депресії; комбінації чорного і рожевого (червоного) - символ любові до контрастів; аксесуари яскравого кольору, здебільшого рожевого [8]; стиль унісекс, що нівелює гендерні відмінності [6].

Стиль одягу є збірним стилів панків, хардкорщиків, готів та скейтерів. Найчастіше це варіант унісекс – завужені джинси (найчастіше чорні), футболка з яскравим малюнком, класичний елемент верхнього одягу – піджак, часто з великою кількістю значків, велика сумка – часто розмальована та прикрашена брелоками, значками, іграшками.

Увага до дрібниць, у емо це аксесуари – різнокольорові значки з символікою емо-груп, шарфи у шахову чорно-білу клітинку, різноманітні брелоки – часто фігурки персонажів з мультфільмів, що вказує на сентименталізм, традиційно характерний для жінок.

Проте якщо проблема інфантильності чоловіка підтверджується як елемент загальної тенденції, то жіноча інфантильність поглиблюється, затверджуючи та розповсюджуючи стереотип жіночої пасивності, плаксивості, схибленості на зовнішньому вигляді та залежності від своїх емоцій, які є

визначальними рисами жіночого стереотипізованого світосприйняття [2, 37]. Це є свідченням феномену нівеляції статі, яке у субкультурі поглиблюється через її масовість та бажання підлітків триматися у групі з певною визначеною моделлю поведінки. Особливо це стосується гендерних ролей, виникнення яких часто вмотивоване комплексами. Крім того, нейтралізація гендерних відмінностей є також свідченням протесту проти існуючих та закріплених історією гендерних ролей. Стиль унісекс, якому емо надають перевагу, є іміджевою реалізацією феномену нівеляції статі. З одного боку це підлітковий протест проти природи, а з іншого це наслідок загостреного відчуження, яке посилює потяг до натовпу, в яких це почуття, навпаки, розвивається.

Зрештою, в емо-культурі унісекс стає не символом рівності однаково сильних статей, а знаком їх ідентичної пасивності та інфантильності, що є натяком на негативну тенденцію інертності, втомленості та декадансу людства.

Список використаних джерел:

1. Аркадьев Г.И. Проблемы современных подростков в пространстве информационных технологий // Личность на пороге XXI века. - М.: Прометей, 2001 - С. 6-10.
2. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія. Навчальний посібник. - К.: видавничий центр „Академія”, 2004 – 308 с.
3. Гусейнов А.А. Этика и мораль в современном мире. Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. №1, 2001. С. 18-26.
4. Слюсаревский Н.И. Субкультура как объект исследования// Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. – № 3. – С.117 – 127.
5. Щепанская Т.Б. Традиции городских субкультур // Современный городской фольклор. - М.: РГГУ, 2003.
6. Минаев Е.В. Нейтраллизация гендерных отличий в молодежной субкультуре (на материале романа Аркадия и Бориса Стругацких „Отель „У погибшего альпиниста””) – http://litera-dahaha.ru/index18_full.htm

Довідникова література

7. Словарь гендерных терминов owl он-лайн - www.owl.ru/gender/108.htm
8. www.wikipedia.org.ua

Нуак. кер.- к.філос.н., доц. Козинцева Т.О.

ДЕЩО ПРО ПРОБЛЕМУ ІСНУВАННЯ У МЕТАФІЗИЦІ

Кобяков О.М., доцент, к.т.н.,

Долгодуш А.І., студентка гр. Е-72

Жак Марітен, видатний французький медієвіст, так оцінював значущість питання існування в теорії реального буття: метафізик «повинен зануритися в існування, щоразу більше заглибитися в нього через найвиразніше чуттєве і естетичне споглядання, а також через досвід страждань і переживання екзистенційних конфліктів».

Дорога до точного визначення існування була довгою і крученою. Платон протиставляв дійсне існування (ontos on – ідеї) становленню (me on - існування на межі неіснування, небуття щодо ідеї), вічне – минучому, незмінне – змінному. «Є» у Платона набуває трьох значень: 1) як зв'язка («квітка є червоною»; 2) як знак ідентичності; 3) як «є» екзистенційне.

Аристотель натомість був свідомий специфіки існування, але питання щодо сутності (що це таке?) мало у нього пріоритет, а саме у перспективі способів існування – субстанції і акциденцій. Аристотель не осягнув принципової ролі існування у бутті через такі системні припущення, як теза про вічність світу і матерії. Сам час був у нього аргументом на користь вічності світу: час є мірою руху у термінах «перед тим» і «потім». Через це аристотелівська візія буття залишається есенціалістичною, світ у Стагірита є світом конкретних змістів - природ, що осягаються у дефініціях. Існування натомість «не ущільнюється» у поняттях, не піддається дефініції, з огляду на вічність і несотвореність світу є настільки очевидним, що не привертає уваги античних мислителів.

Старт метафізики існування був зумовлений необхідністю «філософської підтримки» нових монотеїстичних релігій. Безперечним кроком уперед був поділ буття на сутність і існування, здійснений арабськими і єврейськими послідовниками Аристотеля під впливом істини Одкровення про створіння світу Богом як Абсолютним існуванням з нічого. Першість у цій «метафізичній революції» належала Авіценні. Концепція creatio ex nihilo, по-перше, окреслює радикальну різницю між Творцем і створінням, яка знищує всі підстави теорій вічності світу, деміургічних і еманационістських космогоній, а по-друге, виводячи світ з нічого, робить його екзистенційно новим, похідним у своєму існуванні і водночас існуючим реально.

Втім у Авіценні існування не субстаційне, а акцидентальне. Ця малопомітна для нашої традиційної філософії обставина фатально відгукнулася у пізньому середньовіччі і філософії Нового часу, викликавши до життя есенціалізацію теорії буття у І. Дунса Скота і Ф. Суареса, а через них – концепцію буття як можливості у Хр. Вольфа і гегелівське поняття буття як безсенсовної порожнечі, яка осмислюється у діалектичній суперечності з небуттям лише у синтезі становлення.

До того ж ця лінія зазнала ще одного «розгалуження» у суарезіанській метафізиці, яка дала привід її адепту Р. Декарту здійснити радикальний поворот від реального буття до суб'єктивного поняття буття, і ця раціоналістична течія разом з її сенсуалістичною суперницею врешті стала жертвою гільйотини кантівського критицизму.

Але існувала й інша лінія європейської метафізики, яка не зрадила об'єктивності і реальності плюралістичного розуміння буття попри будь-які спроби його монізації. Ця лінія пов'язана з ім'ям Фоми Аквіната, який обґрунтував нове розуміння існування як вищого акту субстанційного буття. Проти Авіценні і подальшої есенціалізації буття томізм стверджує, що не існування виникає з буття, а буття з існування.

«Бути» існуванням і «бути» сутністю – це два нетотожні між собою компоненти буття. Зведення існування до сутності призводить не лише до численних труднощів, але й прямо до абсурду: якщо можна було б звести існування речі до її змісту, то воно б стало «властивістю» даної речі. Але це не так, бо сутність речі досягається і без такої «риси» як існування. Якби існування було рисою сутності, то остання не досягалася би без існування. Більш того, повинні були б існувати абстракції, що мали б якусь детерміновану сутність.

І навпаки, якщо сутність звести до існування, то це б призвело до ще більшого абсурду у формі абсолютного монізму, бо існування саме по собі не є жодним визначеним змістом. Воно реалізується лише через дійсний зміст, конституційований різноманітним набором чинників – складових. Якби відтак усі змісти речей звести до самого існування, то зникла би будь-яка різниця між речами, і все було б лише самим існуванням.

Існування є засадничою таємницею, котра нас оточує, і це відбувається тому, що досліджуючи існування як предмет першої філософії, ми самі в той чи інший спосіб існуємо.

КАФЕДРА ІСТОРІЇ АРХІТЕКТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Азанова К., студентка групи Ю-75

З глибини віків від своїх предків, стародавніх русичів, успадкували українські майстри чудове мистецтво дерев'яних споруд, різьблення по каменю, мурування цегли. Тисячолітні традиції жили і живуть ще й до наших днів в українській народній архітектурі, а в муруваній вони змінюються відповідно до розвитку світової архітектури. Архітектори того часу, спираючись на національні традиції, зводили неповторні будови.

Блискучими сторінками світової архітектури стали здобутки архітекторів Київської Русі: Десятинна церква та Софійський собор у Києві, Спаський собор та П'ятницька церква в Чернігові, Успенський собор та церква Пантелеймона в Галичі, церкви в Путивлі, Новгород-Сіверському та багато інш. Високого рівня досягло містобудування, будівництво князівських та боярських хоромів, оборонних споруд .

Першим християнським кам'яним храмом в Київській Русі була Десятинна церква, споруджена у 989-996 рр. Характер її мурування та пропорції плану, безперечно, підтверджують участь візантійських майстрів, про що свідчить літопис. Десятинну церкву добудовано в XI ст., за часів Ярослава Мудрого, а зруйновано татарами у 1240 р. До наших днів споруда не дійшла. Однак завдяки археологічним дослідженням можна визначити її типологічні й конструктивні риси.

Близько 1036 р. Мстислав, який став князем у Чернігові, будує там Спаський собор. Будівля собору тринефна, витягнута із заходу на схід. Особливістю собору є восьмистовпний тип плану і переміщеної, в зв'язку з цим, на геометричний центр, головної бані. Західна частина собору - нартекс - чітко відділена від центральної частини. З північного боку до нього прилягає могутня циліндрична вежа, в якій розташовані сходи, що ведуть на хори. З південного боку, як встановлено розкопками, було збудовано хрещальню, що являла собою маленьку триапсидну капличку .

Урочистий вигляд має собор і всередині. У композиційному рішенні всієї будови домінує поздовжня вісь, яка в середині підкреслюється тим, що бокові відгалуження архітектурно-просторового хреста відгороджені від центрального нефа аркадами, які спираються в нижньому ярусі на мармурові (обкладені цеглою в пізніші часи) колони, а у верхньому - на восьмигранні стовпи. Таке відгородження бокових відгалужень просторового хреста собору надає його внутрішньому

просторові базилікального вигляду, при тому, що вся будова хрестовобанева, так само, як і Десятинна церква у Києві. Певно, саме Десятинна церква і стала зразком для будівлі Мстислава. Від давнього декоративного вбрання собору збереглися різьблені шиферні плити на хорах, що є цікавими зразками художнього різьблення в Київській Русі.³

Частково збереглися й фрагменти фрескового розпису храму .

Значну роль у складанні певних рис архітектури кінця XII — початку XIII ст. відіграють потреби нових замовників - міського населення, яке з ростом ремісничого виробництва і торгівлі все більше починає впливати на життя. Церква стає не тільки храмом, а й окрасою міста. Інтенсивно розвивається будівельна техніка, виникають нові конструктивні прийоми. Все це нагадує ті умови, за яких в Західній Європі виникла готична архітектура, і, безперечно, архітектура Київської Русі цього часу є еквівалентною готичній архітектурі, так само як архітектура попереднього етапу - романській.

Як бачимо, архітектура Київської Русі, не гублячи власних традицій та індивідуальних рис, відповідає світовому архітектурному процесу і розвивається в його контексті.

Необхідно повернути первісні форми спорудам, спотвореним пізнішими перебудовами та реставраціями; в першу чергу це стосується форм верхів, які можна відновити за докладно опрацьованою методикою В.Безякіна і О.Граужиса. Це стосується Катерининської церкви 1715 р. в Чернігові, Успенського собору кінця XVII ст. у Новгороді-Сіверському, Спаського собору 1720 р. в Прилуках, собору Фролівського монастиря 1732 р. в Києві та інш.

¹ Сучасний стан і завдання вивчення розвитку церковно-історичного краєзнавства на Чернігівщині у другій половині XIX - на початку XX ст. // Історія релігій в Україні: Тези повідомлень VI круглого столу. - Львів, 1996. - С.49

² З історії вивчення церковної старовини на Чернігівщині наприкінці XIX - на початку XX ст. // Україна на порозі XXI століття: актуальні проблеми історії: Збірник наукових праць. - К., 1999. - С.132

³ Легенди про заснування Чернігівських монастирів у "Історико-статистическом описании Черниговской епархии" Філарета Гумілевського // Людина, суспільство, культура: історія та сучасність: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 80-річчю Чернігівського державного педагогічного інституту. - Чернігів, 1996. - С.48-50.

Науковий керівник – асист. Німенко Н.А.

СПРОБА СКЛАДАННЯ ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНОГО СЛОВНИКА НА ТЕМУ “ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЧАСІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ”

Ричкаль С., студент групи ЮМ-73

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - “Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)”.

Період перебування українських земель під владою Речі Посполитої є одним із етапів процесу державотворення в Україні.

Метою даної роботи є спроба скласти короткий історико-юридичний словник на тему “Юридична термінологія часів Речі Посполитої”. Він допоможе ознайомитися з державно-правовими інститутами, органами державної влади (центральними і місцевими) тощо. Якщо брати до уваги лише державні структури цього періоду, то можна визначити два основних напрямки, за якими формувати словник: 1) органи влади та 2) судова система.

Перший напрямок - “Органи влади” - можна умовно поділити на три підрозділи: вищі органи влади, місцеві органи влади і самоврядування, органи управління у містах з маґдебурзьким правом.

Другий напрямок - “Судова система” - також поділяємо на три підрозділи: державні суди, недержавні суди, церковні суди.

До кожного з зазначених пунктів можна зробити певний набір понять і термінів, які б знайомили з їх складовими елементами. Так, до вищих органів влади відносимо поняття “король”, “Великий вальний сейм”, “сенат”, “посольська ізба”. До місцевих органів влади і самоврядування - “сеймаки” та їх різновиди (“посольські”, “релігійні”, “депутатські”, “елекційні”, “генеральні”, “контурові”), “сільський схід”. До органів управління у містах з маґдебурзьким правом - “магістрат”, “міська рада”, “лава”.

Розглядаючи судову систему періоду Речі Посполитої, до державних судів відносимо поняття “королівський суд”, “коронний трибунал”, “земський суд”, “підкоморський суд”, “городський суд”. До недержавних судів - “котний суд”, “вотчинний суд”, “поточний суд”, “вилкожений суд”, “цеховий суд”, “триписський суд”, “суд для іногородців”. До церковних судів - “духовний суд”, “домініанський суд”.

Набір понять можна розширити, додаючи, наприклад, назви посадовців, які представляли той чи інший орган влади чи судову установу. Це зробить словник більш повним і максимально інформативним.

Науковий керівник – асист. Німенко Н.А.

ДО ПИТАННЯ ЗАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Бабич О., студент групи ІН-51

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)".

Ступінь інтенсивності процесів містобудування поряд з іншими факторами значною мірою визначала темпи формування державної території Давньої Русі у тому чи іншому її регіоні. Найбільша кількість міст Київської Русі концентрувалася у територіальних межах Київської землі - 79 з 414 зафіксованих джерелами міст¹.

Виникнення і розвиток значної кількості міських центрів Київської землі було обумовлено високим порівняно з іншими давньоруськими землями рівнем розвитку тут виробничих сил та відносин. Цьому також сприяли природньо-географічні умови Дніпровського Правобережжя; наявність розгалуженої мережі водних комунікацій і т.п.

Відсутність таких умов на лівому березі Дніпра певною мірою відобразилося на кількості та характері міських центрів, що тут виникали. Саме тут була Дніпрово-Деснянська рівнина, що використовувалася кочовиками для проникнення у південноруські землі.

Поряд з іншими факторами, ця обставина обумовила зростання на Середньодніпровському Лівобережжі головним чином укріплених фортець. Основна маса міст зосереджувалася здебільшого в області Чернігівського Полісся².

Але заселення лівобережжя Київської Русі відбувається, причому досить активно. Через цю територію пролягали значні торгові магістралі. Головною трасою, що визначала східний напрям зовнішніх торговельних зв'язків Південної Русі VIII-X ст., був Деснянський шлях. У верхів'ях Десни і Сейму він розділяється на два рукава.

Один з них, так званий хазарський шлях, течією Сіверського Донця зв'язувався з басейном Дону і Приазов'ям. Другий -

булгарський шлях - течією Десни і Сейму доходив до верхів'я Оки, де зливався з Волзьким торговим шляхом.

На Дніпровському Лівобережжі територія “Руської землі” проходила від межиріччя Снову і Десни, нижнього Посейм'я до межиріччя Сули й Псла³. Землі ці повністю належали сівер'янам.

З появою князівських столів у Чернігові та Переяславі відбулося становлення територіальних кордонів Київської землі на лівому березі Дніпра. У другій половині XI-XII ст. у соціально-економічному житті Лівобережжя спостерігався підйом, що виражався в інтенсифікації князівського, а потім і боярського землеволодіння, удосконаленні культури землеробства, зростанні міських центрів.

Все це служило важливою передумовою формування обласних територій, що концентрувалися навколо Чернігова і Переяслава. Зростаюча економічна і політична могутність лівобережної феодальної знаті стала головним фактором, що визначав розвиток цього процесу⁴.

¹Тихомиров М.Н. Древнерусские города. - М., 1959. - С.286, 296-297; Рычка В.М. Формирование территории Киевской земли (IX - первая треть XII в.). - К., 1988. - С.14.

²Рычка В.М. Указ. соч. - С.14-15.

³Насонов А.Н. “Русская земля” и образование территории Древнерусского государства. - М., 1951. - С.28-46.

⁴Рычка В.М. Указ. соч. - С.74.

Науковий керівник – асист. Дегтярьов С.І.

АРХІТЕКТОРИ СУМЩИНИ

Зубченко М., студентка групи Ю-75

Сумщина – мальовничий куточок, де приємно перепочити у затінку дерев на алейці влітку, пройтися містом, насолодитися чудовими парками, будівлями, відвідати витончені церкви, що є дивовижними. До всього цього, що милує нас око ми безперечно звикли, адже ще з дитинства вивчили більшість будівель, які нас скрізь оточують.

Проте ми не часто згадуємо імена тих людей, які саме і зробили наше місто таким прекрасним. Особисто я б хотіла згадати таких

архітекторів Сумщини, як М.Ф.Алфьоров (1778-1840), В.Б.Биков (24.6.1957), А.П.Волошенко (1883-1953), О.М.Гінзбург (1876-1949), І.Г.Григорович-Барський (1713-1785), А.Л.Гун (14.4.1841-1920), А.І.Дейнека (20.5.1930), Є.М.Карабін (21.1.1899-1939), Джакомо Кваренгі (20.10.1744-18.2.1817), М.І.Ловців (1850-1907), М.К.Мосцепанов (1740-1797), О.О.Паліцин (1749-1816), В.М.Покровський (1864-1917), С.П.Тимошенко (23,1,1881-6,7,1950), Л.М.Тюльпа (15.8.1922-1.3.1994), П.М.Чаговець (12.6.1937), Д.М.Чечулін (9.8.1901-29.10.1988) та багато інш.

Але особливо хотілось би зазначити надзвичайну цінність вкладу у розвиток архітектури Сумщини деяких з них, так В.Б.Биков є автором церков Різдва Пресвятої Богородиці у місті Білопілья, каплиці Тихона Задонського, що на подвір'ї Іллінської церкви міста Суми, за його проектом збудована надбрамна дзвіниця Преображенського храму в місті Кролевець.

А.П.Волошенко відзначився тим, що одна з вулиць міста Рмни названа його іменем. О.М.Гінзбург розробив проект Харківського іподрому та втілив його вжиття, а також спорудив ряд житлових будинків. І.Г.Григорович-Барський звів у Києві міський водогін на подолі з фонтаном «Самсон». А.Л.Гун спорудив палац Терещенка у Києві та Анастасіївський собор у Глухові. А.І.Дейнека являється заслуженим архітектором УРСР. Я.І.Денисенко сприяв зведенню житлового будинку № 32 по вулиці Кооперативній. За його проектами збудована дзвіниця Преображенського собору та Іллінська церква в Сумах.

За проектами М.І.Ловцова споруджено Благовіщенський собор у Харкові та здійснено проект реконструкції Спасо-Преображенського собору в місті Суми. В.М.Покровський очолив проект комплексу Пантелеймонівського монастиря та інш.

Це лише не великий список тих визначних досягнень, зроблених нашими братами по крові – сумчанами. І саме завдяки таким людям лине слава Сумської області на всю Україну.

Тож ми повинні пишатися, що маємо таких співвітчизників, а також від усього серця подякувати їм за те, що вони розбудовуючи наше місто, роблять наше життя зручнішим, прекраснішим і дарують змогу естетичної насолоди від їх творинь.

Наук. кер. - асист. Німенко Н.А.

АКТРИСА Г.П.ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА (матеріали до біографії)

Бегменко В., студентка групи Юм-72

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська (Ковтуненко) народилася 8 лютого 1856 р. в с.Срібне, нині село міського типу Чернігівської області. Неперевершена "радісна актриса", як називав її М.Кропивницький, з сім'ї дрібного поміщика¹. З раннього дитинства в серці Ганни зародилася любов до українського фольклору. Цей культурний внесок у світогляд актриси зробила її нянька-кріпачка К.Забіла, яка була знавцем української пісні і навчила Ганну великій кількості приказок і прислів'їв². У 8-річному віці Ганна стала ученицею Прилуцького приватного пансіону, в якому вона провчилася 1 рік. У 1865 р. Ганну віддали до Київського інституту благородних дівиць, який вона закінчила у 1874 р.

Проживаючи в Києві дівчина зацікавилася театральним мистецтвом та почала планувати вступ до консерваторії. На заваді став П.Ковтуненко - батько Ганни, який віддав дівчину заміж за поміщика Затиркевича, старшого за неї на 20 років. Бувши заміжною господинею маєтку вона не забувала про театр і навіть брала участь в аматорських виставах. Вона вела активний спосіб життя. Була завжди в центрі уваги на роменських дворянських балах.

У 1883 р. Ганна Петрівна покинула поміщицьке життя і почала серйозно займатися акторською діяльністю.

У трупі корифеїв українського театру вона реалізувала себе в ролях сварливих баб та жартівливих молодниць. 20 травня 1883 р. молода актриса дебютувала на професійній сцені у виставі М.Старицького під прізвисьмом Прилуцька. Безмежний талант, любов до української мови та знання життя народу допомогли актрисі зайняти провідне місце у трупі.

Вчителем Ганни Петрівни став М.Кропивницький, про якого вона завжди дуже тепло відгукувалась. Адже саме він визначив її амплуа, розгледів в ній неймовірний талант. Вона як ніхто інший могла чітко зіграти дуже яскравих та емоційних героїнь. Г.Затиркевич завжди майстерно передавала свою роль, доносячи до глядачів всю багатогранність людської душі. Вона робила це з правдою і тактом.

У Петербурзі у 1886 р. Ганна зіграла роль лихої свекрухи з *“Безталанної”* І. Карпенка-Карого, після чого російський критик О.Суворін написав: *“Це її краща роль...”*. Але не менш яскравою стала її роль баби Рандички з водевілю *“По ревізії”*. Боса, кругленька бабця з заплющеним оком та підв’язаною щелепою викликала у глядачів сміх.

Виконуючи різноманітні ролі вона повністю перевтілювалася. *“Радісна актриса”* змінювала не лише зовнішню маску, а й психологічний стан. Ганна Петрівна мала якусь принадну особливість, яка з потужною силою привертала до неї увагу глядачів. *“Її чарівна усмішка і виразні сірі очі ніби опромінювали все навколо”* - писав старий театрал П.Коваленко.

Затиркевич-Карпинська була авторитетною особою у трупі, особливо серед молоді. Вона сама була дуже дисциплінованою, приходила на репетиції за годину до початку. Молоді актори почали просто соромитися запізнюватися, адже негарно примушувати чекати пані Г.Затиркевич-Карпинську.

Вона мала багато друзів, була товариською та турботливою. Для молодих акторів і артисток була другою мамою, допомагала багатьом сім’ям. Сама вона мала тільки одну доньку, але її любові та материнської турботи вистачало і на сиріт, яких вона виховувала та давала їм посаг зі свого майна.

Після подій Жовтневої революції актриса була задіяна в театрі М.Садовського, а у 1919 р. - в першому Державному народному театрі під режисурою П.Саксаганського.

В Ромнах у 1920 р. було створено театр, до якого запросили й Затиркевич-Карпинську. Але її продуктивність сил почала поступово падати. Вона була втомленою від своїх недуг: тиф та запалення легенів. Померла видатна актриса 12 вересня 1921 року у Ромнах.

¹ Затиркевич-Карпинська (Ковтуненко) Ганна Петрівна // Сумщина в іменах: енциклопедичний довідник. - Суми, 2003. - С.166-167; Митці України: Енциклопедичний довідник. - К., 1992. - С.262; Мистецтво України: Біографічний довідник. - К., 1997. - С.258.

² Волошин І.О. Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська // Українська Радянська Енциклопедія. 2-е видання. - Т.4. - Київ, 1979. - С.220.

Наук. кер. – асист. Федченко Л.А.

ДОКТОР МЕДИЦИНЫ НИКОЛАЙ ЕПИФАНОВИЧ АКАЦАТОВ (1860-1933)

Васильев К.К., *доктор мед. наук, профессор*

Судьба доктора Акацатова типична для интеллигента жившего на переломе двух эпох: императорский и советской. Он разделил судьбу той старой (императорской) интеллигенции, которая не пожелала жить под большевиками и ушла в изгнание.

Он родился 12/24 марта 1860 г. в православной семье коллежского регистратора. Среднее образование получил в Ришельевской гимназии в Одессе, окончив ее в 1881 г. После этого получал высшее на медицинском факультете Императорского университета Святого Владимира в Киеве, в котором окончил курс со степенью лекаря в 1887 г.

Затем с целью специализации доктор Акацатов посещал клиники Киевского, Харьковского университетов и Императорской Петербургской военно-медицинской академии (ИПВМА). С марта 1890 г. он исполняющий действия городского врача в Новомиргороде Херсонской губернии (ныне в Кировоградской обл. Украины). Со следующего года он на военно-медицинской службе: младший врач 20 драгунского Ольвиопольского полка, в 1894 г. переведен младшим врачом Керченского местного лазарета, а 18/30 сентября 1894 г. уволен в запас чиновников военно-медицинского ведомства.

С 1895 г. Н.Е. Акацатов городской врач в Бердичеве (Киевская губ., ныне Житомирская обл.), а с 1897 г. - врач окружной лечебницы в Сквире (Киевская губ., ныне Киевская обл.). Работая в Сквире, принимал участие в деятельности Акушерско-гинекологического общества в Киеве (председатель – проф. Г.Е. Рейн), действительным членом которого он становится 31.10/12.11.1898 г. На заседаниях общества им был сделан несколько сообщений: «Случай полного разрыва матки с выхождением плода в брюшную полость. Чревосечение. Выздоровление» (30.09/12.10.1898), «Случай многоплодной беременности тройнями» (31.03/12.1899), «Вагинизм у новобрачной на почве папиллом наружных частей» (30.04/12.05.1899).

В 1899 г. доктор Акацатов стал сверхштатным младшим медицинским чиновником при медицинском департаменте Министерства внутренних дел и в том же году был откомандирован в ИПВМА для научного усовершенствования. К этому времени – с

1900 г. - кафедру акушерства и гинекологии в Академии занял приехавший из Киева Г.Е. Рейн. На предложенную профессорам тему, под его руководством и на руководимой им кафедре Н.Е. Акацатов подготовил диссертацию на степень доктора медицины («К вопросу об обеспложивании рук»), успешная защита которой состоялась в той же Академии в 1901 г. С 10/13 декабря этого же года он помощник врачебного инспектора Приморской области во Владивостоке. В 1910 г. вышел в отставку по прошению с пенсией, последний чин – статский советник. После этого он вольнопрактикующий врач во Владивостоке и Петербурге.

Н.Е. Акацатов участник первой мировой войны. Был главным врачом полевого госпиталя, после контузии переведен в медицинское управление Северного фронта. Был и врачом Измайловского полка. В 1918 г. мы видим его уже в Петрограде, затем он уехал на Дальний Восток, откуда с наступлением большевиков переехал в Египет, где, получив право практики, практиковал в течение года, а за сим, вследствие болезни жены, не выносившей климата, переехал в Королевство Сербов, Хорватов и Словенцев (с 1929 г. Королевство Югославия). Работал в Ади, Дарди и Молу (1924-1926). Затем доктор Акацатов вольнопрактикующий врач в Белграде и одновременно - в 1927-1933 гг. - вел прием в амбулатории Русского общества Красного Креста (старая организация). В сентябре 1928 г. он принял участие в работе IV Съезда русских академических организаций за границей (Белград), на который представил сообщение «Амебоизм и фагоцитоз в освещении физико-химических законов». Всего Н.Е. Акацатов автор нескольких десятков опубликованных научных трудов по различным проблемам медицины. В эмиграции помещал свои работы на страницах русских берлинских журналах - «Практический врач» (1925, 1927) и «Врачебное обозрение» (1928).

Был женат на Зинаиде/Зиновье Цезаревне Акацатовой, урожденная Гадамская (†21.10.1925, Земун, Югославия, погребена там же), православная. Дети: дочь Вера (род. 20.03/1.04.1888), сыновья Павел (род. 10/22.05.1886) и Николай (род. 11/23.09.1889).

Доктор медицины Акацатов скончался 2 июня 1933 г. в Белграде и был погребен на 90 участке Нового белградского кладбища. Над его могилой детьми его был поставлен надгробный крест, который до сих пор обозначает место вечного упокоения доктора-изгнанника. В 1998 г., за год до бомбежки ее городов авиацией США, я посетил

Сербию и совершил паломничество по местам захоронения наших соотечественников. Сделал и снимок его надгробия.

В появившемся после кончины Н.А.Акацатова некрологе в журнале «Часовой» написано: «С воинскими почестями Белград похоронил доктора Николая Елифановича Акацатова, долгое время бывшего врачом Измайловского полка.

Покойный Н.Е., умерший уже в преклонном возрасте, до конца жизни сохранил ясный ум и глубокий интерес к науке и к общественной жизни. Перу его принадлежит целый ряд научных работ. Но д-р Акацатов не замыкался в круг научных и профессиональных интересов – он был деятельным членом Союза русских писателей и журналистов и принимал живейшее участие во всех его собраниях.

Покойный Н.Е. оставил письмо, глубоко тронувшее всех русских людей. В этом письме он говорит:

«Боюсь, чтобы после смерти не нашлись люди, мною обиженные. Зла умышленно я никому не делал, а если кого обидел, то прошу простить и не поминать лихом. Умирая, я унесу с собой наилучшие чувства, питаемые мною к Сербскому королю, Его Величеству Александру I. Благослови Его Господь! Близких людей я обнимаю искренно и желаю счастливо и дальше бороться с невзгодами».

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОЧНИКИ

1. Российский государственный военно-исторический архив. - Ф. 546. - Оп. 2, т. 2. - Д. 7848. - ЛЛ. 1-11об.
2. Материалы для библиографии русских научных трудов за рубежом. - Вып. 1. - Белград, 1931. - С. 5; Вып. 2. - Белград, 1941. - С. 5.
3. Доктор медицины Николай Елифанович Акацатов // Русская эмиграция. 1920-1930. Альманах. - Белград, 1931. - Вып. 2. - С. 42-43 (портрет).
4. Доктор Н.Е. Акацатов. [Некролог] //Часовой (Париж). - 1933. - № 106. - С. 30 (без подписи).
5. Литвињенко С. Руски лекари у Србији и Цзној гори. - Београд, 2007. - С. 108.

ВОЛОДИМИР ТИМОШЕНКО: ПОГЛЯД НА АМЕРИКАНСЬКУ ОСВІТУ КІНЦЯ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.

Власенко В.М., кандидат історичних наук, доцент

Серед вітчизняних науковців, які відзначилися на ниві світової науки й освіти, поважне місце належить уродженцю Конотопщини Володимирі Прокоповичу Тимошенку (1885-1965). Він закінчив Роменське реальне училище, Петербурзький політехнічний інститут, де слухав лекції М.Ковалевського, П.Струве, М.Туган-Барановського, О.Чупрова. У 1918-1919 рр. обіймав посади заступника міністра торгу і промисловості Української держави, керуючого справами Інституту вивчення кон'юнктури УАН, був економічним референтом української делегації на Паризькій мирній конференції. З 1921 р. займався викладацькою і науковою діяльністю, був співробітником Слов'янського інституту у Празі, Українського наукового інституту у Берліні, професором Українського вільного університету і Комерційної академії у Празі, Української господарської академії в Подебрадах, Мічиганського, Корнельського і Стенфордського університетів. Саме тому його погляд на американську систему освіти кінця 20-х років ХХ ст. є цікавим і актуальним.

Наприкінці 1925 р. В.Тимошенко здобув стипендію Фонду Рокфеллера Міжнародного бюро освіти і на початку 1926 р. відбув до США з метою вивчення питань сільськогосподарської економіки і торгівлі сільськогосподарською продукцією. Після півторарічного перебування у США, де познайомився із системою вищої освіти, він повернувся до Чехословаччини і поділився своїми враженнями про американське суспільство й освіту на сторінках української емігрантської преси.

У США Володимир Прокопович відвідав більше 10 університетів різних штатів, їхні наукові інституції, дослідні сільськогосподарські станції, понад 100 ферм, ознайомився з роботою центральних федеральних установ: міністерств земельних справ, фінансів, торгівлі, бюро цenzів (статистична установа) тощо.² У Корнельському університеті написав працю про коливання цін на пшеницю на світовому ринку, за яку йому було присуджено ступінь доктора філософії.³

Система університетської освіти в США, як стверджував В.Тимошенко, не була сталою, вона розвивалася і характеризувалася

різноманітністю форм - від великих університетів східних штатів, що мали світову славу, до дрібних коледжів західних і південних штатів, які взагалі важко було порівняти з європейськими університетами.

Американський університет відрізнявся від європейського тим, що крім загальних (подібних до європейських) факультетів до його складу входили спеціальні технічні, інженерні, сільськогосподарські, економічні школи, які до певної міри забезпечували свою самостійність. Федеративний принцип державного устрою відбився і на університетській системі. Університет, як правило, перебував у невеликому містечку або на околиці великого міста. Навіть зовні заклад - це не 1-2 будівлі, де розміщені різні факультети, а скупчення окремих, часто невеликих, розташованих між парками університетської території, будівель коледжів і навіть відділів. Серед цих окремих будівель знаходилися і загальноуніверситетські установи - центральна наукова бібліотека, церква, башта-дзвіниця, студентський клуб, спортивні майданчики, стадіон на декілька тисяч глядачів.

Навколо університету або на його території розміщувалися житлові помешкання студентів і викладачів. Студентський університетський гуртожиток чи декілька будинків - це студентське братство (fraternity). Перебування у такому братстві було вигідним, оскільки серед його членів встановлювалися товариські зв'язки, які в майбутньому впливали на кар'єру. Університетське товариство підтримувалося досить тісно. Щороку на commencement - день промоції тих, хто закінчив університет, приїжджали сотні колишніх випускників університету і декілька днів поспіль брали участь у різних університетських заходах, розвагах⁴.

В американському університеті існувала й інша система управління. Найстаріші і фінансово забезпечені були приватні університети (Гарвардський, Єльський, Принстонський, Корнельський), що існували на пожертви приватних осіб. Проте створювалися і державні (не федеральні, а певного штату) - Вісконсинський, Мінесотський, Мічиганський.

Фінансово-адміністративне керівництво університетом здійснював Комітет довірених (Board of Trustees), що складався з банкірів, підприємців, політичних і громадських діячів. У приватних закладах члени комітету призначалися жертводавцями, у державних - губернаторами або парламентами штатів. Комітет запрошував президента університету, який очолював заклад та відповідав за це перед комітетом. На таку посаду

запрошували, як правило, видатних професорів або відомих громадських чи політичних діячів. За поданням президента запрошувалися декани окремих шкіл і затверджувався професорський склад університету. Професорські ради шкіл не мали виборчих прав, вони лише рекомендували президенту кандидатів та виконували лише академічні функції - відповідали за програми навчання, іспити, надання вчених звань тощо. Професура також не була обтяжена адміністративною роботою, а зосереджувалася на академічній справі університетського життя .

Особливістю розвитку університетської освіти в США, на думку В.Тимошенка, була тісна співпраця освіти, науки і виробництва. У більшості університетів країни створювалися економічні і комерційні коледжі. Їхні програми з часом розширювалися і спеціалізувалися. При коледжах створювалися наукові установи, які співпрацювали з торговцями, промисловцями, біржами, банками, одержуючи від них статистичний і бухгалтерський матеріал, що слугував основою для наукового вивчення організації і діяльності приватних підприємств.

Різноманітною була співпраця товаровиробників і науковців у діяльності сільськогосподарських шкіл. Такі школи надавали не тільки вищу освіту, але і практичні знання фермерам у формі кількомісячних курсів (восени і взимку) або "*фермерських тижнів*". Вони займалися і позашкільною освітою та пропагандою сільськогосподарських знань (extention work). Деканом школи створювалася спеціальна група на чолі з директором, яка і займалася цією справою. Часто школі була підпорядкована вся мережа дільничних агрономів, дослідна станція і показові поля графства штату. Багато в чому функції школи нагадували діяльність земств у галузі сільського господарства.

Саме тому, стверджував В.Тимошенко, професорський склад університетів був досить широкий: професори, які займалися навчанням студентів, професори, зайняті науковими студіями чи науково-педагогічною діяльністю. Так, у Корнельському університеті, що мав 4-5 тисяч студентів, було 900-1000 професорів, інструкторів, асистентів, тобто на одного представника професорського складу припадало 4-5 студентів. Відповідно викладалася велика кількість спеціальних курсів. У цьому закладі за 4 роки навчання студент мусив прослухати та скласти іспити з дисциплін, що відповідали 120 семестровим викладовим годинам. При цьому одна третина цих дисциплін була обов'язковою для всіх студентів

коледжу, а дві третини - за вибором студента. Проте, якщо студент був вільним при виборі програми своєї праці, то він був менш вільним при виконанні цієї програми. Тому робота студента скеровувалася і контролювалася науковим керівником. Іспити, що були тільки письмовими, склалися протягом семестру або одразу по його закінченні. Така система, на думку В.Тимошенка, мала як позитивні моменти, так і вади.

Окремою рисою провідних університетів США була наявність у них окремих закладів (Graduate School), що займалися навчанням бакалаврів і інженерів, які закінчили коледжі і готувалися здобути ступінь магістра (1 рік навчання) чи доктора (3 роки навчання). Їх робота, на думку професора, була надто регламентована і стандартизована. З огляду на те, що американський коледж давав менший запас знань своїм випускникам, ніж європейський, і що середня школа в Америці була нижчою за вимогами, ніж європейська, така рутинна праця для американського докторанта була необхідною⁶.

Взагалі В.Тимошенко відзначив, що у 20-х роках американська університетська система перебувала в процесі становлення і розвитку, тому європейському відвідувачу вона давала чимало цікавих спостережень, показувала певні здобутки, які можна було використати у країнах зі сталою системою університетської освіти. За кількістю студентів США випереджали інші провідні країни світу. Спостерігався величезний попит на наукові сили.

¹ Б-в. Наукова подорож українського вченого до Америки // Тризуб. - Париж, 1927. - №40. - С.6-8; Тимошенко В. Вражіння від академічного життя в З'єднаних Державах Америки // Студентський вісник. - Прага, 1928. - №2. - С.11-16.

² Б-в. Наукова подорож українського вченого до Америки. - С.7.

³ Винар Б. Економічний колоніалізм в Україні та інші праці. - Нью-Йорк-Львів-Париж, 2005. - С.251-253.

⁴ Тимошенко В. Вражіння від академічного життя в З'єднаних Державах Америки. - С.12.

⁵ Там само. - С.13-14.

⁶ Там само. - С.14-15.

ОГЛЯДИ РАДЯНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ПРЕСИ ПРО ГОЛОД 1932-1933 рр. В УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ТРИЗУБ”

Маркова А., студентка групи Юм-62

Протягом останніх двох десятиліть інтерес до вивчення голодомору 1932-1933 рр. як в Україні, так і за кордоном підвищився. Оцінку йому дали міжнародні фахові інституції та вищі органи влади України. У 1988 р. комісія Конгресу США, а наступного року міжнародна комісія юристів на чолі з професором Сандбергом визнали голодомор 1932-1933 рр. геноцидом українського народу. Ця проблема розглядалася Генеральною асамблеєю ООН. Президентом України було видано декілька указів про започаткування Дня пам'яті жертв голодомору, відзначення пам'яті померлих від голоду та визнання голодомору геноцидом проти українського народу. Нещодавно Верховна Рада України дала подібну оцінку цій трагедії.

Вийшло близько 10 всеукраїнських і понад 20 регіональних збірників документів. Незважаючи на посилення інтересу до цієї трагедії українського народу, деякі її аспекти і нині залишаються недостатньо дослідженими. До таких належить питання висвітлення голодомору на сторінках української емігрантської преси, зокрема, тижневика “Тризуб”, що виходив у Парижі протягом 1925-1940 рр., через призму радянської і зарубіжної преси.

Стисло основні тези цієї проблеми можна викласти так:

1. Стан вивчення голодомору 1932-1933 рр. в Україні на сторінках українських емігрантських видань взагалі і паризького тижневика “Тризуб” зокрема є недостатнім.

2. В цілому редакція тижневика “Тризуб” оперативно реагувала на національну катастрофу 1932-1933 рр. в Україні. Ще до її початку публікувалися огляди радянської і зарубіжної преси, які засвідчували катастрофічні зміни на селі внаслідок здійснення терористичними методами хлібозаготівель кінця 20-х - початку 30-х років, винищення заможної верстви українського селянства, примусової колективізації селянських господарств. З наближенням голодомору кількість публікацій про нього зростала.

3. Інформація про становище сільського господарства напередодні і в роки голодомору, про сам голодомор, що подавалася на сторінках “Тризуба”, була достовірною. Основними джерелами її

отримання були радянська преса, рішення радянських і партійних органів, опубліковані виступи керівників країни і республіки, листи від громадян УСРР, свідчення втікачів з СРСР.

4. За тематично-видовою ознакою публікації про голодомор можна поділити на такі групи: передовиці; спеціальні роботи, присвячені загальним питанням політики більшовиків на селі та конкретно голодомору; огляди радянської преси (рубрики “*З життя й політики*”, “*Факти й цифри*”, “*З преси*”); листи до редакції, приватні листи з України, редакційні огляди листів з України, свідчення втікачів з СРСР про голод; звернення, протести, меморандуми уряду УНР, міжнародних й українських комітетів допомоги голодуючим в Україні, українських емігрантських і міжнародних організацій щодо голоду в Україні; оголошення про проведення акцій протесту проти політики більшовиків в Україні та допомоги голодуючим.

Найбільшою за обсягом поданої інформації про голод була рубрика “*Хроніка*”. В ній без коментарів подавалися лише факти про різні сторони життя українців напередодні і в роки голодомору. Абсолютна їх більшість запозичувалася з радянської преси.

5. Огляди радянської і зарубіжної преси про голодомор 1932-1933 рр. на сторінках “*Тризуба*” є репрезентативним джерелом. У тижневику було вміщено матеріали з різних аспектів життя України кінця 20-х - початку 30-х років і про голодомор. Незважаючи на певну ідеологічну спрямованість тижневика, подані у ньому матеріали є достовірними, що реально відображали хід організації штучного голоду не тільки як засобу боротьби з приватницькою ідеологією українських селян, перетворення їх на сільськогосподарських робітників, але і методом політичного упокорення українського села. Саме еміграція вперше звернула увагу на те, що напередодні і під час здійснення колективізації розгортається боротьба з так званим “*українським націоналізмом*” і згортається політика українізації. Публікації про голодомор на сторінках еміграційної преси взагалі й паризького тижневика “*Тризуб*” зокрема, в тому числі й огляди зарубіжної і радянської преси, були найбільш інформативними і повними на той час у світі.

Власенко В. М., к. істор. н., доцент

ЧОРНА АРХЕОЛОГІЯ

Гайдін Д.

Відповідно до Кримінального кодексу України *“Умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження пам'яток - об'єктів культурної спадщини - караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років”* (ст.298)¹. Тож *“чорна археологія”* - це кримінальний злочин з метою власної наживи.

Р.Терпиловський, доктор історичних наук, археолог вважає, що значення офіційної археології полягає передусім не у збиранні унікальних знахідок, а в можливості реконструювати минуле на основі різноманітних речових матеріалів. Щоб одержати максимальну історичну інформацію, під час археологічних робіт слід виконувати численні вимоги, розроблені на етапі формування науки і сучасні, пов'язані з використанням нових технологій (аерофото- та геофізична зйомки, застосування металодетекторів, комп'ютерів тощо).

Для проведення археологічних робіт потрібен спеціальний дозвіл. По-перше, треба одержати Відкритий лист, що підтверджує кваліфікацію дослідника і видається Інститутом археології НАН України. А по-друге, потрібно мати дозвіл на проведення наукових робіт на тій чи іншій території від Міністерства культури. Його може одержати лише кваліфікований дослідник з правом на проведення таких робіт.

На мою думку, недостатній рівень культури т.зв. чорних археологів, неефективний захист історичних пам'яток і ускладнений механізм одержання дозволу на проведення археологічних розкопок призводить до того, що більшість речей потрапляють до приватних колекцій і втрачаються для науки і суспільства.

На думку О.Моці, доктора історичних наук, члена-кореспондента НАН України, завідуючого відділом давньоруської та середньовічної археології держава може вдатися до таких заходів, щоб припинити² пограбування археологічних пам'яток, яке сьогодні вже є масовим. Зважаючи на складну ситуацію в сфері захисту історичних пам'яток, велику користь принесла б розробка оціночної вартості (в національній та міжнародних валютах) окремих комплексів (укріплені і неукріплені поселення, ґрунтові і підкурганні поховання та ін.), предметів озброєння, керамічних виробів, прикрас, монет.

Ще наприкінці 1980-х років на околицях Ялти під час будівельних робіт було частково зруйновано кілька поховань I тис. до н.е. Цінність

речей з них була такою великою, що туди виїхала комісія президії АН СРСР та АН УРСР. Коли про пограбування окремих могил було заявлено до прокуратури, то директору музею задали логічне запитання: *“Скільки коштують ці знахідки?”*. Відповідь була такою: *“Такі вироби не мають ціни, з точки зору людської культури вони безцінні”*. Це правильно, але в протоколі у графі *“оціночна вартість”* з’явилася цифра... *“0”*. Отже, поки керівники адміністративних органів всіх рівнів не підпишуть охоронні зобов’язання, де будуть вказані зона, ціна об’єкта та відповідальність за його руйнування, годі чекати істотних змін у цій справі. Це стосується і приватних землекористувачів.

А торгівля історичними предметами входить до десятки найбільш прибуткових видів бізнесу в світі, і цей факт тільки *“підігріває”* інтерес чорних археологів щодо тих національних і історичних предметів, які ще не знайдені на території України³.

Щодо методів боротьби з чорними археологами, то у Румунії стародавні городища посипали алюмінієвою стружкою. Досить кількох стружок на квадратний метр, і грабіжнику не допоможе жоден металошукач. Адже він фіксує кожний шматочок металу, а перевірити усе дуже важко. Археолог з Чернігова В.Коваленко також використовує подібний метод збереження пам’яток археології.

Я вважаю, що сучасній археології не вистачає публічності, такої важливої для популяризації науки. Слід розвивати публічну археологію та менеджмент, якому, зокрема, багато уваги приділяється на Заході. На конференціях Європейської асоціації археологів один з основних тематичних блоків стосується саме проблем археологічного менеджменту, бізнесу та публічної археології, інтеграції археології в сучасне життя. Необхідно, щоб це усвідомили владні структури, оскільки археологічна спадщина - це багатство держави, гордість її громадян і важлива складова позитивного іміджу країни.

¹ Кримінальний Кодекс України. - Харків: “Одисей”, 2006. - С.157.

² Олійник Ю. Не стріляйте в археологів // http://commonuments.crimea_

³ Метелкин Н. Археология «черная» и «белая» // <http://www.zn.ua/3000/3680/35151/>

Наук. кер. – асист. Дегтярьов С.І.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА НА СЕЛІ В 1934 р. (за матеріалами газети “За колективізацію”)

Глушан О.В., асистент

Підвищений інтерес істориків до проблем колективізації й голодомору 1932-1933 рр., поява значної кількості наукових і публіцистичних робіт, присвячених їх дослідженню, публікація збірників документів і матеріалів протягом останніх років не зменшують актуальність цієї проблематики в історичній науці. І сьогодні недостатньо висвітленими залишаються питання функціонування колгоспного ладу та подальших соціально-економічних перетворень на селі в середині 1930-х років, зокрема у 1934 р. (році, на який деякі дослідники теж поширюють хронологічні рамки голоду)¹, а також питання ролі місцевої (районної) преси у реалізації цих перетворень.

Нинішній Лебединський район Сумської області в середині 30-х років перебував у складі Харківської області². У районі з 1931 р. видавалася газета “За колективізацію” як друкований орган райпарткому та райвиконкому. Редагував її А.Прокопович, а з липня 1934 р. - П.Колісниченко. Хоча зрозуміло, що редакційну політику визначали не вони, а партійні органи, насамперед, їх керівники - голова РВК Торянік, секретар РПК Тільман (з 11.07.1934 р. - Гайдук), начальники політвідділів Лебединської та Ворожбянської МТС Багров і Лінецький відповідно.

Газета “За колективізацію” на своїх сторінках висвітлювала, перш за все, проведення масової роботи в період другої п’ятирічки: організацію ударництва, соцзмагань між районами, окремими колгоспами, бригадами тощо, здійснювала показ та популяризацію кращих бригадирів, колгоспників-ударників, передовиків (занесення на так звану “Червону дошку”). Та головне своє завдання районна партійна преса вбачала у тому, щоб бути “пропагандистом, організатором і бичем по ледарях і зривачах ... виконання всіх політкампаній”³. А тому переважна більшість її матеріалів носять репресивний зміст та сповнені злості, спрямованої на хліборобів із сіл району. Красномовним підтвердженням тому є вже самі заголовки статей і матеріалів газети: “По ворожому ставляться до виконання державних зобов’язань”, “Межиріцькі базіки зривають фінплан”, “За темпи сіви не борються”, “Покарати ворогів соцтворництва” тощо. Велася спеціальна рубрика “Чорна дошка”, до якої відповідно до постанови РНК УСРР та ЦК КП(б)У від 6 грудня 1932 р. заносилися

колгоспи, артїлі, бригади, що не виконували плани хлібозаготівель, мобілізації коштів, зривали строки посівної та інших кампаній тощо.⁴

Зазначені у вищенаведених заголовках проблеми невиконання “державних зобов’язань” (хлібоздачі, м’ясоподатку, молокоподатку, мобілізації коштів тощо) та зрив посіву, косовиці, молотьби, парувальної та інших “господарсько-політичних” кампаній були зумовлені не суб’єктивними причинами - діяльністю саботажників, “підкуркульників”, інших “класових ворогів” чи бездіяльністю голів сільрад і колгоспів, які “не налагодили більшовицької роботи”, як намагалася показати редакція “За колективізацію”, а об’єктивними - наслідками колективізації і голодомору 1932-1933 рр.

Про трагедію, зумовлену “соціалістичними перетвореннями” в сільському господарстві, зрозуміло, газета згадати не могла. Становище на селі у попередні два роки визначається як “проривний стан в сільському господарстві”⁵, за якого держава не доотримала “колосальну кількість” зерна, цукрового буряка та іншої сільгосппродукції “через недоброякісне відношення з боку керівників колгоспів, бригадирів, колгоспників...”⁶. Особливий наголос робився на тому, що багато колгоспів не притягалися до відповідальності “за таке злочинне ставлення до виконання директив партії і уряду”⁷. Матеріали про те, що колгоспники просто не здужали виходити на роботу, не друкувалися. Тільки в одній публікації (від 9.04.1934 р.) вказується, що “в цьому році ... люди кріпші”⁸.

Про катастрофу, завдану голодом, довідуємось з публікацій про стан тваринництва у районі. Так, в Кам’янській артїлі ім. XVII з’їзду партії всі коні виснажені, під час сівби замість коней широко використовуються корови, а при сівбі і ті, й інші постійно “вибувають зі строю”⁹. Ще однією побіжною згадкою про голод двох попередніх років є матеріал про занедбаня патронату (закладу, в якому утримувалися діти, чії батьки померли від голоду) в Ситниківському колгоспі¹⁰.

На думку деяких дослідників, колгоспний лад 1934 р. дещо відрізнявся від того, що існував до і під час соціально-економічного катаклізму 1932-1933 рр.¹¹ Його зміна була зумовлена реалізацією постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 19 січня 1933 р. “Про обов’язкову

поставку зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами". Цією постановою держава визнавала, що вирощена в колгоспі продукція належить не їй, а селянам. Вказувалося, що певна, задалегідь зафіксована частка цієї продукції мусить надходити державі як податок. Уся інша продукція могла використовуватись колгоспниками на власний розсуд. Ці обов'язкові поставки 1933 р. відрізнялися від реквізицій 1919-1920 рр. і безрозмірної продрозкладки 1929-1932 рр., тому що залишали селянам можливість працювати й на себе, завдяки чому у колгоспників створювалася зацікавленість у результатах колективного господарювання. Ці зміни знайшли своє відображення і на сторінках друкованого органу парторганізацій Лебединщини¹².

Окрім хліба, люди повинні були здавати також м'ясо, молоко в обов'язковому порядку. Однак і на цьому важливому напрямку виконання "державних завдань" на Лебединщині у 1934 р. спостерігався "ганебний прорив". Так, по району план м'ясопоставки за I півріччя 1934 р. виконано лише на 74,2%¹³. Низькі показники виконання плану спостерігалися і щодо мобілізації коштів - на 1.08.1934 р. план було виконано лише на 21,3%¹⁴. До винних у зриві "важливих господарсько-політичних кампаній" застосовувалися заходи судового впливу. Так, житель с.Межиріч В.Козубенко, який не сплатив самообкладання за 1933 р. (32 крб.), з нарахованого в 1934 р. культзбору на суму 120 крб. сплатив лише 7, а також не виконав м'ясоподатку за I квартал 1934 р. у розмірі 14 кг, був засуджений виїзною сесією Лебединського нарсуду в с.Межиріч до 5 років позбавлення волі "з поразкою в правах на 2 роки"¹⁵.

Доволі показовим при характеристиці політики ВКП(б) є той факт, що разом зі "злісними саботажниками", "зривниками державних зобов'язань" у 1934 р. були засуджені й ті, хто рік тому "сумлінно" виконував завдання партії - уповноважені по хлібозаготівлях. Наприклад, заступник голови сільради с.Малий Вистроп І.Гончаренко, який у 1932-1933 рр. здійснював у односельчан обшуки з метою вилучення прихованого хліба¹⁶, у 1934 р. був засуджений до 7 років позбавлення волі за те, що "за рахунок чесних колгоспників ... самопостачався різними колгоспними продуктами"¹⁷.

Наведені матеріали районної газети Лебединщини “За колективізацію” наочно демонструють, що даний та подібні йому друковані органи партійних організацій інших районів нинішньої Сумщини були активними провідниками соціально-економічних перетворень у сільському господарстві, здійснюваних партійним і державним керівництвом СРСР в кінці 20-х - першій половині 30-х років.

¹ Мицик В. Політика хлібозаготівлі - політика голодомору // Слово Просвіти. - 2005. - 24-30 листопада. - С.6.

² Державний архів Сумської області: Путівник / Автори-упоряд.: Л.Покидченко (відп. упоряд.) та ін. - Т.1. - Суми, 2002. - С.257.

³ За колективізацію. - 1934. - 15 травня.

⁴ Іванущенко Г. Голодомор 1932-33 років: очима свідків, мовою документів. Северинівська сільрада Сумського району. - К.: Українська видавнича спілка, 2003. - С.7.

⁵ За колективізацію. - 1934. - 7 квітня.

⁶ Там само. - 9 квітня.

⁷ Там само. - 12 липня.

⁸ Там само. - 9 квітня.

⁹ Там само. - 18 березня.

¹⁰ Там само. - 15 травня.

¹¹ Кульчицький С. Проблема колективізації суспільного господарства в сталінській «революції згори» // Історія України. - 2005. - №29-32 (серпень). - С.80.

¹² За колективізацію. - 1934. - 2 червня.

¹³ Там само. - 7 серпня.

¹⁴ Там само. - 3 серпня.

¹⁵ Там само. - 18 березня.

¹⁶ Вінниченко Ф. Помовчимо в скорботі // Будівник комунізму. - 1989. - 3 серпня.

¹⁷ За колективізацію. - 1934. - 13 травня.

ПРО МОСКОВСЬКЕ ТА ЗАДНІПРЯНСЬКЕ ЗАСЕЛЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

Кулібаба М., студентка групи ПР-73

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)".

У XVI ст., за часів Івана IV Грозного південний кордон Московської держави сягав Чернігівщини (з центром у Путивлі). Під час правління Федора Івановича наприкінці XVI ст. кордони просунулися далі на південь. В цей час були збудовані Воронеж, Валуйки, Белгород, Курськ, Ливни. Борис Годунов просунув кордони ще далі (на Дінці було побудоване м.Цареборисів). Перші Романови побудували велику кількість міст і укріплень на Курщині та Воронежчині, внаслідок чого утворилася т.зв. Белгородська лінія.

Кожне нове місто посилало у степ своїх вартових і станичників, які, щоправда, не були постійними поселенцями. Існувала невелика кількість поселень у Слобідській Україні, заснованих московським урядом, а не українськими переселенцями¹.

За часів царя Олексія Михайловича кількість великоросів збільшилася. З'явилися такі населені пункти, як Валки, Лосицький острожок, Колонтаїв, Бобрик, Охтирка, Олешня, Каменне, Недригайлів.

Число великоросійських поселенців на Слобожанщині постійним не було. Д.І.Багалій навіть називає їх "текучим людом серед заселення"². Великоросійські села і поселення розташовувалися поблизу Чугуєва, Вольного, Болхового тощо. Серед них - села: Руська Лозова, Проходи, Руські Тишки, Борщова, Дернова, Люджа, Верхолюджа, Тарасівка, Станичне, Ницаха, Печини, Порозок, Крамська, Уди та інш.

У XVIII ст. була зведена Українська лінія. Вона мала військове населення – однодворців або т.зв. ландміліцію. Лінія проходила від Дніпра до Донця по рр.Орель і Берека. Її довжина сягала 400 верст. На ній були розміщені 17 кріпостей. До Української лінії відносилися

багато полкових земель і угідь, якими козаки володіли по займанщинам і жалуваним грамотам.

Місця для поселення часто обиралися самими переселенцями, але з дозволу Розрядного приказу та воевод. Іноді Приказ посилав когось від свого імені для виготовлення “*чертежу*” цієї місцевості. Укріплення та оселі часто будували самі українці, іноді під наглядом воевод. В окремих випадках на допомогу присилалися великоросійські служилі люди. Зброю та припаси надавав московський уряд. Часто надавалася допомога хлібом, а замість грошової винагороди - пільги від податків. Церквам і монастирям також надавалися землі і різна допомога на “*обзавід*”. Землі відводив Розрядний приказ, а розпоряджався ними проміж себе вже місцевий козацький уряд³.

На північно-західному порубіжжі слобожани сперечалися за землю з путивльськими великоросійськими поміщиками. На землях, що вважалися власністю слобожан, путивльські поміщики заснували 14 населених пунктів і прийняли багато українців. Але слобідське населення вирішило цю суперечку на свою користь.

В цілому, великоросійське заселення Слобожанщини було невеликим у порівнянні з українським.

У першій половині XVII ст. почалося масове переселення українського населення із Задніпрянської України до Слобожанщини. Переселенці мали свій виборчий уряд, зберігали й шанували свої звичаї. Саме вони поосаджували велику кількість населених пунктів, що і утворили Слобідську Україну, інакше - Слобідські козацькі полки. Таких полків було утворено п'ять: Харківський, Сумський, Охтирський, Ізюмський і Острогозький. Полковими містами були Харків, Суми, Охтирка, Ізюм, Острогозьк.

Для колонізації Слобідської України характерним було значення міста, перш за все, як “*укріпленої деревні*”. Спочатку тут виникали такі міста і містечка, а згодом навколо них “*міські*” мешканці заселяли околиці і засновували села⁴.

Перше значне переселення до цього регіону відбулося за часів Хмельниччини, зокрема після битви під Берестечком 1651 р. У цей час з'явилися Суми, Лебедин, Харків, Охтирка тощо. Друге переселення відбулося у 1659 р. А третє (воно за Д.І.Багалієм найбільше) - у 1663-

1687 рр. - період гетьманства Брюховецького, Многогрішного і Самойловича .

Посланці гетьмана Самойловича стверджували, що Слобідська Україна на третину була заселена вихідцями з Правобережжя, звідки вийшло 11 полків. Значна кількість людей прийшла сюди і з лівобережної Гетьманщини. За Д.І.Багалієм, *“населення Слобожанщини склалося з різних етнографічних поділів українського народу і через те, як воно звичайно буває, й українська мова тут відтворилася не задніпрянська, не галицька, не чернігівська, а власна, місцева, немов середня між ними...”*⁶.

У 1652 р. на р.Тихій Сосні та Острогощі було засноване м.Острогозк. Тут з'явився полк у 1 тис. чол. з сім'ями на чолі з полковником Іваном Зіньківським. Цього ж року (дата наведена Д.І.Багалієм) засновуються Суми. Будівництво очолив воєвода Арсен'єв, а заселили місто люди, що прийшли сюди з Г.Кондратьєвим. Далі заселялася вся територія Сумського Слобідського полку.

У 1654 р. засновано м.Харків, куди спочатку прийшли 37 родин переселенців, а пізніше прибули ще близько 600 родин. Згодом Харків і Зміїв стали осередками заселення майбутніх Харківського і Зміївського повітів.

Щодо заснування Харкова, то поселенці, осівши на берегах Харкова і Лопані, поставили місцевих представників російської адміністрації вже перед фактом заснування нового міста, почавши будувати укріплення за своїми звичаями. 28 березня 1656 р. із Чугуєва до Харкова прибув воєвода Воїн Селіфонтов, який побачив вже майже побудовану фортецю. Він пізніше писав, що харків'яни побудували свою фортецю не за кресленнями чугуївського воєводи Г.Спешнева, а за своїм *“черкаським звичаєм”*⁷.

У 1659 р. з'явилося м.Салтов. У цей час також засновані такі міста і слободи, як Мурахва, Печеніги, Богодухів тощо. Ширилося заселення і південної Слобожанщини, де на основі м.Балаклія утворився Балаклійський полк, а у ньому села Андріїві Лози, Бишкін, Савинці, Лиман.

У 1682 р. харківський полковник Донець дістав грамоту від царя Федора Олексійовича, за якою йому дозволялося жити в Ізюмі і

закликати туди, і у Співаківку, і на Пришиб вільних українців на слободи із Харківського, Охтирського і Сумського полків, будувати самим місто і вільно там селитися (без воєвод), пахати пашню і жити своїми козацькими звичаями.

Московські царі інколи надавали козацьким отаманам листи “на закликання на слободи українських переселенців з Задніпрянщини”. Такий документ отримав у 1688 р. коломацький отаман Я. Михайлов.

Поряд із зовнішнім заселенням Слобожанщини відбувалося і внутрішнє розселення її території. Так, розселяючись по території Острогозького повіту з більш густо населених його територій, населення заселило його південну частину, де з’явилися Стара Калитва, Нова Калитва, Підгорна, Попівка. Пізніше, у 1732 р., із слобід Перлівка, Гвоздівка, Єндовища і Урива були переселені козаки до Богучарського повіту Воронежської та Старобільського повіту Харківської губерній. Все це сприяло поширенню кордонів російської держави на південь. Внаслідок цього процесу з’являються Нижня Сироватка, Закотна, Осипівка та інш. Внутрішнє розселення було найбільш характерним явищем для XVIII ст.

¹ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Харків, 1993. - С.20-21.

² Там само. - С.22.

³ Там само. - С.42.

⁴ Антонов А.Л., Маслійчук В.Л., Парамонов А.Ф. История Харьковского городского самоуправления 1654-1917 гг. - Харьков, 2004. - С.19.

⁵ Багалій Д.І. Вказ. праця. - С.25.

⁶ Там само. - С.28.

⁷ Антонов А.Л., Маслійчук В.Л., Парамонов А.Ф. Указ. соч. - С.20-21; Багалей Д.И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губернии) в XVI-XVIII ст., собранные в разных архивах и редактированные Д.И.Багалеем. - Т.1. - Х., 1886. - С.21.

Глушан О.В., асистент

ДО БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА І ПУБЛІЦИСТА ЯКОВА ІВАНОВИЧА КОСТЕНЕЦЬКОГО

Дегтярьов С.І., *асистент*

Яків Іванович Костенецький - письменник і публіцист XIX ст. Він був рідним племінником відомого генерала, героя війни 1812 р. В.Г.Костенецького.

Народився у 1811 р. в с.Вирівка Конотопського повіту, Чернігівської губернії у заможній дворянській родині. Був старшим сином у сім'ї, маючи брата та чотирьох сестер.

У 1827 р. Я.І.Костенецький успішно закінчив Новгород-Сіверську чотирикласну гімназію, але за порадою директора цього закладу І.Ф.Тимковського залишився для повторного і більш глибокого вивчення останнього курсу.

Той же І.Ф.Тимковський порекомендував Я.І.Костенецькому вступити до Московського університету, що той і зробив у 1828 р. Вступні іспити у нього приймав, крім інших, і відомий російський історик М.Погодін, який висловив велике задоволення знаннями Костенецького.

В університеті Яків Іванович навчався та приятелював з багатьма відомими людьми, серед яких майбутній генерал Д.Пассек, археологи П.Савостьянов та В.Пассек, граф І.Толстой, князі Шаховський і А.Оболенський та багато інш. У 1831 р. в університеті відбулося перше знайомство Я.І.Костенецького з тільки-но вступившим сюди М.Лермонтовим, у якому *"тогда еще никто и не подозревал в нем никакого поэтического таланта"*. Наступне, більш близьке знайомство з поетом відбулося під час їхньої служби на Кавказі у 1841 р.

Під час навчання Я.І.Костенецький з кількома своїми товаришами близько познайомився з М.Сунгуровим та Ф.Гуровим, які входили до таємного гуртка, члени якого прагнули ввести конституційний лад у державі. М.Сунгуров запропонував студентам стати членами цього товариства. Але у 1831 р. т.зв. *"Сунгурівська змова"* була розкрита і членів цього гуртка було заарештовано. В числі взятих під варту опинився і Я.І.Костенецький.

Всіх учасників змови, у 1833 р. після двадцяти місяців арешту, було засуджено до смертної кари, яку потім замінено на інші покарання: М.Сунгурова відправлено на каторжні роботи, Ф.Гурова - до Сибіру на поселення, Я.І.Костенецького та чотирьох його товаришів - позбавлено

дворянства і відправлено рядовими до різних військових підрозділів (Костенецького відправлено на Кавказ) тощо.

На Кавказі Я.І.Костенецького за бойові заслуги під час взяття Ахульго було нагороджено офіцерським чином, що повертало його до дворянського стану. У 1842 р. він вийшов у відставку і, повернувшись на Чернігівщину, оселився у родовому маєтку в Конотопському повіті.

Серед знайомих Я.І.Костенецького був вчений-енциклопедист, професор, перший ректор Київського університету, а у майбутньому член-кореспондент Петербурзької академії наук М.О.Максимович, з яким вони неодноразово зустрічалися і вели листування наприкінці 50-х - початку 60-х років XIX ст.

Я.І.Костенецький захоплювався бджільництвом і вважався великим знавцем цієї справи. Презентуючи його роботу *“Три письма о пчеловодстве”*, журнал *“Основа”* згадував Я.І.Костенецького як *“известного малороссийского пчеловода”*². Це захоплення певною мірою зприяло його зближенню з М.О.Максимовичем. Одного разу, по дорозі з Конотопа до Кролевця, Яків Іванович зустрівся з ним. Основною темою для розмови стало бджільництво. Однією з причин їх зближення вважаємо також і той факт, що рідним дядьком М.О.Максимовича був колишній наставник Я.І.Костенецького І.Ф.Тимківський.

Очевидно Максимович побачив у Костенецькому певні літературні якості. Останній згадував у своєму листі від 8 грудня 1858 р. до М.О.Максимовича: *“Вы были так благосклонны ко мне, что позволили мне, в случае моей надобности напечатать что либо из статей моих, обращаться к вам в Москву, где вы принимаете участие в издании журнала Русский Вестник. Кроме пчеловодства, занятие мое составляет еще юриспруденция, и вот я написал по этому предмету статью, желал бы чтобы она была напечатана в Русском Вестнике”*³.

Активна літературна діяльність Я.І.Костенецького розпочалася після його повернення з Кавказу. Твори його друкувалися у солідних і популярних на той час виданнях, таких як *“Журнал Министерства Юстиции”*, *“Русская старина”*, *“Исторический вестник”*, *“Русский Архив”*, *“Основа”*. Низка робіт була присвячена імператору Миколі I, поету М.Ю.Лермонтову, генералам В.Г.Костенецькому, І.Скобелеву, Тешену.

Деякі праці торкалися проблем юридичного характеру, воєнної історії, бджільництва⁴. Спогади Я.І.Костенецького про його студентське життя були опубліковані вже після його смерті у 1887 р.

Протягом майже всієї другої половини свого життя Я.І.Костенецький вів щоденник, місце знаходження якого нині залишається невідомим (можливо він навіть не зберігся). Відомий український історик О.М.Лазаревський згадує цей щоденник як цінне джерело для історії провінційного життя другої половини ХІХ ст. Записи велися *“почти ежедневно с 1851 г. по день смерти”*⁵, тобто протягом тридцяти чотирьох років, і мали обсяг тринадцять томів .

О.М.Лазаревський вказував, що щоденник був переданий автором доньці і перебував у її родині. Сама ж донька Я.І.Костенецького продала свій маєток Н.А.Терещенку і назавжди виїхала з Конотопського повіту. О.М.Лазаревський не виключав можливості передачі на зберігання щоденника до однієї з київських бібліотек, *“так как во всяком другом месте он может не возбудить должного к себе интереса”*⁶ .

Помер Я.І.Костенецький у 1885 р. в своєму маєтку на Конотопщині, де пройшла основна частина його життя. Бувши представником давнього українського шляхетського роду, провівши більшу частину свого біологічного і творчого життя на українських землях, він, чомусь, увійшов до російської літератури як *“русский писатель”*, а в українській, на жаль, практично не згадується. А творчий та життєвий шлях конотопчанина, письменника і публіциста Якова Івановича Костенецького - це ще одна сторінка нашої історії, яку не слід оминати.

¹ Костенецкий Я.И. Воспоминания из моей студенческой жизни // Русский архив. - 1887. - Кн.1-2.

² Он же. Три письма о пчеловодстве // Основа. - 1861. - №5, 6.

³ Институт рукопису Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського. - Ф.ІІІ. - №6173. - Арк.1.

⁴ Костенецкий Я.И. Об улиточной записи // Журнал Министерства Юстиции. - 1859. - №4; Он же. Записки об Аварской экспедиции на Кавказе в 1837 г. - СПб., 1851; Он же. Записки об Аварской экспедиции на Кавказе в 1837 г. - СПб., 1851.

⁵ А.Л. Дневник Я.И.Костенецкого // Киевская старина. - 1899. - Т.65. - №6. - Отд.2.

⁶ Там же.

ЗМІНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УСТРОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКІЙ СФЕРІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У 60-70-х РОКАХ XVIII ст.

Мурашко Б., студент групи Ю-75

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - *“Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)”*.

Починаючи з 60-х рр. XVIII ст. в Російській імперії відбуваються значні перетворення в адміністративно-територіальній та управлінській сферах, зокрема судовій.

Саме з цього періоду Росія веде більш рішучий наступ на залишки політичної автономії України. У 1764 р. скасована посада гетьмана. Управління Україною передається відновленій Малоросійській колегії (1764-1786) на чолі з президентом-генералом П.О.Румянцевим-Задунайським. Територія України була поділена на дві губернії (Слобідську та Новоросійську), на чолі яких стояли губернатори. З 1765 р. були закриті загальноукраїнські установи - військові (генеральні) канцелярія та суд. У 1775 р. ліквідується Запорізька Січ.

Українській козацькій старшині було компенсовано втрату політичної автономії новими земельними пожалуваннями, остаточним закріпленням за нею феодально залежних селян та обіцянками зрівняти її у правах з російським дворянством.

Але багатомільйонна маса кріпосних селян залишилася у надзвичайно складному становищі і не мала права звертатися до державних судів. Поміщик своєю владою міг віддавати селян в арештантські роти терміном до 6 місяців, в робочі будинки - до 3 місяців, арештовувати до 2 місяців, карати різками до 40 ударів, віддавати в рекрути або засилати до Сибіру.

У 1781 р. в Україні скасовано старий адміністративно-територіальний поділ на полки, замість яких створено 10 регулярних кавалерійських полків, що у 1784 р. перейменовані на карабінерії; відбувається поділ територій на намісництва. З 1782 р. на українські землі було розповсюджене *“Учреждение о губерниях”* з загальноросійськими установами та чиновниками. Вільні козаки були прирівняні до різновиду державних селян, а старшина злилася з російським дворянством.

У 1796 р. починається нова серія територіально-адміністративних реформ. Указом *“Про новий поділ на губернії”* намісництва були

ліквідовані. Харківське намісництво знову перетворено на Слобідсько-Українську губернію. До Малоросійської губернії, адміністративним центром якої став Чернігів, увійшли Чернігівське, Новгород-Сіверське, частина Київського та Катеринославського намісництв. Пізніше, у 1802 р. Малоросійську губернію поділено на Чернігівську й Полтавську.

Система центрального та обласного суду і управління, що існувала до реформи 1775 р., не була результатом добре продуманого плану, а створювалася послідовниками Петра I шляхом часткових перетворень, покликаних державою спростити та здешевити державний апарат та підвищити ефективність його діяльності. Суспільство розуміло незадоволення такої організації, й саме тому питання про необхідність реорганізації піднімалося не один раз у 40-60-х рр. XVIII ст.

Однією з проблем було становище селян у країні. Після маніфесту від 18 лютого 1762 р., яким дворяни звільнялися від обов'язкової державної служби, селяни теж сподівалися на прийняття такого закону, який звільнив би і їх від обов'язкової роботи на дворян. Але Катерина II була зобов'язана саме дворянам тим, що отримала престол, і тому не могла дозволити собі звільнити селян. Вона зберегла право поміщиків на своїх селян.

Це призвело до такого незадоволення селян, яке доводилося придушувати силою. Вони, у свою чергу, відповідали на це втечами до Польщі. Втеч було так багато, що цей факт став дуже турбувати уряд. Навіть однією з причин розподілу Польщі було бажання російського уряду знищити ту область, де переховувалися втікачі². Окремі заходи, такі як амністія для тих, хто повернеться на батьківщину, або відсилення до Польщі військових команд, не допомагали. Необхідні були не окремі, а загальні заходи³.

В умовах чисельних селянських повстань самодержавство не могло залишати без змін і статус державного селянства, також зацікавленого в спеціальному управлінні та судочинстві.

У 1763 р. була проведена реформа Сенату, викликана тим, що серйозні недоліки його діяльності у галузі правосуддя були сконцентровані в неякісній внутрішній організації. Продовжена ця реформа Маніфестом про розподіл Сенату на департаменти та встановлення штатів різним присутственным місцям.

Цим законом всі справи, що підлягали компетенції Сенату, розподілялися між новоствореними департаментами. Наприклад, третій Санкт-Петербурзький департамент займався "окраїнними" справами, тобто тими, що поступали з Малоросії, Естляндії, Ліфляндії, а також

університетськими. Цей департамент виконував функції адміністративно-судової установи. Другий департамент мав виключне значення судової установи, оскільки до його компетенції входили апеляційні справи, справи по Юстиц- та Вотчинній колегіям, Судному Наказу, сищиковим, слідчим справам і Експедиції по колодникам .

Реорганізація Сенату стала відправним пунктом реорганізації судово-адміністративного апарату, проведеної в останній чверті XVIII ст. Завершений процес оформлення станів вимагав створення особливих правових режимів для них. Стан дворян був незадоволений відведеною йому роллю в управлінні, вважаючи її недостатньою. Дворяни вимагали розширити свою участь в місцевому управлінні, надати самостійність у справах місцевого господарства, бажали створення виборних дворянських судів.

Міщани, у свою чергу, шукали юридичного захисту від утисків дворян. Уряд, зацікавлений у розвитку торгівлі та промисловості, повинен був опікуватися цією групою населення, яка потребувала певної самостійності і вимагала створення особливих судів для міщан.

Усі ці станові вимоги знайшли відображення в петиціях, наказах та інших матеріалах, що поступали до законодавчої комісії 1767 р., скликаній Катериною II, яка зрозуміла необхідність реформування судової системи та управління, згідно з Маніфестом від 1766 р.

¹ *Ерошкин Н.П.* История государственных учреждений дореволюционной России. - М.: Изд-во "Высшая школа", 1968. - С.145.

² *Любавский М.К.* История царствования Екатерины II. Курс, читанный в Императорском Московском университете весной 1911 года. - Санкт-Петербург, 2001. - 256 с. - С.62.

³ Там же. - С.62.

⁴ *Ефремова Н.Н.* Судостроительство России в XVIII - первой половине XIX в. (историко-правовое исследование). - М.: "Наука", 1993. - С.96-98.

Дегтярьов С.І., асистент

ПОЧАТКИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СУМЩИНІ

Єрмоленко А., студентка групи ПР-72

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)".

Історичне краєзнавство на Сумщині має багаті традиції, хоча організаційне оформлення історико-краєзнавчого руху й відбулося саме на межі ХІХ-ХХ ст. Перші ж документально зафіксовані свідчення про історико-краєзнавчі спостереження на Сумщині відносяться до кінця ХVІ - середини ХVІІ ст., коли розпочався процес активного заселення Слобожанщини і прилеглих земель переселенцями з Лівобережжя і суміжних теренів Московської держави.

Пов'язані ці спостереження з добуванням селітри, для чого використовувалися збагаченні органічними речовинами насипи курганів і вали городищ. Документи Помісного, Посольського і Розрядного приказів московського уряду, листування керівництва Польщі, Кримського ханства, Гетьманщини та Московської держави зберігаються у різних архівних та музейних установах України, Росії та Польщі.

Зокрема на території Сумської області окремі грамоти тих часів знаходяться у Сумському та Путивльському краєзнавчих музеях. В них часто звертається особлива увага на знайдені під час селітродобування кістки та різні речі, що супроводжували поховальний обряд, і висловлюються думки, що кургани та вали є залишками древніх об'єктів.

Це був період первісного, пасивного накопичення історико-краєзнавчих знань, проте їхні публікація та опрацювання в наш час дозволяють локалізувати деякі втрачені археологічні об'єкти, місця розгашування старих бродів, уточнити старі назви населених пунктів, водойм та урочищ.

Так, зокрема, у низці грамот, виявлених у фондах Путивльського краєзнавчого музею, зустрічаються сочні назв і коротких описів території від Середнього Сейму до Сіверського Донця.

Особливий інтерес становить згадка про озеро Русь, про яке йдеться і у “Слові о полку Ігоревім”. Це документ 1633 р., затверджений царем Михайлом Федоровичем за підписом відомого путивльського воєводи Микифора Плещеева “Выписка с отдельной книги о выделении путивльцам Семену Ивановичу Черепову и Фролу Алексеевичу Некрасову поместий и угодий по обыскным речам”. Наводимо відповідне місце: “три озера Перемятин, озерко Орлее, озерко Радомль, струга Сажева, озерко Белое с озерко Руса”.

Тепер, завдяки досить точному вказанню у тексті грамоти, де названі і інші топоніми, вдалося однозначно локалізувати цей історичний об’єкт. Це надзвичайно важливо, оскільки дозволяє географічно прив’язати місце битви русичів з ханом Гзою під час нападу половців у 1185 р. В цій же грамоті згадується і Глушецьке городище, залишки якого нині знаходяться на околиці с.Піски Буринського району Сумської області.

Козацькі літописи, хроніки та щоденники представників української політичної еліти XVIII-XIX ст. становлять надзвичайно цінне, але належним чином ще не оцінене (частково і не видане) джерело інформації про пізнє українське середньовіччя, а зокрема і про наш край цієї епохи.

Тут зберігається змістовний фактаж місцевого, краєзнавчого рівня: назви населених пунктів, річок, урочищ, згадки про архітектурні об’єкти, описи тогочасних природних умов та кліматичних особливостей, зрештою прізвища, що тоді тільки закріплювалися і часто відбивали не лише професійну приналежність, а й місця народження чи проживання. Правда, щодо усвідомлення важливої ролі матеріальних пам’яток, то лише поодинокі фахівці кінця XVIII-XIX ст. розуміли їх значення.

Зважаючи на вищенаведені дані, можемо певною мірою стверджувати, що історичне минуле території нинішньої Сумщини привертало до себе увагу з кінця XVI ст. Початковий інтерес важко назвати науковим, але згодом (з кінця XVIII ст.) почали з’являтися досить професійні роботи історико-краєзнавчого спрямування, серед яких праці Домонтовича, Філарета Гумілевського, Шафонського та інш.

Наук. кер. – доц. Звагельський В.Б.

ВІЙСЬКОВІ КАНЦЕЛЯРИСТИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

Калініченко О., студентка групи ПР-34

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)".

Посада і звання військового канцеляриста в Генеральній військовій канцелярії Гетьманщини була однією з перших сходинок службової кар'єри вихідців із козацької старшини. Як правило, на такі посади брали освічених юнаків (здебільшого після закінчення Київської академії), які знали кілька мов, логіку, математику тощо. У канцелярії вони удосконалювали свій фаховий рівень, набували практичних знань з юриспруденції, "камеральних наук", військової теорії, оскільки їм доводилося не лише вести діловодство, а й брати участь у вирішенні господарських, адміністративних, дипломатичних справ.

Кількість військових канцеляристів не була сталою. Протягом XVIII ст. спостерігалася тенденція до її зростання. Якщо на 1728 р. І.Джиджора вказує лише 25 осіб службовців канцелярії разом зі сторожами, то на 1742 р. їх нараховувалося вже 179 чоловік. Кількісний склад позначився і на штатній структурі канцелярії, де вже працювали канцеляристи першого, другого і третього розрядів, нотаріуси, секретарі, архіваріус, бухгалтер.

У 40-х роках XVIII ст. бажаючі вступити до Генеральної військової канцелярії писали "доношенія", де вказували освіту, місце народження, попередньої служби тощо.

Тих, хто через деякий час виявив здібності, за атестацією, як правило, генерального писаря приводили до присяги і надавали їм звання військового канцеляриста. Для атестації майбутні канцеляристи писали т.зв. "сказку" за підписом трьох-чотирьох свідків, де зазначалося, що вони "малороссіяне обстоятельные", звідки родом, хто батьки тощо. Це був своєрідний варіант формулярного (послужного) списку, що заводився на кожного чиновника будь-якої державної установи Російської імперії.

Траплялися випадки, коли на службу до Генеральної військової канцелярії приймали осіб, які досягли вже певного становища в середовищі панівної верхівки.

Сфера діяльності канцеляристів Генеральної військової канцелярії поширювалася й на інші установи та канцелярії. Їх направляли до скарбової та похідних військових канцелярій, комісій, полкових та сотенних канцелярій для з'ясування потрібних відомостей, здебільшого скарг щодо розмежування земель, у Москву для *“перевода и свода книг правных”* тощо. Так, у 1763 р. 19 канцеляристів Генеральної військової канцелярії перебували в *“отлучке”*, а саме - в полкових і сотенних канцеляріях Полтавського, Гадяцького, Ніжинського та інших полків.

Військові канцеляристи могли відлучатися з Генеральної військової канцелярії у свої господарства на невизначений час. Напевно, такі *“отпуска”* затягувалися, про що свідчать численні ордера Генеральної військової канцелярії та реверси полкових канцелярій про негайне повернення військових канцеляристів до службових справ. Так, 22 червня 1754 р. з Генеральної військової канцелярії надійшов ордер до Переяславської полкової канцелярії, щоб військових канцеляристів, *“в доме отлучившихся в полку Переяславском жительствовавших”*, а саме: І.Бахчевського, І.Дмитрашка, І.Берлу і Г.Гудовича, вислати до Глухова *“при нарочных немедленно”*.

Науковий керівник – доц. Звагельський В.Б.

ПОБУТ ПОЛІССЯ ТА СЛОБОЖАНЩИНИ (на прикладі Київської та Сумської областей)

Ващук І., студент групи ПР-71

Українська культура є багато в чому унікальною і досить яскраво виділяється з усіх інших культур близького й далекого зарубіжжя. Але не можна стверджувати, що вона є стовідсотково монолітною та одноманітною. Кожен історико-географічний край вносить в неї свої неповторні риси, свої *“родзинки”*.

Полісся - особлива історико-етнографічна область України, частина колишньої прабатьківщини слов'ян, давня етноконтактна зона. Як і Карпати, воно зберегло найдавніші релікти праслов'янської

та праукраїнської культури, що є постійними об'єктами вивчення дослідників-археологів, істориків, фольклористів, етнографів.

Слобожанщина, або Слобідська Україна - історико-етнографічний край у північно-східній частині України, територія якого співпадає приблизно з територією п'яти Слобідських козацьких полків XVII-XVIII ст., автономних формацій у межах Московського царства, а згодом Російської Імперії.

Назва Слобожанщини пішла від слова "слобода" - поселення вільних українських городових козаків і селян, що не обкладалися податками тривалий час. Вона виникла в першій половині XVII ст. і вживалася до початку XIX ст. Що ж до назви Полісся, то мовознавці стверджують, що її етимологія закорінена у семантиці лісу (лісисто місцевість, лісок). Вона має балтський аналог (Pala, Pelesa, Pelysa), що в литовській і латиській мовах має значення "болотистий лісок". Це може свідчити про спільний балто-слов'янський корінь назви Полісся.

Незважаючи на те, що між вищезазначеними регіонами доволі значна відстань, близько 300 кілометрів, матеріальне та духовне життя їх мешканців тісно пов'язані між собою і мають багато рис, які роблять краї схожими, але в той же час зберігають їх неповторний колорит. Щоб переконатися в цьому, варто лише розглянути деякі з них.

Поселення та житло. Культура українців за суттю своєю завжди була осілою, аграрною. Тому основним типом поселення були села та хутори. Максимально враховуючи природні умови, найдавніше населення території Полісся та Слобожанщини будувало свої оселі біля водоймищ, на захищених від вітру ділянках. На Київщині це були місця, прилеглі до Дніпра, Прип'яті, Тетерева та Ужа, на Сумщині - Псла, Ворскли та Сейму. Для будівництва використовувались майже всі матеріали, що могла дати природа - дерево, солома, очерет, глина, каміння.

Одяг. Чоловічий одяг складався із сорочки до колін, що вдягалася навипуск та перепоясувалася шкіряним або в'язаним поясом, нешироких штанив. Сорочка часто оздоблювалася вишивкою. Взимку поверх сорочки вдягався хутряний кожух, восени та навесні - сукняна свита. На ноги одягали постолі, більш заможні чоловіки - черевики, чоботи. Волосся підрізали під макітру. Цей вид стрижки поступово замінював розповсюджене в XV-XVIII ст. гоління голови із залишеним оселедцем. Бороди носили літні чоловіки. Жіночий одяг

складався з сорочки, запаски або юбки, взимку кожуха. Дівчата заплітали волосся в одну або дві коси. На Поліссі заможні жінки також заплітали волосся в коси. Заміжні жінки обов'язково носили очіпок. Святковим взуттям були черевики. Здебільшого повсякденно ходили босоніж або у постолах. Особливістю київської “моди” в ХІХ ст. був фабричний одяг. Вдягалися за міським зразком - верхні міські сорочки, пальта, прямоспинні свити, кожухи у чоловіків; сарафани, спідниці, кофточки, блузки, пальта у жінок.

Їжа. Сіяли головним чином жито, хоча на Сумщині все більше площ віддавалося під пшеницю. На обох територіях сіяли також гречку, просо, ячмінь, овес, горох, квасолю, коноплі, мак, льон. Овочеві культури - капуста, буряк, морква, огірки, цибуля, часник. Тваринництво представлене вирощуванням корів як тяглової сили, свиней, овець на м'ясо, птиці. Рибальство було підмогою до бідного на білки селянського харчування. Рибу солили або в'ялили.

Хліб цінувався більше за всі інші печені страви. Пекли хліб переважно з житньої муки. Але у другій половині ХІХ ст. із зубожінням селянства в жито почали домішувати іншу муку: на Слобожанщині - гречану, на Поліссі - картопляну.

Сім'я. Шлюб був різновидом договору, який укладався усно, а в ХVІІІ-ХІХ ст. - письмово, особливо, коли йшла мова про розділ землі. Нареченій батько видавав придане, або посаг. До нього входила скриня (постіль, одяг, білизна), інколи худоба (худоба, земля, гроші). Загальним правилом було те, що невістка йшла у сім'ю чоловіка. Але мали місце і випадки, коли бідний чоловік йшов у сім'ю жінки, на приймацтво. Існувало три його види - за бажанням, за волею батьків, за запрошенням. Приймацтво за бажанням та за запрошенням найчастіше схвалювалося громадою.

Дещо різнилися шлюбні традиції Київщини та Сумщини після того, як весілля відбулося. Сім'я після одруження ділилася - одружившись, син йшов з дому і будував власний. Але для допомоги батькам один з синів залишався з ними: на Слобожанщині - старший, на Поліссі - молодший.

Науковий керівник – асист. Глушан О.В.

ГРОШОВИЙ ОБІГ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XV СТ.

Ляшенко В., студентка групи ПР-71

Якісний склад монет українського обігу до кінця XIV ст. залишався одноманітним, на ринку курсували монети двох-трьох номіналів не багатьох країн, головним чином празькі гроші і руські напівгроші. Набагато скромнішою була роль у тогочасному обігові польських і литовських монет.

Для українського грошового обігу XV ст. характерна велика різноманітність номіналів обігу та систем лічби. Як і в другій половині XIV ст., празькі гроші домінували в грошовому обігу XV ст. Перевага їх над місцевими монетами - галицькими і київськими - стає ще більш відчутною. З матеріалів скарбів відомо, що празькі гроші використовувалися у XV ст. не лише населенням Галичини, а й інших українських земель. Волинські і подільські документи 30-х років XV ст. дозволяють нам простежити географію обігу празьких грошей. Празькі гроші рахували переважно на копи. З 20-х років XV ст. празькі гроші перестали надходити на українські землі, проте їхня роль в обігу зберігається до кінця сторіччя. У празьких грошах встановлювалися різні штрафи та стягнення на користь держави та церкви. Наприклад, у кінці XV ст. у Києві порушення юрисдикції єпископського суду каралося штрафом у *"500 грошей широкх"*¹.

Місцеві монети - київські і галицькі - були скороминущим явищем, хоча і справили значний вплив на грошовий обіг України. Київські монети взагалі не відбилися в письмових джерелах як другої половини XIV ст., так і XV ст. Галицькі ж, як свідчить актовий матеріал, затрималися в обігу Галичини, Волині й Поділля до кінця 30-х років XV ст. У львівських прибутково-видаткових книгах першої чверті XV ст. і перемишльській судовій книзі першої половини сторіччя досить часті згадки про львівські напівгроші. Але з припиненням діяльності львівського монетного двору 1414 р. львівські напівгроші швидко зникають з ринку. На їхнє місце приходять еквівалентні їм за вагою й вмістом срібла польські напівгроші. Зате високопробніші від обох згаданих вище типів монет руські напівгроші другої половини XIV ст. затримуються на ринку не лише в другому, а й у третьому десятиріччі XV ст.²

На початку XV ст. в українському грошовому обігові з'являється польська монета, переважно номіналом у півгріш. Проте аж до кінця сторіччя ареал їхнього розповсюдження був обмежений територією

Галичини. Польські напівгроші виступають в українському актовому матеріалі найчастіше під назвою “малі гроші”.

Витіснення з галицького ринку руських і львівських напівгрошів польськими наприкінці 20-х років XV ст. призвело до того, що в обігу залишилися лише два популярних платіжних засоби: празькі або широкі гроші та польські напівгроші. Починаючи з 30-х років XV ст. в галицьких актах з’являється загальний термін “польська монета”.

Крім порівняно великих срібних платіжних засобів, грошів і напівгрошів, на українському ринку курсували й дрібні монети - денарії та тернарії в основному польського виробництва. У львівських актах денарії часом називали на німецький лад геллерам. А у Польщі денарії та тернарії називали ще й солідами. Ці низькопробні монети мали менше ніж 10% срібла, тому їх називали ще “чорними монетами”.

Разом з монетними гривнями в грошовому обігові України XV ст. затрималося і вагове срібло. На грошовому ринку Галичини першої чверті XV ст. поширилися флоріни, золоті монети, головним чином, угорського походження. На них зазвичай купували і продавали високоякісні товари іноземного походження, розплачувалися між собою іноземні купці. Починаючи з 40-х років XV ст. флоріни часто згадуються на сторінках актових джерел. Також в писемних пам’ятках тогочасної Галичини згадуються угорські золоті монети. Це загалом відповідає якісному складові українських скарбів XV ст., в яких флоріни угорського карбування зустрічаються найчастіше серед золотих монет .

¹ Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV-XVIII сторіччя. - К., 1981. - С.29.

² Федоров-Давыдов Г.А. Монеты рассказывают. - М., 1990. - С.70-75.

³ Котляр М.Ф. Вказ. праця. - С.39.

Науковий керівник – сист. Глушан О.В.

ТЕАТРИ НА СУМЩИНІ В РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Нестеренко В.А., кандидат історичних наук, доцент

В роки окупації з пропагандистських міркувань німецька адміністрація дозволила українським діячам розгорнути мережу різних культурних закладів - музеїв, бібліотек, читалень, театрів та кінотеатрів, різноманітних гуртків.

Сценічне мистецтво також стало одним із напрямків культурного та громадського життя в роки окупації. До війни, на 1940 р., на Сумщині діяло 5 театрів. В роки війни вони поновили свою діяльність, крім того, з'явилися численні аматорські театральні й мистецькі гуртки. Діяли драматичні театри в Сумах, Конотопі, Охтирці, Глухові, Ромнах, Шостці, театральні постановки відбувалися в Кролевці, драматичний гурток - в селі Чауси Шосткінського району, ляльковий театр в Сумах.

Культурницькі заклади розпочинали свою діяльність з перших тижнів окупації. Ці процеси активно висвітлювалися на сторінках місцевої преси. Так газета "Сумський вісник" за 22 жовтня 1941 р. (тобто на 12-й день після окупації міста) повідомляла, що поруч з відновленням матеріально-побутових умов в м.Суми організується український драматичний театр, симфонічний і духовий оркестри, а також українська капела. Та ж газета за 5 листопада свідчить, що вже колектив артистів міста, до якого входять хорова капела під керівництвом Кондратенка, духовий оркестр під керівництвом Васильєва, хореографічна група під керівництвом Сердюка кілька разів виступали в місцевому кінотеатрі перед початком сеансів перед німецьким командуванням, солдатами та місцевого населення¹. 16 листопада того ж року газета містить оголошення рекламного характеру, яким населення міста запрошувалося на концерт до міського театру, в програмі якого були виступи хорової капели, духового оркестру, балету, сольних виступів акторів².

Більш розгорнутий матеріал, автором якого був І.Косовщинський (напевно псевдонім), згадувана газета подає про концерт 12 листопада, який працівники театру влаштували для німецького командування і солдатів. Як повідомлялося, він пройшов з великим успіхом і закінчився тим, що помічник коменданта міста

лейтенант Полят виніс подяку учасникам концерту. Особливо в статті відзначено виступ хорової капели під керівництвом А.П.Кондратенка *“за колоритне виконання народних пісень”*, серед яких *“Дівка в сінях стояла”*, *“Вечорниці”*, російська народна пісня *“Метелиця”*. Крім того дуєт в складі сестер Капнудель виконав пісню *“Коли розлучаються двоє”*, учасники балетної групи - Чернущенко, Єршова і Пожиленко виконали танок *“Гопак”*. Не обійшлося звичайно й без пропаганди: *“Концерт показав невпинний ріст і розквіт артистичних талантів національного театру, що можливий лише там, де немає жидівсько-більшовицької влади”*³.

У неділю 23 листопада 1941 р. Сумський театр поставив п'єсу А.Чубатого *“Воскресение”* для місцевого населення. Після другого акту відбувся великий дивертисмент, хор, балет та сольні виступи. Вхід дітям до 16 років був заборонений⁴. Той же І.Косовщинський відгукнувся великим матеріалом про цю подію в *“Сумському віснику”* за 27 листопада того ж року. Стаття починалася розлогим ідеологічним кліше характерним для преси часів окупації: *“Приїздили театри і в Суми. В репертуарі були п'єси про життя “батьків” народу - Леніна, Сталіна та їх приспівників, про “заможне” життя тодішнього колгоспного селянства, про чекістів - вірних захисників жидівсько-більшовицького ладу. Все були, якто кажуть, дзеньки-бреньки, адже нічого правдивого радянська драматургія не показувала - вона завжди прикрашала неймовірно, затамовувала гірку дійсність. Тепер, замість радянських патріотичних п'єсок-драматургійок повстають перед глядачем прекрасні твори старовинного дореволюційного мистецтва”*. Однак далі стаття містить ряд цікавих зауважень, які є характерними для становища театрального мистецтва періоду окупації в цілому та в Сумах зокрема. Так автор зазначає, що більша частина учасників п'єси - це недавні школярі і студенти, що вперше вийшли на сцену, однак при цьому вони *“впорались з п'єсою, переборовши наявність схематизму в ній”*, *“зуміли показати артистичне середовище Росії початку ХХ віку, його представників”*. Найкраще, на думку журналіста-критика, акторам вдалася масова сцена у другому акті, в якому з найкращого боку виявили себе хор під керівництвом П.Кондратенка та оркестр під диригуванням Островського. Разом з тим у першому акті артистка

Міронова, яка виконувала роль Никанорівни-няні, *“вдалася в деяких місцях до зайвої комедійності”*. Внаслідок цього *“замість переживання разом з героями п'єси глядачам доводилося сміятися, бо з комедійного виходило смішне”*. Серед акторів, що впоралися з ролями, автор називає Лямічева (грав Роздорова), Дунайського (Старцев), Чернущенко (Валентина), Пожиленко (Люба). Грі Северної (роль Раїси) та Лук'янова (Отрадіні) не вистачило трагізму. Однак наприкінці статті критик зазначає, що перше знайомство глядачів з театром і театру з глядачем відбулось і постановка пройшла, якщо зважити на молодість театру, з успіхом⁵.

Сумський театр працював досить активно. Вже 4 грудня 1941 р. відбулася прем'єра п'єси *“Хмара”* А.Суходольського⁶. Через тиждень *“Сумський вісник”* відгукнувся на цю подію критичною статтею І.Богуша. Переповівши зміст п'єси для читачів, схарактеризувавши її персонажів, автор публікації зазначив: *“Правильно зрозумівши ідею твору, театр у всій своїй красі, правдиво показав життя і побут українського села. Вдала гра артистів українського національного театру доповнює задуми автора”*. Серед акторів критик особливо виділив гру Остапенко (роль Насті), Козацького, який *“створив правдивий образ інтернаціонального жида з усіма його злодійсько-паразитичними рисами”*, Дунайського (Настин батько), Гриньова (наймит у жида), Лямічева (Семен Карий), Виходцева (Андрій). Артистка Міронова, хоча і впоралася, на думку критика, з важкою роллю Настинної матері, все ж подекуди перебільшувала і переграла. Назадовільним було шумове оформлення спектаклю, хоча художнє - *“приваблює зір... просте, зате гарно виконане”* художником С.Садовніковим. В цілому ж, завершує автор статті, *“успішною постановкою *“Хмари”* А.Суходольського, молодий колектив українського драматичного театру зробив значний крок, який вже дозволяє сказати про великі перспективи творчого зростання”*⁷. Про успіх цієї п'єси свідчить той факт, що лише за чотири дні драму *“Хмара”* переглянули більше 3 тис. чоловік⁸.

21 грудня 1941 р. в приміщенні Сумського театру був проведений концерт, де були присутні офіцери і солдати німецької армії та місцеве населення. Він розпочався фантазією з балету *“Лебедше озеро”* П.Чайковського, яку виконав духовий оркестр.

Потім виконувалися пісні “Ванька-Танька” (муз. Даргомижського) - Іваненко і Капнудель, “Моє сонечко” (муз. Копця) - Петрова, “Українську шумку”, “Світить місяць” та інші - оркестр народних інструментів під керівництвом Сердюка. Далі виступав національний хор, який виконав пісні “Україно-мати”, “Запорізький мари”, “Реве та стогне Дніпр широкий” (на слова Т.Шевченка) народні пісні “Гей, люди йдуть по лоцину”, “Ще сонце не заходило”, “Розпрягайте хлопці коні”. На завершення був виконаний танок “Гонак”⁹.

У січні 1943 р. Сумський драматичний театр поставив п'єсу С.Черкасенка “Казка старого млина”. На думку критика “Ів.Б.” (ймовірно згадуваного вище І.Богуша) гра акторів була на достойному рівні. Особливо він відзначає Шаленого (роль інженера Вагнера), Грязнова (Трохим - служник Вагнера), Виходцева (Юрко), Льдової (Мар'яна). При цьому вказано, що не зважаючи на досить тривалий період підготовки, на постановці “*лежить печать деякої похапливості*”. Через це недоліки у грі окремих акторів. Так актор Н.Симоненко (Подорожній) з дошкульних реплік творить у першому акті легкий гумор, інтимну насмішку. Не досить яскравим виявився, на думку критика, й образ помічника Вагнера - землеміра Крамаренка (артист Киричок)¹⁰.

На початку лютого того ж року газета “Сумський вісник” подала матеріал, який розкривав для читача втаємничений світ закулісного життя театру. Він цікавий тим, що розкриває умови, в яких готувалися постановки в часи окупації: “У верхньому фойє - балетна трупа під керівництвом А.Селенцової, розучувала новий танок, готуючись до наступного концерту... На кону артисти драми мабуть востаннє репетирували “Пошилися в дурні”, бо, як ми побачили, окремі сцени вже детально були оформлені. У нижньому фойє - у вестибулі постановник-режисер Бондаренко, разом з декількома артистами, провадив розводку, готуючи до вистави гоголівську комедію “Одруження”. В іншій кімнаті працює хорова капела...”. Далі розповідається, що в репертуарі театру вже є драми, комедії, оперети, водевілі відомих українських та російських авторів, при чому переважають побутово-обрядові п'єси. Але театр виставляв і більш серйозні речі: драма “Суєта”, трагедію “Про що тирса шелестіла”,

оперу *“Запорожець за Дунаєм”*, музичну комедію *“Майська ніч”* тощо.¹¹

Однак не завжди критика поблажливо ставилася до праці акторів. Так той І.Богуш каменя на камені не залишив від прем'єри комедії *“За двома зайцями”*, яка відбулася у травні 1943 р.: *“Тільки дивимося ми оце дотепну комедію Старицького в постановці артистів міського театру, та й прямо таки не ймемо віри, що це його Голохвастов, Проня й інші; не знаємо - для чого така несамоविта метушня і галас. Правда, спершу ледве-ледве не позасинали... Перед нами старі Сірки. Вони розмовляють поміж собою. Ця розмова схожа на безпристрасне читання якогось поганенького твору. Монотонність її убаюкує нас”*, *“постановка схожа на аматорський спектакль”*, - підсумовує автор.¹²

Згідно даних В.Гайдабури репертуар Сумського міського драматичного театру складався з наступних п'єс: *“Хмара”* (О.Суходольського), *“Ніч під Івана Купала”* (М.Старицького), *“Лимерівна”* (П.Мирного), *“За двома зайцями”* (М.Старицького), *“Наталка Полтавка”* (І.Котляревського), *“Циганка Аза”* (М.Старицького), *“Шельменко-денщик”* (Г.Квітки-Основ'яненка), *“Сватання на Гончарівці”* (Г.Квітки-Основ'яненка), *“Степовий гість”* (Б.Грінченка) прем'єра 20 червня 1942 р., *“Запорожець за Дунаєм”* (С.Гулака-Артемівського) прем'єра 4 липня 1942 р., *“Безталанна”* (І.Карпенка-Карого), *“Бондарівна”* (І.Карпенка-Карого), *“Мартин Боруля”* (І.Карпенка-Карого), *“Суєта”* (І.Карпенка-Карого) тощо. Крім того ставилися концерти. В театрі працювали: режисери Я.Дунайський, М.Симоненко, Є.Северна, І.Бондаренко, П.Піргер; художник С.Садовніков; диригенти І.Звонко, Островський; концертмейстер А.Кагадєєва; хормейстер Кондратенко, балетмейстер А.Семеніова. Акторський склад: жінки - Й.Гайда, Гладунова, А.Капнудель, Косовцова, Левіна, М.Льдова, Миронова, Остащенко, Пожиленко, Є.Северна, М.Талденко, Тірюшина, Н.Цимбалюк, Чернущенко; чоловіки - І.Бондаренко, Головченко, Гриньов, Грязнов, Доля, Я.Дунайський, С.Іваненко, В.Киричок, П.Піргер, М.Симоненко та інші.¹³

Репертуар Роменського українського музично-драматичного театру ім. М.Леонтовича був подібним. Також в театрі проводилися

концерти, вечір українських водевілів, діяла пересувна трупа О.Заїки. Головним режисером у театрі працював М.Богданович, режисери - І.Скоробагатський, О.Заїка, М.Кір'ян, хормейстер А.Воликівський, адміністратор М.Кондратенко.

Щодо репертуару, то слід відзначити наступне: він був досить різноманітним у відносно великих театрів, розташованих у містах, які могли залучати до власних постанов і концертів більші, як кількісно так і якісно, мистецькі сили. І, навпаки, театри у невеличких містах і селах були переважно аматорськими, тому їх репертуар обмежувався пересічно українською класикою ХІХ ст. На репертуар робило вплив також те, що в містах глядачами були не тільки місцева інтелігенція, а й німецькі військові, особливо офіцери. Тому слід було враховувати смаки цієї публіки.

Наприклад, у програмі концерту до відкриття зимового сезону Роменського музично-драматичного театру ім.Леонтовича представлені числені українські народні пісні: *"Б'ють пороги"* на музику Лисенка, *"Улянка"* - Верховинця, *"Зозуля"* - Смолика, *"Журавлі"* - Стеценка, *"Гандзя"* - Бонковського, *"Очерет лугом гуде"*, *"На городі верба рясна"*. Поряд з цим: кілька класичних творів - ораторія *"Зима"* на музику Гайдна, *"Ліпа"* на музику Шуберта, *"Дума"* з *"Невільника"* на музику Вахняніна; кілька українських танків; німецькі народні і солдатські пісні - *"Шитишинонька"*, *"Лілі Марлен"*, *"Коли марширують солдати"*, *"Да, серце солдата"*. Крім того, в театрі йшли класичні українські твори про що говорилося вище ¹⁴.

Поряд з цим створювалися й активно діяли хорові капели, ансамблі, духові, струнні, народних інструментів оркестри, музичні студії, гуртки ¹⁵.

Таким чином, діяльність мережі різноманітних мистецьких установ стала важливим напрямком діяльності місцевої інтелігенції по національнокультурному вихованню населення. Для *"нових властей"* це мало пропагандистське значення.

Проте, незважаючи на енергійну діяльність місцевої інтелігенції, більшість планів не були реалізовані в повній мірі через заборони та обмеження з боку німецьких окупаційних властей, нав'язаних людиноненависницькою теорією націонал-соціалізму.

¹ Сумський вісник. - 1941. - 5 листопада.

² Там само. - 16 листопада.

³ Там само. - 20 листопада.

⁴ Там само. - 23 листопада.

⁵ Там само. - 27 листопада.

⁶ Там само. - 4 грудня.

⁷ Там само. - 11 грудня.

⁸ Там само. - 14 грудня.

⁹ Там само. - 25 грудня.

¹⁰ Там само. - 1943. - 20 січня.

¹¹ Там само. - 4 лютого.

¹² Там само. - 19 травня.

¹³ *Гайдабура В.М.* Театр між Гітлером і Сталіним. Україна 1941-1944 рр. Долі митців. - К.: "Факи", 2004. - С.307-308.

¹⁴ Відродження (Ромни). - 1941. - 28 листопада, 5 грудня.

¹⁵ *Нестеренко В.А.* Театри на Сумщині в роки німецької окупації 1941-1943 рр. // Матеріали п'ятої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (20-21 листопада 2003 р.). - Ч.ІІ: Історія Сумщини з найдавніших часів до кінця ХІХ ст. Новітня історія Сумщини. - Суми: СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2003. - С.139.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВАРН У СТАРОДАВНІЙ ІНДІЇ ЗА «ЗАКОНАМИ МАНУ»

Авраменко О., студент групи Юм-73

Характерною рисою суспільства Стародавньої Індії є його варновий устрій. Саме належністю до певної варни визначався рід занять людей, їх права і обов'язки. Такий особливий суспільний лад сформувався під впливом ідеології брахманізму, яка у свою чергу формується з ІІ тисячоліття до н. е. Головні її положення викладені в релігійно-літературних збірниках Ведах. Саме Веди ділили людей на чотири варни, які створені богами з різних частин тіла Пуруші – світового тіла і Духа, прабатька усіх живих істот. Першу варну становили жерці (брахмани), другу – світська і військова знать (кшатрії), до третьої відносилися прості общинники: селяни, ремісники, скотарі (вайші), четверті – підкорене аріями, але вільне місцеве населення (шудри).

Спочатку відмінності між варнами, особливо між першими трьома, не були надто виразними, але згодом вони все більше поглиблювалися. Варни отримували релігійне освячення, ставали спадковими, а перехід з однієї в іншу став майже неможливим. Релігійні вірування захищали цю соціальну систему, а також права і привілеї трьох вищих варн.

Однак не тільки релігійні вірування та уявлення забезпечували стабільність відносин між верствами суспільства, захищали статус варн. Ці функції виконували також джерела права. Основним і найвідомішим джерелом права Стародавньої Індії були «Закони Ману». По суті це був збірник дхарм, який називали законом.

«Закони Ману» містили інформацію про обов'язки людей різних варн, закріплюють одвічні правила життя всього суспільства. Вони і були створені «з метою визначення в належному порядку обов'язків його (брахмана) і (членів) інших (каст), мудрий Ману, що походить від Самосуцого, склав цей збірник» (I,102). Або «шудру нехай брахманхазяїн примусить виконувати принизливі послуги, бо він створений Самосуцим для слугування брахманові» (VIII,413)

Цей збірник оспівує могутність брахманів, їх зверхність над усіма іншими варнами, тримає в полі зору забезпечення їх існування, привілеї, матеріальні інтереси. Наприклад, тільки брахмани могли набути право власності на річ шляхом одержання дарунка. Вайші ж, наприклад, могли взяти річ в позику під відсотки або шляхом оплати за виконану роботу, кшатрії могли лише здобути річ, а шудри – тільки купити.

«Закони Ману» визначили рід заняття всіх варн. Так, вивчення і навчання Вед, принесення жертв за себе й інших, а також подання й одержання милостині вони встановили для брахманів (I,88). Охорону підданих, подання милостині, жертвоприношення, вивчення Вед вказано для кшатріїв (I,89). Пасіння худоби, подання милостині, жертвоприношення, торгівлю і лихварство – для вайшів (I,90). І тільки одне заняття призначене для шудр – обслуговування всіх інших варн з покорюю (I,91). При чому обслуговування брахмана вважалося найкращим заняттям для останніх (X,123). Цар міг примусити шудр до роботи на себе один день на місяць (VII,138). Якщо ж хтось жив через пожадливість заняттям вищих, цар міг його вигнати, позбавити майна (X,96). Ті, хто намагався виконувати чужі обов'язки, одразу ж випадав зі своєї варни.

Нерівність варн підкреслювалася і такою нормою: «Одна чверть (єпитимії) за убивство брахмана вимагається (як очищення) за убивство кшатрія, одна восьма – за убивство вайші, а за убивство шудри – одна шістнадцята» (XI,127).

У відносинах власності привілеї також надавалися вищим варнам. Так, брахман міг упевнено користуватися речами шудри (VIII,417). Схожі принципи були і в зобов'язаннях – боржник нижчої варни повинен був заплатити борг навіть роботою (боргове рабство). Представник же вищої варни міг віддавати борг поволі і це було справою його власного сумління. (VIII,177). Те ж закон визначав і щодо штрафів. З вайшів податку брали «одну восьму частину зерна, одну двадцяту інших прибутків, принаймні в одну каршапану з шудри» (X,120)

У галузі шлюбно-сімейних відносин розлучення дозволялося тільки нижчим варнам. А брахмани могли мати кілька дружин. Взагалі, шудра міг взяти у дружини тільки шудрянку, вайша – шудрянку і з своєї варни, кшатрій – з обох названих і своєї, брахман – з усіх чотирьох. (III,13). Спадкувати майно могли тільки сини, але сини від різних дружин спадкували не рівні частки, якщо дружини належали до різних варн. Також із спадщини брахмана брахман (син дружини брахманки) міг взяти чотири частини, син дружини кшатрійки – три, син дружини вайші – дві, а син шудрянки – одну (IX,153).

Соціальний консерватизм проявлявся й у вкрай презирливому ставленні до шудрів, у жорстокості покарань, які могли застосовуватися до них. Закони говорять: «шудра, навіть відпущений хазяїном, не звільняється від обов'язків слугування, бо вони є природженими до цього» (VIII,414). Шудрі не дозволялося нагромаджувати багатства, навіть якщо він мав таку можливість (X, 129).

Норми кримінального права також носили варновий характер. Якою частиною тіла людина нижчої касті заподіє ушкодження людині вищої касті, саме вона і повинна бути відрізана (VIII,279). Суворо охоронялася честь і гідність вищих варн. Наприклад якщо шудра обляяв когось із вищої варни, йому відрізали язика. Важкі види покарань застосовували до осіб, які вчинили злочин проти осіб вищих варн. М'які ж застосовували до осіб вищих варн. Смертна кара до брахманів не застосовувалася. Від покарання можна було відкупитися: за кшатрія – 1000 корів, за вайшу – 100, за шудру – 10. Отже, «Закони Ману» були покликані зберігати непорушність існуючого суспільного ладу, а також надійно захищали привілеї вищих варн.

1. Хрестоматія з історії стародавнього світу / за ред. академіка В.В.Струве. – Том 1. – К., 1953. – с. 266-271.

2. Хома Н.В. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 2007.

Науковий керівник – доц. Нестеренко В.А.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ФУНКЦІЙ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СЕРЕДИНІ XVII ст.

Німенко М., студент групи ЖТ-72

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)"

Місцеве судочинство середини XVII ст. базувалося на старих юридичних кодексах законів, насамперед на третьому Литовському статуті 1588 р. Починаючи з визвольної війни під проводом Б.Хмельницького, на українських землях сформувалася власна судова система. Були створені Генеральний, полкові та сотенні суди. Вони розповсюджували свою юрисдикцію не тільки на справи всього козацтва, а й на все населення, яке проживало на їхній території.

Судові функції виконувалися і органами міського самоврядування. За гетьманства Б.Хмельницького колишні польські суди у містах замінені на магістратські і ратушні. Магістратські діяли у полкових містах та містах магдебурзького та хелминського права. У непривілейованих сотенних містах і містечках діяли ратушні. Ці суди здійснювали цивільне і кримінальне судочинство. Вони вирішували справи міщан і посполитих. Вільні селяни судилися в ратушних судах непривілейованих міст, якщо були під їхньою юрисдикцією.

Структура ратуші і магістрата включала 2 підрозділи: 1) міську раду; 2) судову колегію лавників¹.

Апеляції на рішення ратушних судів у другій половині XVII - початку XVIII ст. подавалися до магістратських або полкових судів, а на рішення останніх - до гетьманського суду².

¹Теличенко И.В. Сословные нужды и желания малороссиян в эпоху екатерининской комиссии. - К.: Киевская старина, 1891.

²Гамбург М. Магістратські і ратушні суди у самоврядуванні міст України-Гетьманщини XVII-XVIII століть // Право України. - 2000. - №4. - С.111.

Наук. кер. – доц. Звагельський В.Б.

КОНОТОПСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ ТА КОНОТОПЧАНІ НА СТОРІНКАХ “СУМСЬКОЇ СТАРОВИНИ”

Сачок М., студентка групи Юм-72

Знання історичних відомостей минулого і сучасного дозволяє знайти відповіді на запитання, які виникають у майбутньому. І тому, якщо ми будемо знати минуле в усіх його складностях і протиріччях, падіннях і злетах, шанувати славетних земляків, то зможемо шанобливо ставитися до теперішнього, яке вже завтра стане історією.

Цікаві відомості про конотопські старожитності та конотопчан зосереджені на сторінках “Сумської старовини”. Теоретично ці матеріали можна поділити на наступні види: матеріали, присвячені різним питанням історії Конотопщини, археологічним дослідженням, проведеним тут, життєвому і творчому шляху видатних конотопців.

На сторінках “Сумської Старовини” висвітлено питання історії Конотопщини у роботах Т.Осадчого, В.Терещенка, Т.Токаревої, О.Євтушенка, В.Звагельського, С.Дегтярьова та інш. Зокрема в одній із статей зазначається, що за писемними джерелами, відомими в ХІХ ст. з робіт Філарета Гуміллєвського, О.Лазарєвського, М.Домонтовича, Конотоп було засновано як регулярну фортецю “обнесенную валом с парисадам” невдовзі після Поляновського договору близько 1634 р. Це був один з прикордонних “городків”, що поляки будували на лінії Путивльського рубежа - кордону між Росією та Польщею. Він згадується під 1647 р. при описі поїздки коронного канцлера Юрія Оссолінського в свої численні маєтності в Задніпров’ї. Згодом Конотоп відійшов до Росії¹. Т.М.Токарева щодо Конотопщини та її мешканців зауважує: “Перш за все жителями міста не втрачене почуття патріотизму і віри в майбутнє, яке століттями генетично закріпилось у населення. Сьогодні з метою розвитку цього почуття в місті проводиться цілий комплекс заходів. Краєзнавці на громадських засадах проводять роботи по вивченню самобутньої історії міста, його культурних традицій, що передалися ним з минулих поколінь”².

В.Звагельський, Л.Белінська, В.Борошнев, Ю.Моргунов та інші присвятили свої праці археологічним дослідженням на Конотопщині. Так зокрема, у липні 1997 р. на поселенні Озаричі, відомому завдяки дослідженням С.Біляєвої, довелося констатувати майже повну загибель

пам'ятки. Об'єкт розташований на дюнному підвищенні, активно розробляється для добування піску. Зібрано підйомний матеріал - уламки посуду ямково-гребінцевого типу, відходи та брак кремінної індустрії, а також знахідки періоду Київської Русі³. До того ж було проведено багато інших археологічних досліджень, здобутки і результати яких безумовно представлені в Конотопському краєзнавчому музеї.

Крім того, Конотопський край славиться цілою низкою талановитих історичних особистостей, митцями, які продовжують нас радувати своїми витворами мистецтва, та людьми, які мали безпосереднє відношення до цього міста. Про них писали І.Лисий, С.Побожій, О.Лазаревський, В.Звагельський, С.Дегтярьов, Л.Сапухіна, Г.Морозова, О.Коваленко, Я.Волерт та інші. Так, наприклад, на сторінках *"Сумської Старовини"* іде мова про героя війни 1812 р., генерала В.Г.Костенецького. Про його безмежну хоробрість і мужність, ратні подвиги, богатирську фізичну силу, прямоту і чесність, безкорисливість складала легенди⁴. Почесне місце серед видатних конотопців посідає історик, археограф, громадський діяч О.М.Лазаревський, серце якого було переповнене духом справедливості. *"Перед його авторитетом і науковим і взагалі, як громадянина, мусили хоч трохи маскуватися і прикриватися ці всемогутні тоді люди, і стільки до його стікалось під час його перебування влітку на Конотопщині обіжених і покривджених..."*⁵. Також не можна оминати увагою видатного генерала, двічі героя Болгарії М.І.Драгомирова. Його дитинство та останні роки життя пройшли у Конотопі. Тут і донині зберігся його колишній будинок, відновлено родинний склеп, встановлено погруддя⁶.

На сторінках *"Сумської старовини"* зустрічаємо відомості, про сучасного конотопського художника, краєзнавця В.О.Борошнева. Він неодноразово публікував у періодичних виданнях матеріали з краєзнавства та історії мистецтва. Його наукові розвідки і художні твори неодноразово прикрашали сторінки *"Сумської старовини"*⁷.

На сторінках *"Сумської старовини"* велика увага приділялася особам, які були тісно пов'язані з Конотопським краєм. Це видатний поет і художник Т.Г.Шевченко, який неодноразово приїжджав до Конотопу, художник К.Малеви́ч, останній гетьман України К.Г.Розумовський,⁸ вчений-бібліограф С.І.Пономарьов та інші.

Історія Конотопщини та видатних особистостей цієї землі активно висвітлюється на сторінках журналу "Сумська старовина" і з-поміж наукових і періодичних видань відрізняється у зазначеному напрямку підвищеною об'єктивністю у висвітленні історичних фактів і різноманітністю досліджуваних питань. Інформація про конотопські старожитності у цьому часописі подана досить доступно і цікаво, залучаючи велике коло читачів.

¹ *Белінська Л.І., Звагельський В.Б.* Археологічні дослідження в Конотопі 1997-1998 років // Сумська старовина. - №№III-IV. - 1998. - С.7-20.

² *Токарева Т.М.* Пам'ять зберігає історію // Там само. - №№III-IV. - 1998. - С.88-89.

³ *Белінська Л.І., Звагельський В.Б., Борошнев В.Б., Нога М.П.* Розвідки в середньому Посеймі // Там само. - №№III-IV. - 1998. - С.32-42.

⁴ *Сапухіна Л.П.* Коли і де народився генерал Костенецький // Там само. - №№III-IV. - 1998. - С.75-77; *Морозова Г.В.* Нові факти до біографії В.Г.Костенецького // Там само. - №№V-VI. - 1999. - С.181-183.

⁵ *Осадчий Т.* Про діяльність О.М.Лазаревського в останні часи на Конотопщині // Там само. - №№III-IV. - 1998. - С.67-68.

⁶ *Євтушенко О.В., Звагельський В.Б., Дегтярьов С.І.* Вшанування пам'яті генерала М.І. Драгомирова // Там само. - №№XVIII-XIX. - 2006. - С.7-13.

⁷ Старожитності Сумщини в творчості художника й історика Володимира Борошнева // Там само. - №№XXI-XXII. - 2007. - С.313-317.

⁸ *Лазаревський О.О.* Шевченко і Лазаревські (уринок з нової книги) // Там само. - №№XIII-XIV. - 2004. - С.20-26; *Борошнев В.А.* Конотопские истоки творчества Казимира Малевича // Там само. - №№XIII-XIV. - 2004. - С.85-90; *Дегтярьов С.І.* Матеріали повітових судів як джерело до генеалогічних досліджень // Там само. - №№XX. - 2006. - С.79-80; *Рось Н.В.* Видатний бібліограф (До 170-річчя від дня народження С.І.Пономарьова) // Там само. - №№III-IV. - 1998. - С.83-85.

Наук. кер. – асист. Федченко Л.А.

ДО ВИВЧЕННЯ “СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ” НА СУМЩИНІ (кінець ХХ - початок ХХІ ст.)

Федченко Л.А., асистент

У 2007 р. відзначалося 820-річчя шедевра світової та вітчизняної культури “Слово о полку Ігоревім” та 200 років першодруку цієї пам’ятки в Україні.

Інтерес до твору не згасає і в наші дні. “Слово” досі приховує в собі багато таємниць, для розгадки яких вистачить роботи багатьом поколінням. Цей твір вивчають літературознавці, історики, лінгвісти, військові, до нього постійно звертаються письменники, художники, композитори.

Багато поколінь наших земляків виховувалися на цьому творі, пізнавали історію рідного краю, вчилися любити Батьківщину. І нині “Слово” та події, описані у ньому, є об’єктом вивчення представниками науки та мистецтва. А одним з регіонів, де ці дослідження особливо розвинуті, є Сумщина. Протягом останніх десятиліть тут з’явилася велика кількість робіт, присвячених різним аспектам досліджень “Слова о полку Ігоревім”¹.

Починаючи з 1983 р. в Сумах проводяться науково-теоретичні конференції з вивчення і популяризації “Слова о полку Ігоревім”, які очолив доктор філологічних наук, професор, член Спілки письменників України, літературознавець, фольклорист Павло Павлович Охріменко. Він - засновник осередку словознавців на Сумщині, до якого увійшло близько 30 науковців².

Перша конференція відбулась у 1983 р. і була присвячена темі “Актуальные проблемы “Слова о полку Игоревом”². Вона мала краєзнавчий характер і стала першою у своєму роді в країні. Ця конференція викликала широкий резонанс, про що свідчили відгуки в місцевій пресі - газетах “Советская культура”, “Радянська освіта”, “Літературна Україна”, “Українська мова і література в школі”.

Велике значення для розвитку Словознавства мають історико-краєзнавчі роботи, пов’язані зі “Словом”.

Так, в Сумах у 1983 р. відбулася виставка книг, присвячена “Слову”, із зібрання С.С.Воїнова. В його колекції налічується 2500

експонатів - це книги, журнали, газети, фото, кінодокументи, рукописи та інш.

11 травня 1984 р. в приміщенні Сумського педінституту розпочала свою роботу друга Сумська наукова конференція, присвячена темі *“Слово о полку Ігореве”* и *Чернигово-Северщина*”. Як і перша, вона мала краєзнавчий характер.

У 1985 р. у Сумах відбулася третя наукова конференція, присвячена 800-річчю *“Слова о полку Ігоревім”*, яка мала назву *“Слову о полку Ігореве”* и *наша современность*”. Конференція набула такого рівня й розголосу, що вийшла на республіканську і навіть всесоюзну орбіту.

Але не тільки в Сумах проходили урочистості з нагоди 800-річчя *“Слова о полку Ігоревім”*. Так, в Путивлі у районному краєзнавчому музеї було розгорнуто літературно-художню виставку, присвячену *“Слову”*. Виставку відвідали туристи, які подорожували за маршрутом древніх міст Київської Русі, та всі бажаючі.

Окрім сумських конференцій, необхідно згадати путивльську історико-краєзнавчу конференцію, яка проходила у 1986 р. і була присвячена темі *“Слово о полку Ігореве”* и *Путивльщина*”.

Постійною традицією на Сумщині стали літературні свята у с.Залізняк - на батьківщині першого перекладу *“Слова о полку Ігоревім”* в Україні, які проводяться з 1986 р. і мають велике значення для розвитку Словознавства в краї.

В Сумах у 1986 р. відбулася виставка ілюстрацій до *“Слова о полку Ігоревім”* з фондів Сумського художнього музею. На виставці були представлені твори В.Фаворського та В.Лопати.

П'ята словознавча конференція відбулася у 1988 р. під назвою *“Результаты и перспективы исследования “Слова о полку Ігореве” (по материалам, появившимся в связи с его 800-летием)”*. Під час конференції функціонувала виставка книг з фондів бібліотеки Сумського педінституту та з колекції С.С.Воїнова. Для учасників конференції була проведена екскурсія історичними місцями, які пов'язані з подіями, описаними у *“Слові”*: м.Путивль, сс.Ігорівка і Залізняк.

Протягом 1990-1996 рр. відбулися наступні чотири конференції, присвячені проблемам *“Слова о полку Ігоревім”* - *“Историзм и обстоятельство возникновения “Слова о полку Ігореве”* (1990),

“Проблеми хронології авторства “Слова о полку Ігоревім” у сучасному трактуванні” (1992), *“Специфіка “Слова о полку Ігоревім” як літературної пам’ятки”* (1994), *“Відгук “Слова о полку Ігоревім” в українській і зарубіжній літературі”* (1996).

У 1997 р. відбулася виставка, присвячена *“Слову”*, основою якої стали зібрання В.Б.Звагельського та колекція книжкової графіки Сумського художнього музею. У квітні 2000 р. у Сумському краєзнавчому музеї було відкрито виставку, присвячену 200-літтю першого видання *“Слова о полку Ігоревім”*. Експозиція містила найбільш яскраві експонати із колекцій Сумського краєзнавчого музею, а також приватного зібрання В.Б.Звагельського. Доповнювали виставку матеріали археологічних розкопок пам’яток періоду Київської Русі.

25-27 травня 2000 р. відбулася наукова конференція *“Слово о полку Ігоревім та його епоха”*, присвячена 200-літтю першодруку пам’ятки. Під час роботи конференції її учасники і гості могли оглянути у Путивльському історико-культурному музеї-заповіднику тематичну виставку, присвячену *“Слову о полку Ігоревім”*.

У 2000 р. видавництвом Сумського державного університету здійснено видання *“Слово о полку Ігоревім”: Бібліографічний покажчик (1975-2000 рр.). Матеріали, опубліковані на Сумщині”*³. Робота містить перелік монографій, наукових статей, повідомлень та тез, надрукованих у збірниках матеріалів конференцій, газетних публікацій, що вийшли у світ протягом 1975-2000 рр. на Сумщині, а також виставок, присвячених дослідженню та популяризації пам’ятки. Це стало своєрідним підсумком досліджень *“Слова о полку Ігоревім”* у регіоні за останні 25 років.

Протягом 2003-2007 рр. відбулися три міжнародні конференції, присвячені *“Слову”*.

Під час роботи конференції 2005 р. відбулося відкриття персональної виставки серії графічних робіт художника з м.Буринь М.М.Бондаренка під назвою *“Слово о полку Ігоревім”*, присвяченої 820-річчю походу князя Ігоря Святославича. Серія складалася з 80-ти чорно-білих литографюр. Це був своєрідний графічний переклад художником давньоруського твору.

Таким чином, протягом останніх десятиліть на Сумщині сформувався великий колектив літературознавців, істориків, мовознавців, які виявляють підвищений інтерес до роботи в галузі Словознавства - матеріали про "Слово" з'являються в засобах масової інформації; проводяться конференції, що сприяють вирішенню багатьох проблемних питань історії давньоруського періоду і, зокрема, вивченню "Слово о полку Ігоревім" та обміну досвідом і творчими доробками між фахівцями тощо.

¹Охрименко П.П. Результати и перспективи изучения "Слова о полку Игореве" (по материалам появившимся в связи с его 800-летием) // Результаты и перспективы исследования "Слова о полку Игореве" (по материалам появившимся в связи с его 800-летием): Тез. докл. и сообщ. первой науч. конф. участников семинария по изучению "Слова" / Сост. Охрименко П.П. - Сумы, 1988. - С.3-5; Звагельський В.Б. Огляд нових видань щодо дослідження "Слова о полку Ігоревім" // Сумська старовина. - №XVI-XVII. - 2005. - С.23-30; Колосова В. До 800-річчя "Слова о полку Ігоревім" // Радянське літературознавство. - 1983. - №11. - С.27-35; Мишанич О.В. Про деякі підсумки дослідження "Слова о полку Ігоревім" на Україні в його ювілейні роки // Результаты и перспективы исследования "Слова о полку Игореве" (по материалам появившимся в связи с его 800-летием): Тез. докл. и сообщ. первой науч. конф. участников семинария по изучению "Слова" / Сост. Охрименко П.П. - Сумы, 1988. - С.9-10 та інші.

²Голубченко В.Ю. Охріменко Павло Павлович // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. - Суми, 2003. - С.350.

³"Слово о полку Ігоревім": Бібліографічний покажчик (1975-2000 рр.). Матеріали, опубліковані на Сумщині" / Укладачі В.Б.Звагельський, Т.А.Зюзько, Р.І.Терещенко. - Суми: Сумський державний університет, 2000. - 44 с.

З ІСТОРІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНЩИНИ (друга половина XVII - початок XVIII ст.)

Некрасов С., студент групи Юм-71

Роботу виконано в рамках держбюджетної теми №108.01.03.06-08 - "Історичні етапи заселення і формування державних структур на території Північно-Східної України (з давніх часів до кінця 18 ст.)".

У XVII ст. на землях Північно-Східної України виникають митниці. Наприклад, у 60-х роках XVII ст. виникла харківська митниця, контроль над якою вже у 80-ті роки перейшов до рук харківського козацтва. Козаки за використання митних зборів кожного року сплачували певну суму коштів московському уряду. Це посилювало контроль козацької старшини над жителями міста та тими, хто сюди приїздив .

Напередодні Визвольної війни митні збори склалися з евекти - податку з товарів, що вивозилися з держави та індукти - податку з товарів, що ввозилися.

Наповнення державного бюджету Української козацької держави здійснювалося з чотирьох основних джерел: з земельного фонду, прибутків від промислів, торгівлі, податків та митних зборів.

Митна політика Гетьманщини формувалася в умовах становлення козацької держави під впливом зовнішньо- та внутрішньополітичних факторів, що змінювалися у ході Визвольної війни .

Універсалом гетьмана Б.Хмельницького встановлювалися правила для зборщиків митних зборів. Завідував цим збором військовий екзактор, який часто був і відкупщиком (орендарем) цього збору.

Те, що за умовами договору 1654 р. гетьманському уряду вдалося зберегти керування фінансами, було великим політичним успіхом. Хоча на папері було закріплене право московського уряду отримувати збори з Лівобережжя до царської скарбниці: *“А быти бы урядником в городеях войтам, бурмистром, райцам, лавником, и доходы всякие денежные и хлебные собирать на царское величество и отдавать в его государеву казну тем людям, которых государь пришлет за темы сборщиками смотреть, чтоб делали правду”* . Але до I Малоросійської колегії (до 1721 р.) Гетьманщина навіть не звітувала перед царем про свої прибутки. Про це говориться зокрема у маніфесті Петра I від 16 грудня 1708 р.: *“... ниже пенезя в казну свою со всего малороссийского народа никогда не брали...”*⁴ .

На початку XVIII ст. у Лівобережній Україні вже склалася самобутня митна система. Індукта та евекта збиралися здебільшого на внутрішніх торгах та ярмарках країни. Митниці називалися карвасаріями. Головна карвасарія знаходилася у м.Ніжин.

Оренда права на отримання митних зборів тягнула за собою багато негативних наслідків. Орендарі часто приховували кошти, не сплачували державі відкупні гроші тощо. У грудні 1748 р. був виданий сенатський указ, за яким Генеральна Військова Канцелярія повинна була призначити

“для экзакции индуктовой из знатных природных й оседлых, искусных к тому малороссиян”. Ці екзактори повинні були збирати індукту та віддавати її до Військового скарбу⁵.

Таким чином, митна справа на Гетьманщині протягом другої половини XVII - початку XVIII ст. набула самобутніх форм, притаманних саме цій території, і стала своєрідним елементом української автономії. Вона продовжувала розвиватися до остаточного скасування автономії Гетьманщини російським урядом.

¹ Антонов А.Л., Маслійчук В.Л., Парамонов А.Ф. История Харьковского городского самоуправления 1654-1917 гг. – Х., 2004. - С.36-37.

² Лицьева Е.В. Таможенное дело Гетманщины во второй половине XVII в. // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. - №6. - 2003. - С.229-237.

³ Акты Юго-Западной России. - Т.10. - СПб., 1878. - С.449.

⁴ Горобець В.М. Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра I. - К., 1990. - С.243.

⁵ Лицьева О.В. Митна політика Гетьманщини в першій половині XVIII ст. // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. - №6. - 2003. - С.237-243.

Федченко Л.А., асистент

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДОЗНАВЕЦЬ МИКОЛА СУМЦОВ

Бершов І., студент групи Юм-73

В історії української фольклористики та етнографії Миколі Федоровичу Сумцову (1854–1922) належить визначне місце дослідника-енциклопедиста. Високо поцінував харківського професора Іван Франко: “Невтомимий проф. Сумцов, котрому при деяких хибах його наукового методу все-таки треба признати велику заслугу як одному з немногих тепер російських учених, що систематично обробляють південно-російську літературу і фольклористику, що южноруські матеріали ставлять усе вихідною точкою і головною основою своїх праць...”

Сумцов, непогано орієнтуючись у сучасних йому європейських теоріях і напрямках розвитку гуманітарної науки, використовуючи набутки різноманітних підходів до аналізу мови, фольклору, обрядів та звичаїв, літератури, визнавав за недоцільне методологічне самообмеження – це як тупцювання на місці. Зокрема, у розвідці “Миша в народній словесності” вчений чітко заявив про свою наукову позицію щодо студіювання конкретного неоднозначного матеріалу, закоріненого в архаїчних пластах народної традиційної культури.

Наукові праці М.Ф.Сумцова, що стосуються проблем міфу, символу в їхніх взаєминах із фольклором, ритуалом, обрядовістю та звичаєвістю, й досі осмислені мало.

У студентський час М.Ф.Сумцов написав “Нарис історії християнської демонології”, одержав за неї золоту медаль, проте робота не була опублікована, її заборонила цензура, через чотири роки видрукувано лише один розділ: “Нарис історії чаклунства в Західній Європі” (1878). Молодий дослідник з’ясовував генезу нечистої сили (звідки взялася віра в неї) та як “повстала у християнських народів ідея про чорта у зв’язку з демонічними елементами, запозиченими від язичництва. Згодом М.Ф.Сумцов створив ряд інших праць, що стосуються міфології/демонології, окремих її тем, образів тощо.

У науковій спадщині М.Ф.Сумцова можна простежити певну закономірність – до деяких тем, проблем, постатей вчений звертався неодноразово впродовж усього творчого життя. Скажімо, його перу належать десятки розвідок, присвячених Т.Г.Шевченку, понад два десятки студій, присвячених О.Потебні. З-поміж “наскрізних” тем, що хвилювали дослідника чи не найбільше, була тема українського весільного обряду, його релігійно-міфологічного, символічного та реалістично-побутового значення. А в українському весіллі “домінуючою формою були вірування й обряди докласового суспільства”. Отже, наукова праця М.Ф.Сумцова у галузі дослідження міфу, символу насамперед в обрядовій сфері виявила чимало значного матеріалу “культурних пережитків”. Вчений не розглядав фольклор лише як продукт і пережиток минулих епох, що дістався нинішньому поколінню у спадок уже в більше або менше зруйнованому вигляді. Тому несправедливо закидати М.Ф.Сумцову, що в його “розумінні народна творчість була не живим процесом, а своєрідним пережитком, витвором давнини”. Завдяки різноманітним науковим підходам до дослідження міфології, обрядовості, фольклору М.Ф.Сумцову вдалося

українську багатовікову спадщину розглянути в широкому міжнародному контексті, виявити та прокоментувати традиційні явища національної культури як самобутні. Сумцов багато зробив для організації бібліотек і музеїв; він був одним з засновників Харківської громадської бібліотеки (тепер Державна наукова бібліотека ім.В.Короленка). З 1995 р. в Харківському історичному музеї, який є правонаступником Музею Слобідської України, щорічно проводяться Сумцовські читання. У серпні 2004 р. М.Ф.Сумцову була відкрита меморіальна дошка по вул. Університетська, 13, де раніше знаходився один із корпусів університету. Дослідження М.Ф.Сумцова не досягли великого успіху, тому що вони дуже часто суперечать один одному. Таким чином, як теоретик Сумцов не зробив великого внеску в науку, але його дослідження досі зберігають свою цінність як багате зібрання матеріалів, важливе першоджерело і бібліографічний опис.

Наук. кер. – доц. Звагельський В.Б.

ДО БІОГРАФІЇ ІВАНА МІРНОГО

Власенко В.М., к. істор. н., доцент

Минулого року виповнилося 135 років від дня народження активного діяча національно-визвольного руху початку ХХ ст., Української революції 1917-1921 рр. та еміграції міжвоєнного періоду, юриста, журналіста, викладача, нашого земляка Івана Івановича Мірного. Донедавна його ім'я залишалося маловідомим не тільки широкому загалу, але і науковцям. Вкрай невелику інформацію про нього можна знайти в енциклопедично-довідкових виданнях. При цьому вказується, що І.Мірний був родом з Харківщини¹. Лише у некролозі та статтях про померлого, опублікованих у паризькому тижневику "Тризуб", повідомлялося про те, що Іван Іванович народився в одному із сіл Сумського повіту Харківської губернії². Справжнє місце народження нашого земляка поки що невідоме, пошук триває.

Народився Іван Іванович 30 серпня 1872 р. Вищу освіту здобув 1898 р. у Петербурзькому університеті, закінчивши юридичний факультет. Фахову діяльність розпочав у місцевих установах Міністерства фінансів. Спочатку працював податковим інспектором в

Умані, а з 1910 р. – у Києві, згодом очолив відділ Київської фінансової палати. Він був членом українських студентських, громадських і політичних організацій у Києві, зокрема, Товариства “Просвіта”, Українського клубу і клубу “Родина”. Під час Першої світової війни брав участь в акціях “Общества помощи населению Юга России, пострадавшему от военных действий”, що допомагало біженцям з Галичини, був співробітником Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст.

І.Мірний був членом місцевого осередку Товариства українських поступовців, брав участь у роботі реорганізаційного з'їзду ТУП у березні 1917 р. та наради Української радикально-демократичної партії (згодом перейменована на Українську партію соціалістів-федералістів) у квітні того ж року. На Всеукраїнському національному конгресі (6-8 квітня 1917 р.) його обрали до Української Центральної Ради. Невдовзі за рекомендацією УЦР став заступником губернського комісара Київщини. У жовтні 1917 р. в уряді В.Винниченка він був призначений товаришем (заступник) Генерального писаря, а через місяць обійняв посаду Генерального писаря. З січня 1918 р. І.Мірний – Державний писар УНР³. Про його професійний хист і людські якості згадував на сторінках “Тризуба” Б.Лисянський: *“В поводженні цієї особи – ділово-солідному, але при тім і сердечно-теплому – виявляє себе тип людини, так відмінний від тогочасного складу нашого урядового апарату. В протилежність до характерного для тодішньої революційної доби перегнаного й утрированого зовнішнього “демократизму”, в стилі розмови й манері поводження цієї людини виявляв себе якийсь природний аристократизм, якась органічна, стихійна шляхетність”*⁴.

Після гетьманського перевороту за поданням міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка І.Мірний очолив канцелярію Міністерства закордонних справ. З приходом до влади Директорії залишився на цій посаді⁵.

З організацією української делегації на Мирову конференцію у Парижі він був призначений її скарбником. За рішенням Всеукраїнської національної ради у Відні з квітня 1920 р. став речником Міністерства фінансів УНР у Берліні. І в Німеччині І.Мірний активно займався громадською роботою. Був заступником

голови об'єднаних українських організацій та голови Української громади⁶.

З переїздом у 1924 р. до Чехо-Словацької Республіки Іван Іванович став діяльним членом українських емігрантських організацій. Він був секретарем Українського громадського комітету й Українського об'єднання в ЧСР, членом рад Українського товариства прихильників книги й Українського товариства прихильників Української господарської академії в Подебрадах, скарбником Комітету допомоги голодуючим в Україні, членом ревізійної комісії Українського республікансько-демократичного клубу, одним з організаторів та скарбником Союзу українських письменників і журналістів на чужині (крім нього членами Союзу були також уродженці Сумщини О.Олесь та В.Филонович), головним скарбником Всеукраїнського міжорганізаційного конгресового комітету у Празі, очолював канцелярії Українського високого педагогічного інституту ім.М.Драгоманова та Українського інституту громадознавства у Празі. І.Мірний пробував свої сили і на педагогічній ниві. Був асистентом в Українському високому педагогічному інституті ім.М.Драгоманова, написав книгу з історії цієї вищої школи⁷.

Як у часи Української революції, так і в еміграції він залишався членом Української радикально-демократичної партії, очолював її місцевий осередок, обирався до складу ЦК, брав участь у з'їздах, нарадах, закордонному бюро партії. Його товариш по партії Федір Слюсаренко зазначав, що *“чиста гуманність і демократизм не лише на словах, а й на ділі, у зносинах з людьми, у власному житті, повсякденна відданість українській визвольній ідеї, активність, злучена з безпретензійністю, - ось ті риси, що їх втілював в собі І.Мірний”*⁸.

Восени 1936 р. Іван Іванович захворів на грип, проте продовжував працювати. Ускладнення від хвороби далися взнаки. 17 березня 1937 р. він помер від саркоми лімфатичної системи.

Не менш відомою за чоловіка була його дружина – Зінаїда Валентинівна Мірна⁹ (у дівоцтві Хильчевська, 1875-1950). Вона була членом Української Центральної Ради, кількох громадських і жіночих організацій, у Празі очолювала Український жіночий союз. Через рік після смерті І.Мірного відомий український державний діяч Олександр Шульгин на сторінках *“Тризуба”* писав: *“Коли з Петербургу я приїхав на пам'ятний з'їзд ТУП'у, 25 березня 1917 року,*

я побачив на першій лаві історичної салі Педагогічного Музею дуже гарну й надзвичайно симпатичну пару – Зінаїду Василівну і Івана Івановича Мірних. Вони виділялися своїм виключно інтелігентним виглядом, лагідністю погляду, якоюсь внутрішню привабливістю. Знайомлючися з ними, не знав я, що доля потім так поблизить нас між собою і що стільки років доведеться нам ділити долю-недолю разом, що ці люде стануть такими близькими і милими мені друзями... Все довге спільне життя їх зв'язано з українською національною справою. Вони завжди стояли в центрі нашого національного руху. Ніколи не обмежувалися одніми засіданнями і участю в дебатах, а завжди охоче і сумлінно виконували самі ріжнородні доручення, без огляду на те, присмні вони були, чи ні, великі це були діла, чині...»¹⁰.

Сподіваємося, що ця стаття дасть поштовх до вивчення біографії нашого земляка, депутата першого українського парламенту, міністра уряду, громадського і державного діяча Івана Івановича Мірного. Настав час віддати шану борцям за самостійну, незалежну Україну.

¹Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. - Т.4. - Львів: НТШ, 1994. - С.1583; Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. - К., 1998. - С.130; Стрельський Г.В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр.). Біографічний довідник. - К.: ДЕМІД, 2000. - С.24-25.

²Слюсаренко Ф. Світлій пам'яті І.І.Мірного // Тризуб. - Париж, 1937. - №12-13. - С.3-5; Смерть і похорон І.Мірного // Там само. - С.6.

³Верстюк В., Осташко Т. Вказана праця. - С.130.

⁴Лисянський Б. Квітка на урну Івана Мірного // Тризуб. - 1938. - №12. - С.5.

⁵Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.: В 2 т. - Т.ІІ. Українська Гетьманська Держава 1918 року. - К.: Темпора, 2002. - С.103; Він же. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки). - К.: Темпора, 2007. - С.262.

⁶Чикаленко Є.Х. Щоденник, 1919-1920 / За ред. В.Верстюка, М.Антоновича. - К.-Нью-Йорк: Вид-во імені Олени Теліги, 2005. - С.320, 368, 492.

⁷Слюсаренко Ф. Вказана праця. - С.4.

⁸Там само.

⁹Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. - К., 1998. - С.130. Іноді в історичній літературі Зінаїду Мірну по батькові називають Василівна.

¹⁰Шульгин О. Блаженні чистий серцем (Пам'яті І.Мірного) // Тризуб. - 1938. - №11. - С.7-8.

ЗМІСТ

Куліш А.М. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	4 ✓
Горевий В.І. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО УЧАСТІ ЮРИДИЧНИХ СЛУЖБ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ОХОРОНІ ДОВКІЛЛЯ.....	6 ✓
Сінченко Ю.П. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ У МЕХАНІЗМІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	8 ✓
Курдес О.Л. ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ВИРШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ВІДПОВІДАЧА У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ.....	10 ✓
Бордюк Ю.В. ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ.....	12 ✓
Чередниченко Н.В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У НОВОМУ ТРУДОВОМУ КОДЕКСІ.....	14 ✓
Кононенко О.Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗВЕРНЕННЯ.....	16 ✓
Сайко Л.Ю. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО ЗМІНЕНИХ ОРГАНІЗМІВ.....	18 ✓
Яцина О.М. ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ “ДОВІРЕНІСТЬ” ТА “ДОРУЧЕННЯ”.....	20 ✓
Ковальчук Є.Ю. ІСТОРИЧНІ УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ, ЯК НОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	22 ✓
Міщенко О.М. ОМБУДСМЕН У СПРАВАХ ДІТЕЙ.....	24 ✓
Гончарова А.В. ДЕЯКІ КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ СПАДКОВОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ.....	26 ✓
Гапич Н.О. БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС – МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	28 ✓
Шелест М.В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	30 ✓
Макаров В. ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....	32
Авраменко О. ПОХОДЖЕННЯ І СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ.....	34
Синиченко Н. ЧИ ПОТРІБНІ ЗМІНИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ?.....	36
Гайдін Д. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ.....	38

Сачок М. ІСТОРИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	40
Савінова О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	41
Андрєєва К. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ.....	43
Ситнік Я. РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НОТАРІАТ.....	45
Устименко Ю. КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.....	47
Лукаш Т. ЄДНІСТЬ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРАЦІ.....	49
Варламова Л. ПРОБЛЕМАТИКА РОЗМЕЖУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА СУМІЖНИХ З НИМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ.....	51
Ігнатенко М. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНИХ В УКРАЇНІ.....	53
Устименко Ю. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ.....	55
Маркова А. ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ.....	57
Кушим О. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	59
Яковенко Р. ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ.....	61
Глазько А. ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “ДАВНІСТЬ” ТА “ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ”.....	63
Логвин Ю. ПІДЛІТОК І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	65
Зінченко О. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: СУТНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ.....	67
Тарасенко М. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2006 РОКУ В УКРАЇНІ.....	69
Вандышев В.Н. MIKOŁAJ KOPERNIK TWÓRCA NOWEGO NIWA.....	71
Коренева Г.В. ЧИ Є «ОСТРІВ УТОПІЯ» ТОМАСА МОРА ВИРІШЕННЯМ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ?.....	75
Лазоренко І.В. ПОЛПІКА ТА ПОЛПТОЛОГІЯ ЯК ВИМІРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ.....	77
Лебідь А.Є. ФІЛОСОФІЯ В УНІВЕРСИТЕТІ.....	78
Гльоза В.В. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	80

Соколова А.С. НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	83
Кравченко С.О. НАЦІОНАЛЬНА РЕЛІГІЯ ЯПОНІЇ – СИНТОЇЗМ....	85
Сынах А.А. ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА НА МИРОВОЗРЕНИЕ ХУДОЖНИКА.....	86 ✓
Шкурко М. В. СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ.....	90
Фоменко А. В. СВОБОДА ВОЛІ, ЯК ГОЛОВНА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ АВГУСТІНА АВРЕЛІЯ.....	91
Ігнат'єва О.І. АЛХІМІЯ: ДВА ПІДХОДИ.....	94
Носачов С.А. СХІДНИЙ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА.....	96
Руденко Ю.Г. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ФОРМАЦІЇ).....	97
Попова К.С. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СУБКУЛЬТУРИ ЕМО GENDER ASPECT OF EMO SUBCULTURE.....	98
Кобяков О.М., Долгодуш А.І. ДЕЩО ПРО ПРОБЛЕМУ ІСНУВАННЯ У МЕТАФІЗИЦІ.....	102 ✓
Азанова К. АРХІТЕКТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	104
Ричваль С. СПРОБА СКЛАДАННЯ ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНОГО СЛОВНИКА НА ТЕМУ "ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЧАСІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ".....	106
Бабич О. ДО ПИТАННЯ ЗАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	107
Зубченко М. АРХІТЕКТОРИ СУМЩИНИ.....	108
Бегменко В. АКТРИСА Г.П. ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА (матеріали до біографії).....	110
Васильєв К.К. ДОКТОР МЕДИЦИНИ НИКОЛАЙ ЕПИФАНОВИЧ АКАЦАТОВ (1860-1933).....	112 ✓
Власенко В.М. ВОЛОДИМИР ТИМОШЕНКО: ПОГЛЯД НА АМЕРИКАНСЬКУ ОСВІТУ КІНЦЯ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.....	115 ✓
Маркова А. ОГЛЯДИ РАДЯНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ПРЕСИ ПРО ГОЛОД 1932-1933 рр. В УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ "ТРИЗУБ".....	119
Гайдін Д. ЧОРНА АРХЕОЛОГІЯ.....	121
Глушан О.В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА НА СЕЛІ В 1934 Р. (за матеріалами газети "За колективізацію").....	123 ✓
Кулібаба М. ПРО МОСКОВСЬКЕ ТА ЗАДНІПРЯНСЬКЕ ЗАСЕЛЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ.....	127
Дегтярьов С.І. ДО БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА І ПУБЛІЦИСТА ЯКОВА ІВАНОВИЧА КОСТЕНЕЦЬКОГО.....	131 ✓

Мурашко Б. ЗМІНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УСТРОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКІЙ СФЕРІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У 60-70-х РОКАХ ХVІІІ ст.....	134
Єрмоленко А. ПОЧАТКИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СУМЩИНІ.....	137
Калініченко О. ВІЙСЬКОВІ КАНЦЕЛЯРИСТИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ ст.....	139
Ващук І. ПОБУТ ПОЛІССЯ ТА СЛОБОЖАНЩИНИ (на прикладі Київської та Сумської областей).....	140
Ляшенко В. ГРОШОВИЙ ОБІГ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХV СТ.....	143
Нестеренко В.А. ТЕАТРИ НА СУМЩИНІ В РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ.....	145 ✓
Авраменко О. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВАРН У СТАРОДАВНІЙ ІНДІЇ ЗА «ЗАКОНАМИ МАНУ».....	151
Німенко М. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ФУНКЦІЙ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СЕРЕДИНІ ХVІІ ст.....	154
Сачок М. КОНОТОПСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ ТА КОНОТОПЧАНИ НА СТОРІНКАХ “СУМСЬКОЇ СТАРОВИНИ”.....	155
Федченко Л.А. ДО ВИВЧЕННЯ “СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ” НА СУМЩИНІ (кінець ХХ - початок ХХІ ст.).....	158 ✓
Некрасов С. З ІСТОРИЇ МИТНОЇ ПОЛТИКИ ГЕТЬМАНЩИНИ (друга половина ХVІІ - початок ХVІІІ ст.).....	161
Бершов І. ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДОЗНАВЕЦЬ МИКОЛА СУМЦОВ.....	163
Власенко В.М. ДО БІОГРАФІЇ ІВАНА МІРНОГО.....	165 ✓

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ,
СПІВРОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ
ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
Частина четверта

Відповідальний за випуск Л.П.Валенкевич
Комп'ютерне верстання С.М.Кищик

Підписано до друку 16.04.2008.

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman Cyr. Друк офс.

Ум. друк. арк. 10,23. Обл.-вид. арк. 9,44.

Тираж 70 пр.

Зам. №1007.

Видавництво СумДУ при Сумському державному університеті
40007, м.Суми, вул. Римського-Корсакова, 2

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК №3062 від 17.12.2007 р.

Надруковано у друкарні СумДУ

40007, м.Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.